

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Anita Hvam Michelsen

Et liv på vent

**En kvalitativ studie av avviste asylsøkeres livssituasjon og
opplevelse av asylsystemet**

**Masteroppgave i sosialt arbeid
Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag**

Sammendrag

Hensikten med studien er å formidle kunnskap om avviste asylsøkeres erfaringer fra asylsystemet, samt å gi et bilde av hvordan avviste asylsøkere, som verken returneres eller får oppholdstillatelse, blir ekskludert fra velferdsstaten. Et personlig og yrkesetisk engasjement for å synliggjøre livssituasjonen til utsatte grupper, ligger til grunn for tema. Ofte hører man om asylsøkere med avslag, men ikke om hvordan de opplever systemet de er i kontakt med. Problemstillingen er ment å favne dette: *På hvilken måte beskriver og opplever avviste asylsøkere asylsystemet? Hvordan er deres livssituasjon og hvordan påvirker den deres oppfattelse av asylsystemet?*

Det empiriske materialet består av semistrukturerte intervjuer med seks asylsøkere som har fått avslag på sin asylsøknad. De teoretiske perspektivene og begrepene som brukes, bidrar til å sette de avviste asylsøkernes opplevelser i kontekst. For å få frem opplevelsene deres av asylsystemet, er elementer fra byråkratiteori trukket frem. Den bidrar til å belyse asylsystemets oppbygging og hvordan det påvirker mulighetene for god kommunikasjon mellom systemet og asylsøkerne. I tillegg brukes Antonovskys begrep om opplevelse av sammenheng. Teori om tillit og kommunikasjon trekkes også frem i oppgaven. Analysen er delt inn i tre deler: 1) *Utenfor velferdsstaten, en ny norsk underklasse?* 2) *Møte med asylsystemet* 3) *Mellomsituasjonen*. Oppgaven avsluttes med en samlet diskusjon av de tre analysedelene.

Funnene i oppgaven tydeliggjør at alle opplever det som svært utfordrende å leve et liv på vent. Siden de verken blir sendt ut av norske myndigheter eller får oppholdstillatelse, lever de et liv med tilgang på få rettigheter. De opplever å bli tvunget inn i passivitet og fattigdom, da de står uten lovlig muligheter for å forbedre tilværelsen. Informantene blir totalt avhengige av asylsystemet og må forholde seg til dette, siden det styrer hele livet deres. Kontakten med UDI blir en komplisert samhandlingsprosess preget av asylsystemets byråkratiske oppbygging og dysfunksjonene det medfører. Informantene mangler tillit til UDI. Det trer tydelig frem når de oppfatter saksbehandlingen og avslaget som både urettferdig og tilfeldig. De lever i en mellomsituasjon preget av lav opplevelse av sammenheng da den oppfattes som lite begripelig, håndterbar og meningsfull. En mer forutsigbar tilværelse med regelmessig kontakt med UDI og bedre informasjon om saksforløpet trer frem som viktige faktorer for bedre livskvalitet.

Abstract

The purpose of this study is to pass on knowledge about rejected asylum seekers' experiences from the asylum system, and to illustrate how rejected asylum seekers, who are neither returned nor granted asylum, are excluded from the welfare state. A personal and professional motivation to visualize the situation of vulnerable groups is the background of the project's topic. We often hear about rejected asylum seekers, but not about how they feel treated by the system they are in contact with. The research question is: *In what way do rejected asylum seekers describe and experience the asylum system? How are their living conditions, and in what way do the circumstances of their lives influence their perception of the asylum system?*

The empirical material consists of semi-structured interviews with six asylum seekers who have been denied residence permit. The theoretical perspectives used place the rejected asylum seekers experiences into context. To display their experiences of the asylum system, elements of bureaucracy theory is highlighted. It helps illustrating the structure of the asylum system and how this affects the possibilities for good communication between the system and the asylum seeker. In addition, Antonovsky's concept of sense of coherence is used. Theory of trust and communication are also used. The analysis is divided into three parts: 1) *Outside the welfare state, a new Norwegian underclass?* 2) *The encounter with the asylum system, and* 3) *"The middle position"*. The thesis ends with an overall discussion of the three analytical parts.

The findings clarifies that everyone finds it very challenging to live a life on hold. Since they are neither sent out by the Norwegian authorities, nor granted residence permit, they live a life with limited rights. They experience being forced into passivity and poverty as they have no legal ways to improve their living conditions. They become dependent on the asylum system and have to adhere to it because it controls their whole life. The contact with UDI (Norwegian Directorate of Immigration) is a complicated interaction process characterized by the bureaucratic structure of the asylum system and the dysfunctions it may bring. It becomes obvious that the informants lack trust towards the UDI when they perceive the casework and the rejection as both unfair and arbitrary. They live in a "middle-position" characterized by low sense of coherence. They don't perceive the situation as comprehensible, manageable and meaningful. A more predictable existence, consisting of regular contact with UDI and more information about the process of their case, emerges as a key factor for better quality of life.

Oslo and Akershus University College, Faculty of Social Science

Oslo 2015

Forord

Arbeidet med masteroppgaven har nådd slutten. Det har vært en spennende og ikke minst lærerik prosess. Veien for å komme frem til målet har vært lang og intens, preget av oppturer og nedturer, frustrasjoner og gleder. Selv om jeg til tider har følt meg rådvill, er det de gode minnene og alt jeg har lært jeg vil ta med meg videre. Det er mange som fortjener en stor takk for støtte og gode råd underveis.

Først og fremst vil jeg takke mine informanter *Asim, Zahra, Malik, Amin, Mohammed*, og *Khalid*. Takk for at dere stilte opp og delte deres erfaringer med meg. Uten dere hadde jeg ikke kunnet gjennomført dette prosjektet. En takk går også til kontaktpersonen på asylmottaket som satte meg i kontakt med informantene.

En stor takk rettes til min veileder, professor Steinar Stjernø. Prosessen ville vært betydelig vanskeligere uten dine støttende ord, gode råd og kloke svar.

Deretter vil jeg takke mine foreldre for oppmuntring, støtte og korrekturlesing. Jeg vil også takke min bror Andreas for å komme med mange nyttige innspill til oppgaven. I tillegg vil jeg takke kjæresten min, Stian for gjennomlesing av oppgaven og for all tålmodighet du har vist i perioden hvor masteroppgaven har vært noe altoppslukende. Til sist vil jeg takke mine medstudenter for gode stunder på lesesalen, lærerike diskusjoner, gode råd og for mange morsomme lunsjpauser. Spesielt takk til Maria og Esmeralda, jeg vil savne tiden vi tilbrakte sammen på lesesalen.

Oslo, 12. mai 2015

Anita Hvam Michelsen

Innhold:

Sammendrag	I
Abstract	II
Forord	III
1. INNLEDNING	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema	2
1.2 Presentasjon og avgrensning av problemstillingen	2
1.3 Studiens relevans for sosialt arbeid	3
1.4 Forskning på feltet	4
1.5 Innvandringens møte med velferdsstaten	6
1.6 Norsk asylpolitikk.....	6
1.6.1 Lovverk og internasjonale forpliktelser	7
1.6.2 Asylprosessen	8
1.7 Oppgavens oppbygging og struktur.....	10
2. TEORETISKE PERSPEKTIVER	11
2.1 Byråkratiteori.....	11
2.2 Opplevelse av sammenheng	13
3. METODOLOGISK TILNÆRMING OG MATERIALE	15
3.1 Semistrukturert livsverdenintervju	15
3.2 Forforståelse og min posisjon i feltet	16
3.3 Utvalgsriterier og kontaktetablering	16
3.3.1 Hvem jeg ville snakke med.....	16
3.3.2 Å komme i kontakt.....	17
3.3.3 Presentasjon av informantene	18
3.4 Selve intervjusekvensen	19
3.4.1 Intervjue personer fra andre kulturer	20
3.5 Transkripsjon av intervjuene: Fra tale til tekst	21
3.6 Studiens pålitelighet og gyldighet	21
3.7 Analyse av materialet	22
3.8 Forskningsetiske refleksjoner	24
4. UTENFOR VELFERDSSTATEN- EN NY NORSK UNDERKLASSE?	26
4.1 Arbeid	26
4.2 Økonomi	29

4.3 Helse	31
4.4 Botilbud	33
4.5 Oppsummering	34
5. MØTE MED ASYLSYSTEMET	36
5.1 Møte med politiet.....	36
5.2 Møte med Utlendingsdirektoratet	38
5.2.1 Du får bare en sjanse.....	39
5.2.2 Den umulige, men nødvendige kontakten	45
5.2.3 “Du er bare et nummer for UDI, ingenting mer”	48
5.2.4 Opplevelse av forskjellsbehandling og tilfeldigheter ved saksbehandlingen	51
5.3 Møte med Utlendingsnemnda.....	55
5.4 Møte med tolk og advokat	57
5.5 Oppsummering	58
6. MELLOMSITUASJONEN	60
6.1 Ønske om å starte et nytt liv	60
6.2 “I lost everything here...”	60
6.3 “Sender dere ikke oss hjem, da la oss jobbe og la oss leve “	61
6.4 “...du bare venter å se og håper at du skal få hjelp...”	63
6.5 Mangel på opplevelse av sammenheng	63
6.6 Oppsummering	65
7. OPPSUMMERING OG AVSLUTTENDE DISKUSJON	66
7.1 Manglende rettigheter fungerer ikke som et insentiv for hjemreise	66
7.2 Møte med systemet: utfordringer og muligheter	66
7.3 En marginal livssituasjon påvirker oppfattelsen av systemet	68
7.4 Avsluttende refleksjoner	68
LITTERATURLISTE.....	71
VEDLEGG 1: Godkjenning av studien	78
VEDLEGG 2: Informasjonsskriv (norsk).....	80
VEDLEGG 3: Informasjonsskriv (engelsk)	81
VEDLEGG 4: Intervjuguide.....	82

1. INNLEDNING

Vi lever i en verden som er i forandring på mange måter. Globaliseringen omhandler endringer både på økonomisk, teknologisk, sosialt, kulturelt, politisk og juridisk nivå. Det åpnes for nye muligheter innenfor alt fra varer og tjenester til at mennesker kan være mer mobile. Dermed åpnes det også opp for nye utfordringer på tvers av landegrensene. Endringer i den globale verdensøkonomien eller en konflikt i et land langt vekk fra Norge kan gi ringvirkninger her. Globaliseringen respekterer ikke nasjonalstatlige grenser. En globalisert verden fører derfor også med seg at borgerne i rike land innfører en rekke kontroll- og administrerende tiltak for å beskytte sin trygghet og velstand. Det har blant annet ført til opprettelsen av Schengen- samarbeidet,¹ og utvikling av et gradvis likere asylsystem på tvers av grensene. Grensene innad i Europa åpnes. For oss innenfor kan verden nesten bli sett på som en eneste stor lekeplass, mens EUs yttergrenser, som ofte blir referert til som *Festung Europa*, bygges opp og gjør det vanskelige for alle på utsiden å komme inn (Johansen, Ugelvik og Aas 2013, 12-13).

Ved årsskiftet 2013/2014 var 51.2 millioner mennesker på flukt i verden. Det er det høyest antall registrerte flyktninger siden andre verdenskrig (Flyktninghjelpen 2014, 6). I 2014 kom 11 480 asylsøkere til Norge.² Av asylsøknadene som ble realitetsbehandlet, fikk 4908 innvilget opphold og 2371 avslag.³ Det betyr at Norge kun tar i mot en liten del av verdens flyktninger. Sammenlignes Norge med andre europeiske land, har antall asylsøkere gått jevnt nedover de siste syv årene, mulig grunnet regjeringens aktive returpolitikk (Dagens Næringsliv 2015).

Asylsøkere som har fått avslag på sin asylsøknad, er en av gruppene i samfunnet som ofte blir værende i landet selv om politikken som føres handler om at de skal reise hjem. Avslagene kan være vanskelige, og i noen tilfeller umulig å iverksette, da noen avviste asylsøkere ikke kan sendes ut med tvang (Steen 2013, 63-64). En av grunnene kan være mangel på id-papirer, en annen grunn kan være at de er såkalt *ureturnerbare*. Det vil si at selv om identiteten er kjent for norske myndigheter så mangler det en returavtale med hjemlandet (Brekke og Søholt 2005, 16). I andre tilfeller forsvinner avviste asylsøkere “under jorda” i frykt for en slik tvangsutsending (Valenta mfl. 2010, 103). De vegrer seg for å reise frivillig ut av landet. De oppholder seg her, men inkluderes i minst mulig grad inn i samfunnet.

¹ <https://www.regjeringen.no/nb/tema/europapolitikk/tema-norge-eu/schengen-justis-samarbeid/id684929/> Lest: 9.4.2015

² <http://www.udi.no/aktuelt/asyltall-2014/> Lest 9.4. 2015

³ <http://www.udi.no/aktuelt/to-av-tre-asylsokere-fikk-opphold-i-2014/> Lest 9.4.2015

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Hensikten med denne oppgaven er å belyse situasjonen til asylsøkere som har fått avslag på asylsøknaden og deres opplevelse av asylsystemet. Basert på egne arbeidserfaringer med asylsøkere har jeg fått et innblikk i deres livssituasjon og hvordan alt ser ut til å falle sammen hvis de mottar avslag på asylsøknaden. Det kan se ut som avviste asylsøkere har blitt et oversett politisk kapittel. Politikerne vet at de finnes, men ønsker ikke å forholde seg til dem, siden de egentlig ikke skal være her. Det synes jeg er problematisk. Både som medmenneske og gjennom mitt yrke som sosionom mener jeg, uavhengig av antall som søker asyl og grunnlag, at jeg har et ansvar å bry meg om de som oppholder seg i landet.

Jeg ønsket å se nærmere på hvordan en asylsøker med avslag definerer situasjonen han/hun lever i. Jeg ville gi definisjonsmakten til dem og øke kunnskapen om systemet sett ut ifra deres ståsted. I kraft av å være et utøvende myndighetsorgan, har saksbehandlere i UDI makt til å avgjøre hvem som har rett på oppholdstillatelse, og en asylsøker står uten muligheter for å påvirke utfallet av søknaden. Saksbehandlerne har definisjonsmakt og dermed rett til å bestemme hvem som snakker sant. De anses som eksperter innenfor sitt felt, og bygger ekspertrollen på tidligere erfaringer, men også på utdanning. Deres bakgrunn underbygger og bekrefter den viktige rollen. Avviste asylsøkere har vært og er fortsatt, i stor grad, avhengig av kontakten med UDI da det er UDI som bestemmer utfallet av livene deres. Det ville jeg utforske nærmere. Et ønske om å lære mer om deres erfaringer fra asylsystemet, sammen med deres marginale livssituasjon, har økt min interesse for tema. Jeg ville finne ut mer om hvordan de opplever å leve på siden av velferdsstaten med tilgang på få rettigheter, og gi et mer reflektert bilde av deres situasjon.

Politisk og samfunnsmessig er situasjonen deres og oppfattelsen av systemet viktig å belyse, da det berører mange mennesker. Masteroppgaven har blitt til gjennom både et faglig og personlig engasjement for tema. Det er viktig å stille seg kritisk til eget arbeid, og jeg har derfor valgt å være åpen om og tydeliggjøre posisjonen min i feltet fordi det i ulik grad kan påvirke den senere analysen.

1.2 Presentasjon og avgrensning av problemstillingen

Tema for studien er som presisert ovenfor, avviste asylsøkeres opplevelse av asylsystemet. Med asylsystemet mener jeg politi,⁴ Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE), tolk og advokat, som er instanser avviste asylsøkere har kontakt med i asylprosessen.

⁴ Herunder også politiets særorgan Politiets Utlendingsenhet (PU)

Problemstillingen er: På hvilken måte beskriver og opplever avviste asylsøkere asylsystemet? Hvordan er deres livssituasjon og hvordan påvirker den deres oppfattelse av asylsystemet?

For å kunne forstå hvordan avviste asylsøkere opplever asylsystemet, er det viktig å ha kunnskap om deres livssituasjon. Dette kan ikke forstås uavhengig av hverandre. Derfor har jeg også valgt å fokusere på livene deres i et rettighetsperspektiv hvor jeg tar utgangspunkt i hvordan de beskriver og opplever det å leve på siden av velferdsstaten uten tilgang på mange rettigheter. Jeg har dermed et utgangspunkt i at deres beskrivelser av asylsystemet påvirkes av situasjonen de lever i her og nå. I asylpolitikken og i fremstillingen i media er det stort fokus på de som har fått avslag og skal uttransporteres. Derimot hører vi sjeldent om opplevelsen avviste asylsøkere har i møte med systemet som bestemmer utfallet av livene deres. Hvilke muligheter og handlingsrom som er tilgjengelig for dem, samt samfunnets struktur, vil ha innvirkning på hvordan de beskriver og opplever sin virkelighet.

Jeg ønsker gjennom denne studien å gi et mer nyansert bilde av avviste asylsøkere. Ved å studere mennesker som står “utenfor”, kan vi starte å stille spørsmål ved forhold vi tar som en selvfølge, undre oss over hvordan velferdsstaten vi har i dag fungerer og hvordan den utvikler seg med nye utfordringer den stilles overfor. På den måten kan vi lære mer om samfunnet vi lever i. Jeg håper at oppgaven kan bidra til en videre diskusjon om velferdsstatens forpliktelser og hvilke ansvar vi har for mennesker som lever på “utsiden”.

1.3 Studiens relevans for sosialt arbeid

Sosialarbeidere, i tillegg til å forholde seg til lover og regler, har et etisk ansvar hvor en skal arbeide for å bedre situasjonen overfor utsatte og sårbare mennesker i samfunnet (Vollebæk 2014, 13). FOs yrkesetiske grunnlagsdokument (2010, 3) sier at profesjonens identitet er knyttet opp mot solidaritet med utsatte grupper, kamp mot fattigdom, samt å jobbe for sosial rettferdighet. Avviste asylsøkere er en utsatt gruppe i samfunnet. Selv om de ofte ikke er direkte tilgjengelig for oss, kan vi møte dem i ulike kontekster som på asylmottak, i NAV, i gatene, eller senere hvis de får omgjort vedtaket og får innvilget opphold. Sosialt arbeidsformål går videre ut på å fremme likeverd og respekt, samt bidra til at mennesker blir møtt på sine behov og får utløp for sine ressurser (FO 2010, 3). Å ha kunnskap om hvordan de lever og hvordan de opplever møte av asylsystemet, kan dermed hjelpe sosialarbeideren til å møte dem på en bedre og mer forståelsesfull måte.

Sosialt arbeid handler om å se menneske i kontekst, “personen i situasjonen”. Det innebærer at man må se på forholdet mellom individ og samfunn, og hvordan de påvirker hverandre

(Levin 2004, 15). Man kan for eksempel ikke forstå opplevelsen en avvist asylsøker har av asylsystemet, hvis man ikke samtidig har en forståelse for hvordan livssituasjonen til personen er. Sosialt arbeid har et samfunnsmandat, som går ut på å synliggjøre hvordan samfunnsmessige forhold og politiske føringer og avgjørelser påvirker enkeltindividet (FO 2013). I fremtredende grad rammes avviste asylsøkere av politikken som føres både nasjonalt og internasjonalt. Avslaget påvirker alle deler av livene deres, da det handler om å bli inkludert i velferdsstaten eller bli stående utenfor.

Fra et sosialt arbeid ståsted er det viktig å synliggjøre avviste asylsøkeres erfaringer fra asylsystemet for å kunne øke forståelsen for dem. Kunnskap om deres situasjon er nyttig fordi de er mennesker som lever i marginale livssituasjoner, men likevel klarer seg. I tillegg må de forholde seg til et byråkratisk asylsystem og finne måter å manøvrere dette på. Det kan gi oss nyttig kunnskap om resiliens og viljesterke mennesker. Deres beskrivelser og opplevelser kan også bidra med kunnskap om hvordan man kan gjøre en marginal livssituasjon bedre for dem det gjelder. Dessuten er det stor sjanse for at kunnskap om et byråkratisk system, asylsystemet, kan være overførbart til andre byråkratiske systemer, som for eksempel NAV. NAV kan være et sted avviste asylsøkere må forholde seg til, og hvor det er større sjanse for at vi som sosialarbeidere kan møte dem. Da vil det være nyttig å vite noe om deres oppfatning av et system som i så stor grad griper inn i livene deres. Spesielt kan det være overførbart siden sosialarbeidere, på lik linje med saksbehandlerne i UDI, har en todelt rolle mellom samfunnsmessig styring og kontroll, og medmenneskelighet (Levin 2004, 11).

1.4 Forskning på feltet

Det finnes få studier om sosialt arbeid med avviste asylsøker. Line Ruud Vollebækk (2014) har skrevet en håndbok som skal fungere som et nyttig “oppslagsverk” om sosialt arbeid med sårbare migranter, hvor både asylsøkere og papirløse var blant gruppene hun fokuserte på. Hun kommer blant annet med råd til oppsøkende sosialarbeidere for etablering av kontakt med gruppen, spesielt i et gatemiljøperspektiv, og utfordringer som finnes i arbeid med dem. Et eksempel hun nevner er skepsisen mange har for å stole på representanter for det offentlige, særlig hvis personen ikke har lovlig opphold.

En rapport, skrevet av tidligere daglig leder i Kirkens bymisjon og Helsesenteret for papirløse Solveig Holmdedal Ottesen (2008), ønsket å øke kunnskapen og kompetansen om papirløse⁵

⁵ Papirløs betyr ikke at man ikke har identifikasjonspapirer på hvem man er, men definerer mangel på oppholdsstatus (Ottesen 2008, 6). Mange papirløse er asylsøkere med endelig avslag

migranter i Norge, og bidra til at personer uten lovlig opphold skulle bli møtt med større respekt og forståelse. Foruten å kartlegge papirløse migranter i Norge, ønsket forfatteren blant annet å beskrive handlingsalternativer og dilemmaer som omhandler gruppen og hvordan man kunne møte disse på best mulig måte. Rapporten er et godt eksempel at ved å øke kunnskapen og kompetansen på feltet, kan man også øke tilbudet for dem det gjelder. I etterkant av rapporten ble Helsesenteret for papirløse opprettet i Oslo i 2009. Det har siden den gang, politisk sett, vært et mye omdiskutert tema som eneste reelle helsetjenestetilbud til papirløse, foruten akutt nødhjelp.

Når det gjelder rettighetsbilde knyttet til avviste asylsøkere og mellomstadiet flere asylsøkere med og uten avslag lever i, finnes det en del forskning. Spesielt har det vært forsket og skrevet om helsetilstanden og mangel på helsetilbud hos asylsøkere med avslag. Jan- Paul Brekke og Susanne Søholt (2005) evaluerte den tidligere ventemottaksordningen for avviste asylsøkere ett år etter opprettelsen av ordningen. Marko Valenta mfl. (2010) evaluerte ventemottaksordningen på et senere tidspunkt og undersøkte blant annet i hvilken grad den fungerte returfremmende for avviste asylsøkere og hvordan den samhandlet med andre returfremmende tiltak. Valenta og Thorshaug (2011) har skrevet om asylsøkeres rett til å ta arbeid, hvor de evaluerte konsekvensene av innstrammingene i dokumentasjonskravet i 2009. Virkeligheten dagens asylsøkere møter i Norge og hvordan de selv opplever den har Valenta og Berg red. (2012) skrevet om. I en UDI støttet Fafo-rapport (2011) utforsker Cecilie Øien og Silje Sønsterudbråten gjennom kvalitative intervju med 29 avviste asylsøkere deres levekår, med et hovedfokus på opplevelsen av å leve uten lovlig oppholdstillatelse. Forskerne kommer også med forslag til tiltak som kan rettes mot gruppen.

Jan-Paul Brekke (2004) undersøkte, i en svensk kontekst, asylsøkeres opplevelse av å vente på en avgjørelse på asylsøknaden. En skandinavisk studie, av Trine Lund Thomsen mfl (2010) tar for seg irregulær migrasjon i Skandinavia og konsekvensene av denne sett i lys av sosiale, politiske og økonomiske føringer. Forfatterne ser på likheter og forskjeller mellom de skandinaviske landene og sammenligner disse.

Det er ikke skrevet mye om avviste asylsøkeres erfaringer og opplevelser av asylsystemet. I 2014 publiserte Comte Bureau, på oppdrag for UDI, rapporten "Bedre kommunikasjon med UDIs brukere". Gjennom intervjuer og workshops med både søkere og ansatte i UDI, samt en spørreundersøkelse for søkere, har de evaluert UDIs kommunikasjon med brukerne og trukket frem de viktigste utfordringene. En masteroppgave av Eirin Vike Øygarden (2010) undersøkte

gjennom kvalitative intervjuer med 10 erfarne saksbehandlere i UDI deres samhandling med asylsøkere. Ida Jannike Graf's (2013) masteroppgave, undersøkte tidligere asylsøkeres erfaringer fra registrering hos Politiets Utlendingsenhet og asylintervju hos UDI.

Det er skrevet en del om rettighetsbilde til avviste asylsøkere, men ikke i sammenheng med opplevelsen av møte med asylsystemet, og heller ikke om asylsystemet fra en avvist asylsøkers perspektiv. Denne studien har derfor til hensikt å øke kunnskapen om hvordan avviste asylsøkere opplever systemet og sette det i sammenheng med livssituasjonen deres.

1.5 Innvandringens møte med velferdsstaten

Universelle rettigheter, omfordeling og lik tilgang til tjenester av høy standard står i fokus i den skandinaviske velferdsmodellen (Kuhnle og Lindén 2011, 271). Velferdspolitikken bygger for øvrig på domisilprinsippet, som betyr at de som inkluderes er de som er lovlig bosatt i landet (Hatland 2011, 263). En av utfordringene velferdsstaten står overfor er økt innvandring og hvordan en skal forholde seg til dette, samt hvilke innvirkninger det vil ha på velferdsstaten slik vi kjenner den i dag (NOU 2011:7, 59). Innvandringens betydning for velferdsstaten har blitt debattert internasjonalt og meningene er splittet. På den ene siden hevdes det at hvis et samfunn får et økende etnisk mangfold vil det svekke tilliten og oppslutningen om velferdsstaten, mens det på den andre siden hevdes at dette kommer an på landets BNP, arbeidsledighet og type velferdsregime (Brochmann og Hagelund 2010, 316).

Hvordan en velferdsstat forholder seg til de menneskene som ikke har fått opphold, men i like stor grad oppholder seg her og hvilke argumenter som brukes for ikke å inkludere dem, er en interessant problemstilling. I politikken som føres overfor irregulære innvandrere inntreffer det ofte et dilemma. Betydningen av å avskjæres fra velferdsordninger kan medføre at de blir en marginalisert underklasse i samfunnet. Hvis de derimot får tilgang på flere velferdsordninger kan det føre til at gruppen vokser og at flere med lignende saker ønsker å komme hit og prøve den samme «lykken» (Halvorsen, Stjernø og Øverbye 2013, 236).

1.6 Norsk asylpolitikk

For å kunne utforske avviste asylsøkeres beskrivelser og opplevelser av asylsystemet, er det nødvendig med innsyn i de samfunnsmessige strukturene de utsettes for. Det vil her gis et innblikk i lov- og regelverk som særlig treffer denne gruppen, samt en kort gjennomgang av asylprosessen.

1.6.1 Lovverk og internasjonale forpliktelser

Avviste asylsøkere er en gruppe i samfunnet uten mange rettigheter. Det finnes noen universelle rettigheter man har i kraft av det å være menneske og som skal beskytte individet overfor myndighetene i landet. FNs verdenserklæring om menneskerettigheter fra 10. desember 1948 skal sikre at alle mennesker har grunnleggende rettigheter uansett kjønn, religion, alder eller nasjonalitet. En asylsøkers rett på beskyttelse påvirkes både av internasjonale forpliktelser og norsk lovgivning. FNs flyktningkonvensjon (FK) av 1951 fastsetter hvem som er flyktninger og skal sikre at alle som flykter på grunn av uholdbare forhold i hjemlandet, skal ha mulighet til å få opphold i et annet land mens det fortsatt er utrygt å reise tilbake. FN, gjennom høykommissæren for flyktninger (UNHCR), har som oppgave å overvåke at flyktningkonvensjonen blir fulgt, og de kan komme med anbefalinger til medlemsstatene (Stang 2012a, 86). UNHCR har kritisert Norge opptil flere ganger på områder som omhandler asylopolitikk.⁶ Blant annet har Norges returavtale med Etiopia blitt kritisert da UNHCR påpeker at avtalen ikke sikrer den returnerte mot ny forfølgelse.⁷

Når asylsaker behandles, må saksbehandlerne i UDI legge til grunn Lov av 15. mai 2008 nr. 35, om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven- utl). Formålet er å kontrollere og regulere inn- og utreisen til landet, i tillegg til utlendingers opphold i landet. Den gir dermed føringer til hvem som har rett på beskyttelse i Norge. En utlending defineres som en person uten norsk statsborgerskap (Stang 2012b, 103). Utlendingsloven viser til fem former for oppholdstillatelse en kan få i Norge: asyl, opphold på grunnlag av sterke menneskelige hensyn eller særlig tilknytning til riket, tillatelse til opphold i forbindelse med arbeid, studier eller familiegjening. Asylsøkere som ankommer landet og søker asyl, har tre muligheter: oppnå status som flyktninger, få innvilget oppholdstillatelse på grunnlag av sterke menneskelige hensyn eller hvis det forekommer en særlig tilknytning til riket, eller få avslag (Utl.) Som andre offentlige organ, må UDI forholde seg til Lov av 10. februar 1967 nr. 10, om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven – fvl.) som gir generelle regler om behandlingsmåten i den offentlige forvaltning. Loven regulerer saksbehandlingen og partenes rettigheter under saksbehandling. Loven inneholder blant annet en bestemmelse om generell veiledningsplikt, en del om saksbehandlingstid og rettigheter for å klage på bestemmelser tatt av det offentlige organ.

⁶ <http://www.noas.no/fns-kritikk-av-norges-asylopolitikk/> Lest: 10.03.2015

⁷ http://www.noas.no/wp-content/uploads/2013/11/20120323_OHCHR_Norge_Vedr%C3%B8rende-returavtalen-mellom-Norge-og-Etiopia-original.pdf Lest: 4.5.2015

I en globalisert verden blir nasjonal lovgivning i større grad internasjonalisert og går på tvers av grenser. I arbeidet med å beskytte Europa mot uønsket innvandring finnes det flere internasjonale lovverk som er til for å begrense og kontrollere innvandringen til Europa. Norge er blant annet del av Frontex-samarbeidet som har ansvaret for å samordne EU-landenes kontroll og overvåkning av felles grenser mot ikke- EU-land.⁸ Selv om Norge ikke formelt sett er bundet av EUs føringer på asylfeltet, påvirker likevel EU-landenes politikk utviklingen i Norge. Det skjer gjennom Dublin-samarbeidet, som Norge er en del av. Gjennom Dublin-samarbeidet har Norge rettigheter og forpliktelser overfor EU. Det bygger på en tanke om en tilnærmet lik asylpraksis i alle medlemsland (NOAS 2010, 28). Samarbeidsavtalen går ut på at det landet hvor en asylsøker først registreres, skal behandle asylsøknaden, jf. utlendingsloven § 32. Søker en person asyl i Norge, men har tidligere søkt i et annet land, vil personen bli sendt tilbake til det første søkerlandet så langt det anses som trygt (Stang 2012b, 113). Et av formålene med avtalen var å forhindre det såkalte fenomenet *asylhopping*, som innebar at tredjelandsborgere søkte asyl i flere europeiske land samtidig. Et annet formål var å sikre rettssikkerheten til asylsøkerne og sørge for at asylsøknaden faktisk ble behandlet, men kun i ett land (Stang 2012b, 114).

Foruten intensjonen å effektivisere europeisk asylpolitikk og sikre at alle asylsøkere har adgang til asylprosedyrer i det første søkerlandet, har Dublin-samarbeidet også bidratt til å begrense asylsøkeres muligheter. Tidligere, hvis en asylsøker fikk avslag i Norge, kunne de dra til et annet europeisk land og søke asyl. På den måten fikk de en ny sjanse. Gjør en asylsøker det samme nå, blir de i de fleste tilfeller sendt tilbake til Norge. Det finnes dermed ikke andre alternativer for asylsøkere som har fått avslag enn å reise tilbake til hjemlandet, eller å bli værende her (Steen 2013, 64).

1.6.2 Asylprosessen

Når en asylsøker ankommer landet, registreres asylsøknaden først hos politiet. Her forklarer asylsøkerne sin reiserute og grunnen for at de søker beskyttelse. De må avgi fingeravtrykk og levere inn eventuelle id- papirer som kan bidra til å avklare identiteten.⁹ Etter registrering hos politiet blir asylsøkerne plassert på et ankomstmottak og derfra sendes de til et transittmottak hvor de bor frem til asylintervjuet hos UDI. Etter intervjuet blir de sendt til et ordinært mottak. Ventetiden for å bli innkalt til intervju varierer fra person til person, men avhenger også av hvilke land asylsøkeren kommer fra. I januar 2015 informerte UDI om at syriske og

⁸ [https://snl.no/FRONTEX Lest: 31.03.2015](https://snl.no/FRONTEX_Lest: 31.03.2015)

⁹ <http://www.udi.no/skal-soke/beskyttelse/>. Lest 12.01.2015

statsløse palestinere måtte regne med å vente opptil fem måneder, somaliere syv måneder og eritreere ni måneder før de ble innkalt til intervju. Det innebærer mye venting og uforutsigbarhet i asylsøkernes liv. Ventetiden på avgjørelsen etter intervju kan også variere, da noen får vedtaket kort tid etter intervju, venter andre i flere måneder.¹⁰ Dette kan grunnes stor pågang til UDI, eller at opplysningenes troverdighet må undersøkes ytterligere.¹¹

Hvis vedtaket er positivt, får en etterhvert tildelt en bostedskommune, og integreringsarbeidet kan starte. Er vedtaket negativt og en får avslag på sin asylsøknad, får en tildelt advokat som skriver en klage på avgjørelsen hvis en ønsker det. Dersom UDI ikke omgjør vedtaket, sendes klagen videre til UNE. Der vurderes klagen, og den endelige beslutningen i saken fattes. Ved endelig avslag har ikke personen mulighet til å klage flere ganger, men en kan få saken revurdert dersom nye bevis dukker opp.¹² Prinsipielt sett skal man reise hjem etter avslag, men en kan velge å ta saken videre til en sivil domstol. Det er for øvrig kostbart og utgifter til dette må asylsøkeren selv dekke, noe som innebærer at for mange blir det aldri en reell mulighet.¹³ Blir man værende i landet etter endt utreisefrist oppholder man seg, i følge norske myndigheter, ulovlig i landet. Man har da tre muligheter:

- Reise hjem på egenhånd for egen regning,
- Reise tilbake til hjemlandet ved hjelp av International Organization for Migration (IOM). Dette skjer i samarbeid med UDI. Man får dekket transport, samt utgitt et visst beløp som skal hjelpe en i reintegreringsfasen i hjemlandet.¹⁴
- Bli tvangsutsendt av Politiets Utlendingsenhet (PU). Utgifter vedrørende uttransportering må personen dekke selv (Politiets Utlendingsenhet 2013).

I 2014 returnerte 1600 personer til hjemlandet gjennom assistert retur fra IOM og UDI. Det kan være en verdig og sikker returmulighet for dem som kan benytte seg av det.¹⁵ For mange asylsøkere er det ikke en reell mulighet. Først og fremst vurderer de det ofte ikke som en mulighet å reise tilbake til hjemlandet. Samtidig forutsetter slik tilbakevending at man har reisedokumenter, samt at det eksisterer en returavtale mellom Norge og vedkommendes hjemland (Valenta 2012, 231- 232). Eksisterer ikke dette, har heller ikke PU mulighet for å

¹⁰ <http://www.udi.no/ord-og-begreper/saksbehandlingstider/#link-2321> Lest: 15.01.2015

¹¹ <http://www.noas.no/tema-asylprosessen-i-norge/> Lest: 08.03.2015

¹² <http://www.noas.no/kort-info-om-asylfeltet/> Lest: 12.01.2015

¹³ <http://www.noas.no/tema-asylprosessen-i-norge/> Lest: 08.03.2015

¹⁴ <http://iom.no/no/varp-no/frivilig-retur> Lest: 10.4.2015

¹⁵ <http://www.iom.no/no/varp-no/frivilig-retur> Lest: 08.03.2015

tvangsutsende personen. Det kan føre til denne mellomstasjonen mange asylsøkere med avslag lever med i Norge i dag.

Nåværende regjering viderefører den restriktive asylpolitikken de arvet fra Stoltenberg-regjeringen (Brekke 2015). Det har det siste året vært fokus på å tvangsreturnere de med avslag raskest mulig.¹⁶ I 2014 ble 7259 mennesker uttransportert av PU, mot 5966 i 2013.¹⁷ Det er det høyeste tallet noensinne (Janmyr 2014). Etter endelig avslag kan asylsøkere etter endt utreisefrist arresteres av politiet. Det gjelder både barn og voksne. Flere barn og familier oppholder seg på Trandum Utlendingsinternat, eller Trandum fengsel¹⁸ som det ofte refereres til, i påvente av en tvangsretur. Dette er hjemlet i utlendingsloven § 107. Den brutale behandlingen som mange avviste asylsøkere beskriver i det de blir hentet av politiet eller sitter fengslet på Trandum har blitt kritisert fra flere hold (Klassekampen 8.4.2015, 6-7), og beskrives svært godt i Maria Amelies (2014) siste bok "Takk".

1.7 Oppgavens oppbygging og struktur

Før jeg går videre, skal jeg gi en kort oversikt over oppgavens oppbygging:

- Kapittel 2 presenterer de to teoretiske perspektivene for den påfølgende analysen.
- Kapittel 3 redegjør for den metodologiske tilnærmingen. Prosessen fra rekruttering av informanter, til analyse og forskningsetiske refleksjoner inkluderes her.
- Kapittel 4 fokuserer på de avviste asylsøkernes tilknytning til velferdsstaten.
- Kapittel 5 handler om hvordan de avviste asylsøkernes opplever asylsystemet og møte med de ulike instansene.
- Kapittel 6 tar for seg livene deres i en mellomstasjon.
- Kapittel 7 avslutter oppgaven med en samlet diskusjon for analysekapitlene og ser på hvordan de kan påvirke hverandre, i tillegg til noen betraktninger og implikasjoner studien gir.

¹⁶ <https://www.frp.no/nor/aktuelt/asylpolitikken-virker> Lest: 27.04.2015

¹⁷ https://www.politi.no/politiets_utlendingsenhet/nyhet_14718.xml Lest: 08.03.2015

¹⁸ <http://www.noas.no/tilslorende-begrepsbruk-om-fengsling-av-barn/> Lest: 10.4.2015

2. TEORETISKE PERSPEKTIVER

I denne oppgaven vil jeg bruke spesielt to typer teorier. Jeg tar utgangspunkt i Webers teori om byråkrati og Antonovsky's teori om opplevelse av sammenheng. Hver av teoriene bidrar på sin måte til å kaste lys over empirien som kommer frem i informantenes uttalelser.

2.1 Byråkratiteori

Byråkratiteori kan brukes for å studere hvordan offentlige system, i dette tilfellet asylsystemet, er organisert og hvordan en byråkratisk organisering påvirker arbeidet til de ansatte, som i denne oppgaven gjelder politiet, UDI, UNE, tolk og advokat. Byråkratiteori kan også brukes for å forstå hvordan brukerne av et system, som her er asylsøkerne, oppfatter det systemet de er en del av. Teorien bidrar dermed til å sette informantenes opplevelse av asylsystemet i kontekst.

Den tyske sosiologen Max Weber, kjent for sin idealtypiske byråkratimodell, studerte byråkratiet som organisasjonsform. Han vurderte byråkratiet til å være den mest rasjonelle organisasjonsform og studerte både de interne strukturene i byråkratiet og konsekvensene av den, samt dens plass i samfunnet og historien (Flaa mfl. 1995, 30-33). I korte trekk går modellen ut på en hierarkisk organisering hvor det alltid er klart hvem som er over- og underordnet hvem. Det forekommer en formalisert arbeidsdeling og spesialisering mellom ansatte. Forfremmelse skjer på grunnlag av ansiennitet og det forutsettes formell trening for ansettelse og tjeneste i byråkratiet. Saksbehandlingen innebærer en betydelig grad av skriftlighet, da alt skal loggføres. I tillegg er saksbehandlingen regelstyrt og preget av upersonlighet og likebehandling av klienter (Weber 1964,1971, sitert fra Flaa mfl. 1995, 29).

Ifølge Weber (2000, 91) styres et moderne byråkrati etter et legalt herredømme.¹⁹ Svensson (2008, 138) refererer til det legale herredømmet som en legal rasjonell autoritetsform. Begrepet innebærer at det moderne byråkrati får sin makt i kraft av lover. Folk har stemt på parlamentet, som igjen har vedtatt lover som byråkratiet skal legge til grunn for sin virksomhet (Weber 2000, 91-94). Folk oppfatter derfor byråkratiets utøvelse av myndighet som legitim og betviler ikke byråkratiets beslutninger så lenge disse er innenfor lovverket. Flaa mfl. (1995, 29) fremhever at siden byråkratimodellen er idealtypisk, mente

¹⁹ Weber formulerte tre idealtyper for herredømmets legitimitet: Det legale herredømme som baserer seg på formelle lover og regler. Et tradisjonelt herredømme bygger på regler og ordninger som er overlevert i henhold til tradisjon. Et karismatisk herredømme bygger på personlige kvaliteter hos lederen (Weber 2000, 91-98).

aldri Weber at man vil finne organisasjoner som fullt ut svarer til en slik beskrivelse, men organisasjoner viser til disse egenskapene i større eller mindre grad.

Det er flere kjennetegn i Webers fremstilling av byråkratiet som i dag forventes av et offentlig kontor. Et velfungerende offentlig kontor skal håndtere henvendelser fra brukere profesjonelt. En saklig, upersonlig og rasjonell behandling står her sentralt, og saksbehandlingen skal følge nedtegnede regler og instruksjoner (Flaa mfl.1995, 28; Claussen og Ørving 2003, 80). En regelstyrt saksbehandling er et av de viktigste kjennetegnene på det upersonlige og rasjonelle ved det moderne byråkratiet. Reglene fordeler ansvar og myndighetsområdet blant de ansatte. En upersonlig saksbehandling innebærer at henvendelser skal behandles likt uavhengig av brukerens legning, interesser, oppfatninger og kultur. I praksis betyr det at en ikke skal diskriminere på bakgrunn av for eksempel sosial bakgrunn. Saksbehandler skal ikke ha noe personlig utbytte, interesse av resultatet i saken eller vise selektiv imøtekommenhet (Claussen og Ørving 2003, 89).

Michael Lipsky (2010) kaller de som utfører byråkratiets oppgaver, i en offentlig etat, for "street-level bureaucrats". Her vil jeg bruke et norsk begrep, bakkebyråkrater. Terum (2003) refererer til et lignende begrep som portvaktene i velferdsstaten. I utførelsen av sitt arbeid utsettes bakkebyråkraterne for flere dilemmaer. Lipsky (2010, 44, 60) påpeker at bakkebyråkraterne ofte opplever konflikt og tvetydighet i utførelsen av arbeidsoppgavene sine, da de blir dratt mellom klientsentrerte og organisatoriske mål. Nettopp på grunn av arbeidspress og mangel på ressurser kan det være vanskelig for bakkebyråkraterne å behandle folk som individer. Det individuelle behovet til hver enkelt klient blir dermed ofte nedprioritert for å kunne nå organisatoriske mål. Det kan føre til raske kategoriseringer av individene for å klare å jobbe mer effektivt. Terum (2003, 168) beskriver en av portvaktens problematiske oppgaver som "å bestemme hvem som skal slippe inn og hvem som skal avvises." Saksbehandlerne i asylsystemet fungerer som bakkebyråkrater og portvakter i velferdsstaten. Det er deres avgjørelser i asylsaker som bestemmer om søkeren blir en del av og inkluderes i velferdsstaten.

Saksbehandlingen skal være forutsigbar. Det fører for øvrig til et av problemene til det moderne byråkratiet, for ikke alle enkelttilfeller kan dekkes av regler, retningslinjer og lovverk. Når vi jobber med mennesker er det nødvendig å gi rom for fleksibilitet og tilpasning av løsninger. Avgjørelser som tas krever situasjonsinnsikt, teoretisk kunnskap og praktisk erfaring. Derfor må byråkratiteori knyttes opp mot skjønn. Skjønn kan forstås som

saksbehandlerens autonomi til å kunne bestemme hva som skal gjøres i det enkelte tilfellet. Det gir dermed den offentlige forvaltningen mulighet for å være tilpasningsdyktig (Claussen og Ørvig 2003, 90; Terum 2003, 106). Selv om skjønnsutøvelsen er opp til hver enkelt, utvikles det, blant ansatte, ofte en felles forståelse for hvordan saker skal behandles (Terum 2003, 106). For å få til gode løsninger ved bruk av skjønn, bør saksbehandler klare å vise forståelse og empati og prøve å leve seg inn i brukerens situasjon. Dette blir for øvrig personlige momenter som kan påvirke den saklige distanse som er en del av den moderne byråkratimodellen (Claussen og Ørvig 2003, 91).

Byråkratiet har vært utsatt for kritikk og det har vært påpekt at byråkratiske organisasjonstrekk kan ha dysfunksjonelle sider, noe som vil si at de har ikke-ønskede og ikke-tilsiktete konsekvenser (Stjernø 1981, 99). Den amerikanske sosiologen, Robert Merton (1968, sitert fra Flaa mfl.1995, 33) var en av dem som stilte seg kritisk til en byråkratisk organisasjonsform. Poenget hans var at en organisasjons byråkratiske oppbygging kan føre til en hel del uforutsette problemer, kun i kraft av å være byråkratisk. En grundig beskrivelse av oppgaver og instruksjer i byråkratiet, som på papiret ser ut til å fungere bra, gir ikke et klart bilde av hvordan byråkratene ofte arbeider i praksis. For eksempel, for å løse et problem effektivt behøver man i visse tilfeller en uformell, fleksibel tilnærming. Det kan byråkratiets vektlegging på regelfølgning, formaliteter og arbeidsdeling stå i veien for. Resultatet blir dermed en rigid og lite løsningsorientert organisasjon (Flaa mfl. 1995, 34). Weber var også oppmerksom på ulempene et rasjonalitets byråkrati kunne medføre, spesielt med tanke på en upersonlig, kald beregning i sosiale forhold, en avmektiggjøring av individet og maktkonsentrasjon på byråkratenes hender (Flaa mfl. 1995, 30).

2.2 Opplevelse av sammenheng

Å undersøke avviste asylsøkeres opplevelse av sammenheng, kan vise seg nyttig for å se på hvordan de opplever sin livssituasjon og hvordan de forstår systemet de er i kontakt med. Det gir en mulighet til å se nærmere på om en person opplever situasjonen han/hun lever i som forståelig og meningsfull, samt i hvilken grad man har mulighet til å påvirke denne situasjonen. Brekke (2004, 20) skriver at opplevelse av sammenheng innebærer at en har kontroll over sitt eget liv, man kan dermed anta at mangel på kontroll betyr at en har mangel på opplevelse av sammenheng. Aaron Antonovsky's teori om opplevelse av sammenheng blir dermed relevant.

Antonovsky (2012, 16) var opptatt av en salutogen tilnærming. Det betyr at han fokuserte på hva som skaper grobunn for helse, i stedet for en patologisk tilnærming, hvor man fokuserer på hvorfor folk blir syke. Svaret hans på det salutogene spørsmålet ble begrepet om *sense of coherence*, eller opplevelsen av sammenheng på norsk, som han utviklet på 1970-tallet. Det bygde på en studie av faktorer som førte til at noen mennesker taklet stress bedre enn andre. Han fant at det hovedsakelig hang sammen med i hvilken grad man klarte å sette stressfaktorene inn i en meningsfylt sammenheng (Antonovksy 2012, 15-17). Antonovsky kom frem til tre faktorer som hadde betydning for opplevelsen av sammenheng:

Den første komponenten kaller Antonovsky *begripelighet*. Situasjonen en person står i må oppleves som begripelig. Den handler om i hvilken grad stimulien en konfronteres med oppfattes som sammenhengende, strukturert og tydelig, fremfor kaotisk, tilfeldig og uforståelig. Personer som forstår hvordan og hvorfor omgivelsene opptrer som de gjør skårer høyt på begripelighet. Det betyr ikke at hendelser som død og krig er ønskelig, men dersom det skulle oppstå klarer personen å sette det i en forståelig sammenheng (Antonovsky 2012, 40).

Det neste elementet Antonovsky presenterer er *håndterbarhet*. Det går ut på i hvilken grad en håndterer utfordringene en blir utsatt for og om en har nok ressurser rundt seg eller i seg selv, til å påvirke og finne løsninger. Har man en sterk opplevelse av håndterbarhet ser man verken på seg selv som et offer eller føler seg urettferdig behandlet. Når man møter utfordringer, finner man måter å takle det på og klarer å komme seg videre. (Antonovsky 2012, 40).

Den tredje komponenten er *meningsfullhet*. Den handler om at situasjonen må oppleves som meningsfull. Den kan ses på som begrepets motivasjonselement. Finner man mening i de aktivitetene man driver med til daglig, og den situasjonen man lever i, og det føles riktig å investere tid og krefter i den, skårer man som regel høyt på denne komponenten. Verden rundt gir mening, og en prøver å tillegge hendelser som inntreffer i livet den samme meningen. (Antonovsky 2012, 41).

Skal man forstå helsen til ventende asylsøkere, bør nettverk og sysselsetting legges til Antonovksy's begrep om opplevelse av sammenheng. Har man et godt sosialt nettverk rundt seg og kan bruke dagen til noe meningsfylt, som for eksempel arbeid, kan det bidra til å øke opplevelsen av sammenheng (Borgå 1993, sitert fra Berg 2012, 31).

3. METODOLOGISK TILNÆRMING OG MATERIALE

Virkeligheten kan undersøkes på en systematisk måte ved å benytte seg av ulike metoder. Når man ønsker å finne ut noe om virkeligheten, hjelper metoden en til å kunne se nærmere på årsaker bak en hendelse og meningene bak en handling (Halvorsen 2003, 13). Det handler om hvordan man best skal gå frem for å få informasjon om det som skal undersøkes, hvordan denne informasjonen skal analyseres og tilslutt hva den sier om samfunnsmessige forhold (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010, 29). Fokuset i denne oppgaven er på personens opplevelser og erfaringer, derfor falt valget på kvalitativ metode. Kvalitative forskningsintervju setter fokus på hvordan intervjupersonene ser på verden fra sitt ståsted. Målet er dermed ikke å kvantifisere deres opplevelser til objektive, generelle "fakta", men produsere kunnskap ut fra folks egen forståelse av verden (Kvale og Brinkmann 2009, 21).

3.1 Semistrukturert livsverdenintervju

Jeg er inspirert av en fenomenologisk tilnærming som i vid forstand handler om "å utforske og beskrive mennesker og deres erfaringer med, og forståelse av, et fenomen" (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010, 82). Her vil det si avviste asylsøkeres erfaringer av og opplevelse med asylsystemet. Ved å få innblikk i deres tanker, refleksjoner- dermed deres opplevelse, tenker man innenfor fenomenologien, at dette bidrar til å avsløre virkeligheten slik de forstår den (Nyeng 2012, 33). Utgangspunktet for ny kunnskap er personens egen erfaring av fenomenene (Thomassen 2006, 83). Det nytter derimot ikke å forstå noen uten å sette seg inn i situasjonen personen lever i. Når en handling eller et utsagn skal tolkes, må det alltid ses i en sammenheng med det rundt, for det er kun slik vi kan forstå meningen bak det som skjer (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010, 82). Det vil si at de avviste asylsøkernes erfaringer må settes i sammenheng med systemet de er en del av. Derfor synes jeg det har vært viktig å bruke en metode hvor de har mulighet til å snakke relativt fritt, men med visse føringer når det gjelder tema. Valget mitt falt dermed på det semistrukturerte livsverdenintervjuet som bygger på en fenomenologisk tankegang.

Et semistrukturert livsverdenintervju er verken en helt åpen samtale, men heller ikke et fullstendig strukturert intervju og kan dermed fungere som en nyttig metode når en ønsker å samle inn intervjupersonens egne perspektiver fra dagliglivet (Kvale og Brinkmann 2009, 47, 138). Jeg tok utgangspunkt i en intervjuguide hvor jeg fokuserte på visse temaer jeg hadde sett meg ut i forkant. Det ga meg muligheten til å fokusere på asylsystemet, livssituasjonen deres og opplevelsen av dette, samtidig ga det dem muligheten til å reflektere over og fortelle

om sine erfaringer. En fast rekkefølge er ikke viktig, og det ga meg fleksibiliteten til å gå frem og tilbake mellom temaene og komme med oppfølgende spørsmål der det var relevant.

3.2 Forforståelse og min posisjon i feltet

Forskeren har en stor rolle i et kvalitativt forskningsintervju. Mye av den kunnskapen som produseres i intervjusituasjonen og kvaliteten på denne, påvirkes av forskerens evner, følsomheter og tidligere kunnskap (Kvale og Brinkmann 2009, 101). Det er derfor et svært viktig kvalitetskrav som forsker å vise åpenhet for forhold som kan virke inn på arbeidet, og tolkningene av dette.

Forforståelse har betydning for hvilken kunnskap som kommer frem. Mine tidligere erfaringer fra å jobbe med asylsøkere og kjennskap til asylprosessen, kan ha påvirket intervjusituasjonen. For eksempel, hvis informanten ikke forstod hva jeg sa, kunne jeg forklare spørsmålet ut fra egen kunnskap om tema. Selv om jeg prøvde å gjøre det så nøytralt som mulig, kan det ha påvirket assosiasjonene til informantene og hva de svarte. Fog (2004, 188) understreker at man verken under intervjuet eller i resultatet, kan eller skal fjerne sporene av det forskende subjekt. Det stilles heller krav til at forskeren kommer tydelig frem og viser transparens. Det har derfor vært viktig for meg å reflektere rundt min rolle og posisjon, og i hvilken grad det kan ha påvirket forskningsresultatet.

3.3 Utvalgskriterier og kontaktetablering

Før jeg kunne gå i gang med å finne informanter måtte jeg få prosjektet godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Da dette var i orden, kunne jeg starte prosessen med å rekruttere informanter (jf. Vedlegg 1).

3.3.1 Hvem jeg ville snakke med

Jeg ønsket å intervjuere asylsøkere med avslag på asylsøknaden. Ett utvalgskriterium var at de etter avslaget hadde valgt å bli i Norge. De reiser ikke frivillig tilbake til hjemlandet, men blir heller ikke tvangsreturnert. Om avslaget var endelig, i den forstand at det ikke kunne endres, eller om de fortsatt ventet på et endelig svar eller omgjøringsbegjær fra UNE, var ikke relevant. Det er opplevelsen av å ha mottatt avslag, og ikke få oppholdstillatelse, samt leve i lengre tid "på vent" som står i fokus. I tillegg skulle informantene være over 18 år og snakke godt nok norsk eller engelsk til å være med i et intervju. Jeg vurderte å bruke tolk for å forhindre eventuelle språklige misforståelser. Siden dette er personer i sårbare livssituasjoner, ønsket jeg ikke at en tredje person skulle være en del av intervjuprosessen, da det kunne ha påvirket informasjonen de ønsket å dele med meg. For å få et så bredt utvalg som mulig, satte

jeg ingen kriterier til opprinnelsesland. Det viktigste var at de hadde søkt om asyl. Jeg hadde ingen spesielle krav til kjønn, men ønsket å snakke med representanter fra begge.

Jeg ønsket å intervju avviste asylsøkere og ikke asylsøkere generelt, fordi jeg ville undersøke hvordan det å leve med avslag påvirker livene deres og oppfatningen av asylsystemet.

Asylsøkere med avslag lever i en mer marginal posisjon når det gjelder tilgang på velferdsgoder og rettigheter. Jeg tenkte det kunne ha innvirkning på, og påvirke måten de snakket om asylsystemet.

3.3.2 Å komme i kontakt

Jeg har rekruttert mine informanter ved bruk av *snøballmetoden*. Den går ut på at jeg forhører meg om hvilke personer jeg bør ta kontakt med. De igjen kan komme med forslag til andre informanter det kan være aktuelt å kontakte (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010, 109). Lee (1993, 66) poengterer at nettopp *snøballmetoden* er en utbredt metode når en skal prøve å få tak i skjulte og avvikende populasjoner. Prosessen for å komme i kontakt med informantene har vært utfordrende, men også spennende fordi jeg har fått innblikk i en verden jeg ikke visste så mye om tidligere. Jeg har snakket med mange mennesker som har vist stor interesse i prosjektet mitt og ønsket å hjelpe meg videre. Selv om de ikke selv kunne bidra med informanter, tipset de meg om andre organisasjoner og enkeltpersoner jeg kunne kontakte.

Jeg tok først kontakt med Helsesenteret for papirløse, men på grunn av stor pågang fra studenter, måtte de forholde seg kun til helserelaterte prosjekter. En bekjent, som tidligere har skrevet masteroppgave om deporterte asylsøkere, tipset meg om å kontakte Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS). En ansatt der satte meg i kontakt med en tidligere avvist asylsøker, som nå har oppholdstillatelse. Han hjalp meg å komme i kontakt med aktuelle informanter og anbefalte meg å møte opp på en markering utenfor Stortinget. Der introduserte han meg for flere avviste asylsøkere. Jeg tok med meg informasjonsskrivet om prosjektet så de kunne se hva det innebar å være med og hvordan de kunne ta kontakt med meg. Jeg endte opp med én informant herfra etter at to som hadde sagt ja til å bli med, avlyste i siste øyeblikk. Heldigvis, gjennom en kontakt fra Norsk Folkehjelp, kom jeg i kontakt med et asylmottak hvor flere med avslag på sin asylsøknad bodde. En ansatt på mottaket videreformidlet informasjonsskrivet til aktuelle informanter. Av dem jeg har valgt å inkludere i oppgaven, kom fem fra dette mottaket.

Til slutt bestod utvalget av fem menn og en kvinne, i alderen 25-60 år, fra ulike land i Afrika og Midtøsten. Det er en overvekt av menn i utvalget. Det kan se ut som det gjenspeiler samfunnet generelt, siden det er en større andel menn enn kvinner som ankommer landet og søker om asyl.²⁰ Informantene har bodd i Norge fra ett til syv år. Alle ankom som asylsøkere, foruten en som kom gjennom familiegjenforening. I starten bestod utvalget av to kvinner, men etter en etisk overveielse valgte jeg å ikke inkludere en av kvinnene videre i oppgaven (jf. Kapittel 3.8 *Forskningsetiske refleksjoner*).

3.3.3 Presentasjon av informantene

“Khalid” er i slutten av tredveårene og kommer fra et land i Midtøsten. Han kom hit i 2008. I hjemlandet arbeidet han som håndverker, men mistet jobben da det ble krig. På vei til Norge var han innom to andre land i Midtøsten, og fikk hjelp av menneskesmuglere til å komme til Norge. Khalid har avslag på sin asylsøknad, men venter på svar fra en siste klage fra UNE, han har ventet i cirka seks måneder. Han betaler for advokat selv ved at venner og bekjente hjelper han økonomisk. Han bor på asylmottak.

“Mohammed” er i slutten av tyveårene og kommer fra et land i Afrika. Han kom til Norge i 2009, og måtte reise fra familien sin som ble igjen i et annet afrikansk land. Planen var at de skulle gjenforenes i Norge da han fikk opphold. Mohammed har endelig avslag og har ikke hatt mulighet til å gjenforenes med dem. I hjemlandet jobbet han i familiens butikk, men måtte flykte på grunn av uroligheter. Han bor på asylmottak.

“Amin” er i førtiårene og kommer fra Midtøsten. Han kom til Norge i 2011 sammen med søsteren sin som har fått innvilget opphold. I hjemlandet jobbet han i sitt eget firma, men måtte flykte da han fikk problemer på grunn av sin religion. Amin har avslag på sin asylsøknad, og venter på svar på en klage hos UNE. Han bor på asylmottak.

“Zahra” er en kvinne i starten av sekstiårene som kommer fra et land i Midtøsten. Hun kom hit i 2009. Hun forlot hjemlandet sitt for mer enn tyve år siden og har bodd og jobbet i andre land i Midtøsten etter den tid. Hun har universitetsutdanning og har jobbet og forsørget seg selv hele livet. Hun skiller seg ut fra de andre informantene fordi hun kom til Norge gjennom familiegjenforening, men etter flere år, er hun nå inne i asylsystemet på lik linje med de andre informantene. Hun har avslag på sin asylsøknad. Hun bor på asylmottak.

²⁰ <http://www.udi.no/statistikk-og-analyse/arsrapporter/tall-og-fakta-2014/hvor-mange-sokte-om-beskyttelse/>
Lest: 8.4.2015

“Asim” er i tyveårene og kommer fra Midtøsten. Han ankom med et familiemedlem i 2013, og er dermed den av informantene som har vært her kortest. Han har høy universitetsutdannelse og har jobbet mange år i hjemlandet. Da det ble uroligheter der var han redd han ville bli rekruttert inn i krigføringen på grunn av sin høye utdanning og kompetanse. Gjennom arbeidet har han klart å opprette noen arbeidskontakter i Norge og før han fikk avslag jobbet han seks måneder i en norsk bedrift. Han bor på asylmottak og venter på svar fra klagen sin hos UNE.

“Malik” er i tyveårene og kommer fra et land i Midtøsten. Han ankom Norge i 2008. Etter at han mottok sitt første avslag valgte han, i motsetning til de andre informantene, å forlate mottaket og klare seg selv gjennom å arbeide på det svarte arbeidsmarkedet. Han bor med familien sin i utkanten av Oslo. I hjemlandet hadde han sin egen bedrift hvor han hadde jobbet helt siden han var ungdom. Han måtte flykte fordi han fikk problemer da han konverterte til kristendommen. Han var innom flere land før han kom til Norge, og bodde blant annet en tid i sør- Europa. Han har endelig avslag, men venter på å få saken sin vurdert av en domstol.

3.4 Selve intervjusekvensen

Jeg gjennomførte fem intervjuer på asylmottaket hvor informantene bodde. Tre av intervjuene ble holdt på et oppholdsrom for beboerne. Der kunne vi snakke noenlunde i fred. Det fjerde intervjuet gjennomførte jeg på et av de ansattes kontor, og det siste på rommet til en av beboerne. Hun inviterte meg inn på te og sa hun gjerne ville gjennomføre intervjuet der. Intervjuet med Malik, som var den eneste som ikke bodde på mottak, foregikk på et loft tilhørende en organisasjon han har hatt mye kontakt med. Han ønsket å gjennomføre intervjuet der slik at jeg kunne få et innblikk i hvor han hadde tilbrakt mange netter før han fant seg et sted å bo. Det var spennende og lærerikt å se hvor informantene bodde og/eller har tilbragt mye tid. Det ga meg et større innblikk i deres situasjon, samt en større forståelse for hvordan ventetiden kan være.

Alle intervjuene startet med at jeg viste informasjonsskrivet og forklarte kort hva det skulle handle om. Det var viktig for meg å passe på at de ikke følte det som en gjentakelse av et intervju hos UDI. Jeg var derfor påpasselig med å presisere hva slags informasjon jeg ønsket, hvorfor, samt hva den skulle brukes til. Siden intervjusituasjonen var mitt første møte med fem av informantene, ønsket jeg å forsikre meg om at de var klar over hva det innebar å være med. Alle virket godt informert på forhånd. Intervjuene varierte fra 50 minutter til 2 ½ time, noe som vil si at det er en viss variasjon i datamaterialet. Variasjonen skyldes både

språkkunnskapene til informantene, da det for noen var vanskeligere å uttrykke seg enn for andre, og at noen gikk mer i detalj og ønsket å dele mer. Bortsett fra ett på engelsk, foregikk alle intervjuene på norsk. For øvrig tok mange av informantene i bruk engelske ord og uttrykk når de snakket med meg, noe sitatene i oppgaven bærer preg av.

Jeg fikk inntrykk av at alle følte seg trygge i intervjusituasjonen. En av informantene virket skeptisk og nervøs i starten. Det viste seg at han var bekymret for båndopptakeren og hvem som skulle høre på. Etter at jeg enda en gang forsikret han om at jeg var den eneste som skulle høre på det, slappet han av og åpnet seg mer. En annen informant virket også noe nervøs og sa han ofte glemte ting under intervju. Det virket som han fikk en viss assosiasjon til asylintervjuet med UDI. Etter at han forklarte dette til meg, slappet han mer av.

Før intervjuene var jeg bekymret for hvordan det skulle være for informantene å snakke om sine liv og kontakten de har hatt med systemet, for jeg visste på forhånd noe om den marginale livssituasjonen de lever i. Det var tydelig at flere syns noen av temaene de snakket om var vanskelig. Jeg presset dem aldri og lot dem føre samtalen. Et par begynte å gråte. Jeg spurte om de ønsket å avslutte intervjuet eller ta en pause, men de bekreftet at de gjerne ville fortsette. Selv om flere ga uttrykk for at det til tider var vanskelig å prate om, fortalte flere i etterkant at de likte å være med og at det var godt å kunne dele tankene sine med noen som interesserte seg for dem.

3.4.1 Intervjue personer fra andre kulturer

Det å intervjue personer fra andre kulturer kan innebære utfordringer. Man kan ha ulike måter å kommunisere på i form av initiativ, direkthet og spørreformer. Språket i seg selv kan også føre til misforståelser (Kvale og Brinkmann 2009, 156). Utfordringene rundt språk ble større enn forventet i et par av intervjuene fordi informantene hadde ulik grad av norskkunnskaper. To informanter snakket svært godt og de delte mest. Med de andre innså jeg etterhvert at noen av spørsmålene ble for kompliserte. Jeg prøvde derfor å gjøre dem enklere å forstå, slik at de kunne dele sine erfaringer med meg. Ofte snakket de godt hvis de fikk snakke fritt, men de forstod ikke alltid hva jeg mente. Jeg la opp til at de i størst mulig grad styrte samtalen, mens jeg ga føringer når det gjaldt tema. I etterkant kan jeg stille spørsmål ved om de alltid tolket meg slik jeg ville.

I tillegg kan det at jeg er norsk og dermed en representant for det norske samfunnet, ha påvirket intervjuene. Selv om informantene delte kritiske tanker om norske mennesker de hadde møtt, delte de i tillegg positive erfaringer og sa at mange norske mennesker er snille,

men det er systemet det er noe feil med. Jeg betviler ikke dette, men det kan likevel hende at de ville fortalt meg noe annet dersom jeg også var “utlending”.

3.5 Transkripsjon av intervjuene: Fra tale til tekst

Alle intervjuene ble gjennomført med en lydopptaker. For å lette arbeidet med analysen, er det nødvendig å få det muntlige materialet skrevet ned. Å oversette materiale fra talespråk til skriftspråk handler ikke bare om å skrive rett av det en hører. Det krever en rekke vurderinger og beslutninger underveis. Transkripsjonen blir en abstraksjon fra den originale samtalen i det stemmeleie, intonasjon og åndedrett går tapt, men hjelper en til å strukturere intervjuene, og gjør dem bedre egnet for analyse (Kvale og Brinkmann 2009, 187- 188). I tillegg til intervjuutskriftene er notater som gjøres før, underveis og i etterkant av intervjuet også nyttige å ha (Dalen 2011, 56). De ble en støtte til det transkriberte materialet.

Jeg transkriberte alle intervjuene selv, noe som gjorde meg mer kjent med materialet og styrket den senere analyseprosessen (Dalen 2011, 55). Transkriberingen tok noe lenger tid enn forventet. Mye var på grunn av utydigheter rundt språkbruk. Var det ord og uttrykk jeg ikke forstod, spolte jeg tilbake for å høre igjen. I tilfeller hvor det var for utydelig, lot jeg setningen utebli. Ved gjennomgang av lydopptakene innså jeg i enkelte tilfeller at jeg ikke alltid hadde forstått hva de sa der og da, og at jeg i noen tilfeller kanskje burde ha reagert annerledes.

Jeg har ønsket å bevare språket deres i størst mulig grad, men for å gjøre det mer lesbart og enklere å forstå for leseren, har jeg fjernet uttrykk som “eh eh” og “hmm”. Har det vært ikke-verbalt språk som har vært viktig å få frem, har jeg trukket det frem i teksten. Enkelte steder har jeg endret grammatiske feil. Kvale og Brinkmann (2009, 195) påpeker at man må være oppmerksom på hvordan en usammenhengende og ordrett fremstilling av transkripsjoner kan føre til en uetisk stigmatisering av enkelte grupper.

3.6 Studiens pålitelighet og gyldighet

For å sikre kvaliteten på studien, brukes begreper som reliabilitet og validitet i kvantitativ forskning. Prinsippet om kvalitet i forskningen er like viktig i kvalitativ forskning, men begrepene passer derimot ikke så godt da forskningen har en mer åpen tilnærming til materialet. Begrepene bør tilpasses nye former. Pålitelighet og gyldighet kan være gode alternativer (Kvale og Brinkmann 2009, 249; Halvorsen 2003, 44). Johannessen, Tufte og Christoffersen (2010, 198) bruker begrepene pålitelighet, troverdighet og overførbarhet.

Studiens pålitelighet handler om hvordan en går frem med dataene som benyttes; hvordan samles de inn og hvordan blir de bearbeidet. I kvalitativ forskning kan det være vanskelig å vise systematisk til dette. Man kan styrke påliteligheten ved å være åpen om fremgangsmåte og gi leseren en grundig beskrivelse av konteksten, noe jeg har prøvd å tydeliggjøre i dette kapittelet (Johannessen, Tuft og Christoffersen 2010, 229- 230).

Jeg har tidligere skrevet om hvordan kunnskapen produseres i intervjuforløpet. Det vil dermed være mine fortolkninger av informantenes utsagn som kommer frem i oppgaven. For å øke gyldigheten er det viktig å forklare og argumentere for hvorfor jeg gjør som jeg gjør og vise transparens gjennom hele prosessen (Fog 2004, 203). Kunnskapen kan etterprøves og kontrolleres i den forstand at man sørger for at sluttresultatet av oppgaven faktisk reflekterer det informantene delte. Jeg har gått nøye gjennom lydopptakene og det transkriberte datamaterialet for å dobbeltsjekke at jeg hadde forstått det som ble sagt, samtidig som jeg vurderte om fremgangsmåten og funnene mine reflekterte formålet med studien (Johannessen, Tuft og Christoffersen 2010, 230). Hvis jeg i selve intervjusituasjonen var usikker på hva informantene mente, prøvde jeg å få dem til å beskrive dette nærmere og mer detaljert for å være sikker på at jeg forstod dem rett. McCracken (1988, 50, sitert fra Fog 2004, 201) sier at vi aldri kan finne bevis i en kvalitativ studie, noe som heller ikke er meningen, men vi kan finne “symptomer på sannhet”. Denne studien handler dermed ikke om å bevise hvordan asylsystemet oppfattes av alle asylsøkere med avslag, men gi ett innblikk i hvordan det kan oppfattes av enkeltpersoner. Det kan være nyttig kunnskap å ha med seg videre.

Ideelt sett, skulle asylsystemet vært studert fra flere sider. Det ville gjort oppgaven mer nyansert hvis jeg i tillegg hadde hatt mulighet til å intervju saksbehandlere i UDI og se på deres oppfattelse av møte med asylsøkerne. På grunn av den begrensede tid som er satt av for oppgaven, har ikke dette vært mulig.

3.7 Analyse av materialet

Det å analysere et kvalitativt materiale kan være både tidkrevende og utfordrende, og spesielt i starten da de utskrevne transkripsjonene kan være på mange sider. Fordi kvalitative data er ustrukturert informasjon, finnes det heller ingen standardisert teknikk for hvordan det skal gjøres (Halvorsen 2003, 134), men det finnes verktøy som kan gjøre analysen mer oversiktlig og tilgjengelig å jobbe med (Kvale og Brinkmann 2009, 208).

Jeg har vært inspirert av en tematisk analysemetode som innebærer at det er materialet som “snakker” og gir meg retningslinjer på hvilke temaer som bør trekkes frem, og ikke motsatt; at

man går inn med allerede bestemte temaer og ser på materialet. Det blir dermed gjennom informantenes beskrivelser at jeg får tak i temaene som er viktig for analysen (Willig 2013, 59). Tematisk analyse innebærer koding av datamaterialet hvor man markerer delene av teksten som handler om det samme med visse koder. Mønstre i kodene, og refleksjoner rundt underliggende mening i det som har blitt sagt, bidrar til å lage overordnede temaer. Kodene vil i starten være mange, men innskrenkes etterhvert til færre temaer (Willig 2013, 62).

Jeg begynte med å få et overblikk over alt materialet. Analyseprosessen startet derfor med at jeg printet ut det transkriberte materialet og leste igjennom det flere ganger. Hvis det var noe spesielt som stakk seg ut, noterte jeg det ned i marginen. Jeg synes umiddelbart at jeg satt med mye nyttig og ikke minst spennende informasjon foran meg. Arbeidet med å finne gode analysetemaer har vært en lang og noe kronglete prosess. Enkelte tema var svært tydelig for meg, mens andre ikke var fullt så tydelige. Hva som er tydelig og viktig å trekke frem i studiet, blir også påvirket av øyet som ser (Willig 2013, 62). En av utfordringene var at jeg syntes nesten alt de hadde delt med meg var viktig, og det var trist å måtte velge bort noe.

For å gjøre analysen enklere og mer oversiktlig, startet jeg med å markere forskjellig tema med ulike farger. Sitater som skilte seg ut og som jeg ønsket å utforske nærmere for å se om de kunne brukes i oppgaven, markerte jeg på et tidlig stadium. Jeg så raskt at det var en del temaer som gikk igjen hos informantene. Tilslutt satt jeg med mange temaer som måtte knyttes sammen i større kategorier, eller fjernes. Jeg flyttet alt som hadde med samme tema å gjøre under samme overskrift. Jeg gikk ikke inn i materialet med et forhåndsbestemt teoretisk perspektiv, men gjennom grundig lesning og vurderinger kom jeg frem til relevante temaer som jeg senere knyttet til overordnede teorier. Mange temaer handlet om det samme og jeg endte til slutt opp med tre analysekapitler. Det ene informantene trakk frem var mangelen på rettigheter og tilgang til samfunnsgoder. Det andre de fokuserte på handlet om hvordan de opplevde de ulike prosessene og møte med instansene i asylsystemet. Det tredje omhandlet livene deres i en mellomstusjon. Under de tre overordnede temaene lagde jeg flere underkategorier. Slik ble det etterhvert en oversiktlig fremstilling av datamaterialet. Jeg er klar over og går ut ifra at mennesker som har fått avslag vil stille seg mer negative til asylsystemet enn de som har fått opphold. Oppgaven vil bære preg av at informantene ikke er fornøyde med avgjørelsen. Dette gjenspeiles i analysen og i fremstillingen av materialet.

3.8 Forskningsetiske refleksjoner

Etiske problemstillinger oppstår gjennom hele forskningsprosessen, og ikke kun under selve intervjuet. Derfor er det viktig å ta hensyn til dette fra man starter med forberedelsene til undersøkelsen og frem til fremstillingen av den endelige rapporten er klar (Kvale og Brinkmann 2009, 80). Forskning på grupper i sårbare og utsatte posisjoner er fylt med etiske utfordringer, og dette er noe jeg har reflektert rundt gjennom hele prosessen.

Konfidensialitet, som innebærer at private data om informantene ikke avsløres, er viktig i kvalitativ forskning (Kvale og Brinkmann 2009, 90). Det at informantene lever i en marginal livssituasjon, gjør det desto viktigere at min forskning ikke bidrar til å forverre denne situasjonen. For å anonymisere informantene lagde jeg dermed fra starten av fiktive navn til dem, og eksakt alder er utelatt. Jeg har utelatt personlige opplysninger som bosted og kommune og heller ikke brukt deres nasjonalitet i oppgaven, men kun referert til verdensdel eller "hjemlandet mitt". Yrkestitler er også bevisst tilslørt. For å sikre anonymiteten ytterligere, innhentet jeg ikke skriftlig samtykke fra noen. Jeg tenkte i forkant at hvis det skulle vise seg at de var redde for å bli tvangsreturnert av politiet, kunne et offentlig dokument med navnet deres på, virke skremmende. Alle informantene har derimot gitt muntlig samtykke om at de ville være med i studien, og etter min vurdering var det ikke tvil om at de hadde samtykkekompetanse.

En utfordring i kvalitative intervjuer kan være å finne balansen mellom nærhet og distanse til intervjupersonen (Dalen 2011, 20). Hvor går grensene for hva en kan spørre om og hva som er relevant for studien, er noe man må ha tenkt over i forkant. Man må klare å holde en viss sosial avstand til informanten, samtidig som man ikke skal fremstå som avviseende (Kvale og Brinkmann 2009, 35-36). Det kan være utfordrende når man jobber med utsatte grupper i samfunnet, slik som avviste asylsøkere som kan fortelle om vanskelige og triste hendelser. Selv om alle informantene var klar over min rolle som forsker i intervjusituasjonen, kjente jeg likevel på det både før, under og etter intervjuet at jeg var enda en person de møter i systemet, som ikke kan hjelpe eller svare dem på hva som skjer videre i prosessen. Det kunne føles ubehagelig. I tillegg opplevde jeg et slags dilemma mellom rollen som sosionom og forsker. Som sosionom skal en jobbe for å forbedre situasjonen til vanskeligstilte mennesker, mens i dette møtet skulle jeg "bare" intervju dem, uten muligheter for å endre noe. I forkant av intervjuene trodde jeg at mange hadde snakket om livene sine mange ganger før. Da en av informantene fortalte at jeg var den første han hadde sagt alt dette til, og at det føltes godt å få dele det med noen, skjønnte jeg at dette muligens ikke var tilfellet likevel. Det gjorde det

enklere for meg å slå meg til ro med min rolle som forsker, og ikke som sosionom i intervjusituasjonen.

Som nevnt tidligere, valgte jeg å ikke inkludere en av informantene videre i oppgaven. Gjennom hele intervjuet så jeg at det var vanskelig for henne å snakke om livet sitt. På grunn av store språkproblemer ble det vanskelig å vinkle intervjuet over på noe annet og fokusere på andre aspekter. Etter 40 minutter avbrøt hun intervjuet og gikk ut. Jeg var usikker på om hun stadig samtykket til å være med i studien, og om det i det hele tatt var riktig å inkludere henne. På bakgrunn av dette valgte jeg å ikke bruke henne videre.

Som forsker skal man ta hensyn til intervjupersonens integritet og selvbylde, men å la være å studere sårbare grupper i samfunnet fordi man er redd for hva som kan komme frem, kan føre til at verdifull kunnskap aldri blir formidlet. Man kan da stå i fare for at problemet blir tillagt private grunner, og ikke blir anerkjent som situasjonsbetinget eller som noe felles for flere mennesker. Dermed står man også i fare for at ansvaret for situasjonen faller på den enkelte og glir lenger vekk fra det politiske ansvaret (Dalen 2011, 22). Det kan se ut til å være tilfellet for avviste asylsøkere og papirløse generelt. Brunovskis (2010, 69) sier at forskning på irregulære migranter er nødvendig for å bidra til å gi dem en mer balansert fremstilling i det offentlige bildet. Det å ignorere problemene de møter vil ikke bidra til å løse disse problemene. Det er kun ved å øke kunnskapen om menneskets forståelse av seg selv at vi kan fremme deres velferd (Kvale og Brinkmann 2009, 80).

4. UTENFOR VELFERDSSTATEN- EN NY NORSK UNDERKLASSE?

Tidligere har jeg presentert hva velferdsstaten står for og hvordan innvandring kan påvirke holdninger til velferdsstaten, samt nevnt noen dilemmaer innvandring kan føre til innad i velferdsstaten. Avviste asylsøkere står ikke helt utenfor velferdsstaten og uten rettigheter, men rettighetene er svake, og de har begrenset tilgang til dem.

I dette kapittelet ser jeg nærmere på hvordan informantene opplever og beskriver det å ha begrenset adgang til arbeidsmarkedet, til helse- og botilbud, og hvordan dette i kombinasjon med lav økonomi påvirker dem.

4.1 Arbeid

Velferdspolitikken har lenge vært gjennomsyret av det rådende ideal om arbeidslinja hvor lønnsarbeid er selve forutsetningen for å leve et godt liv. Lønnet arbeid blir sett på som et av grunnprinsippene i velferdsstaten, fordi det er arbeid som fører til verdiskapning og omfordeling av samfunnets goder. Det styrker folks selvrespekt og muligheten til å utvikle egne evner. Det er også viktig for å motvirke fattigdom og store sosiale ulikheter i befolkningen. Gjennom arbeid har vi dermed en mulighet for å inkluderes i samfunnet, og arbeidsfellesskapet kan bidra til å gi oss en tilhørighet (Rugkåsa 2009,133; Halvorsen 2004, 24-25). I tillegg til inntekt, bidrar arbeid til å strukturere dagen, det gir en form for verdighet og muligheter for et større sosialt nettverk (Halvorsen 2004, 28). For innvandrere er tilgang på arbeidsmarkedet en av de viktigste integreringsmekanismene og en arena for å lære språket og samfunnets koder. Når innvandrere bidrar til fellesskapet gjennom arbeid, øker forståelsen i befolkningen for at de også er brukere av velferdsordninger (NOU 2011:7, 87; Valenta og Thorshaug 2011, 98).

I følge utlendingsloven § 94 har en asylsøker rett til å ta arbeid så fremt personen har gjennomført asylintervjuet, hvis det ikke finnes tvil om søkerens identitet og at søkeren ikke faller innunder Dublin-regelverket. En kan ha mulighet til å jobbe etter første avslag fra UDI såfremt avgjørelsen er påklagd, og det er gitt utsatt iverksetting. I 2009 endret kravet seg. Før var det nok at det ikke forelå tvil om identiteten, mens nå skal søkeren som hovedregel bekrefte sin identitet med godkjent reisedokument eller nasjonalt identitetskort. Når bare rundt 5 prosent av alle asylsøkere dokumenterer sin identitet med gyldig reisedokument, blir realiteten den at de aller fleste asylsøkere ikke har mulighet til å jobbe (Meld.St. 9 (2009-

2010), pkt. 3.4.2). Det gjør Norge til det landet i Norden med de strengeste reglene for midlertidig arbeidstillatelse for asylsøkere.²¹

Idealet om arbeidslinja gjelder ikke for avviste asylsøkere. Valenta mfl. (2010, 26) sier at det skilles mellom passive og aktive motivasjons- og tvangsmidler for retur av avviste asylsøkere. Et passivt tvangsmiddel som blir brukt av myndighetene er “reduisert tilgang til velferdstjenester og andre tiltak som bidrar til å redusere levekår i mottakerlandet” (Valenta mfl.2010, 26). Asim vet at det handler om et press på utreise: “...de vet at hvis jeg skal jobbe, jeg skal ha mer penger så det blir ikke som en pressure on me to go out.”

Arbeid er viktig for alle informantene, og noe de snakker mye om. Alle vil jobbe, og de påpeker hvor urettferdig og problematisk de syns det er å ikke ha lov til å jobbe. Flere fremhever at de ikke ønsker å bare motta penger uten selv å bidra, og at systemet dermed er med på å passivisere dem. Alle jobbet før de kom til Norge, noe som gjør kontrasten fra tidligere liv større. De har kompetanse og vil bidra, men Norge vil ikke bruke denne kompetansen. De er tydelige frustrerte over situasjonen. “Jeg liker ikke å sitte på sosial og sånn, jeg liker å jobbe...jeg kan (jobbe)”, sier Amin. Eller som Asim påpeker: “Jeg vil like å hjelpe Norge tilbake, for nå det er mitt land her og jeg er en lege, jeg kan jobbe på sykehus og jeg kan voluntere og hjelpe...”

To informanter skiller seg ut da de har hatt innpass på arbeidsmarkedet. Asim fikk innvilget midlertidig arbeidstillatelse før han fikk avslag, og jobbet en periode i en norsk bedrift. Malik forsørger seg selv og familien gjennom det svarte arbeidsmarkedet. Asim var tilfreds da han fikk lov til å arbeide og betale skatt: “...jeg har jobbet og jeg har D-nummer²² og jeg har bankkonto og jeg betalt min skatt, de hele 36 prosent og jeg var fornøyd.” Malik beskriver det svarte arbeidsmarkedet som et sted for utnyttelse, hvor han ofte ikke får betalt mer enn 30- 40 kroner i timen, noen ganger mindre. Han fremstiller seg selv som en moderne slave: “men det var 7000 i måneden, hver dag skulle jeg jobbe tolv timer cirka, moderne slave.” Det er uforutsigbart, men det eneste valget han mener han har for å overleve. Han forteller at han ikke kun jobber for pengene, men aller mest for å ha noe å gjøre for å slippe “å bli gærn”. Han vet at det innebærer en stor risiko. Hvis han blir tatt har myndighetene enda en grunn for å sende han ut. Malik uttrykker en ambivalens rundt det å arbeide svart:

²¹ <http://www.noas.no/kort-info-om-asylfeltet/> Lest: 20.03.2015

²² <https://snl.no/D-nummer> Lest 18.03.2015

...på en måte det lønner seg og på en måte det lønner seg ikke, men jeg kan ikke sitte hjemme uten å gjøre noe. Da sitter jeg jo bare å tenker. Så bortsett fra littegranne penger som jeg får, det er jo bare til å ikke tenke så mye. Til å bli litt sliten og klare å sove om natta...

For å fylle hverdagen med noe meningsfullt, sysselsetter flere seg gjennom aktiviteter og småjobber på asylmottaket. Jobbene kan være alt fra å vaske litt ekstra, til å ta på seg tolkejobber for å hjelpe de ansatte på mottaket når nye beboere kommer. *“Jeg er tolk når nye mennesker kommer her...hvis de trenger noen, jeg gå litt på kontor”*, sier Mohammed. Amin bidrar også på mottaket. Han savner å ha noe å gjøre: *“Jeg savner jobb og sånn, jeg liker å jobbe. Men jeg er på mottak, jeg jobber gratis, for eksempel jeg går ut med søppel. På 17.mai jeg vasker alt her på mottak og sånn. Ikke bare sitte på mottak...”* Arbeid ser dermed ut til å være viktig for å kunne ha et bra liv. Khalid forteller at alt han trenger i livet for å ha det godt er å jobbe, for hvis han får jobb så vil alt ordne seg: *“bare jobb, bare jobb. Hvis jeg får jobb da blir ting bra, ja jeg vil ingenting (annet). For jobb er det andre livet, godt liv.”* Det er tydelig at retten til arbeid ville åpnet mange muligheter da flere forteller om hva de ville gjort hvis de hadde jobb, som for eksempel å kjøpe seg bil eller hus. Det ville gitt dem mulighet til å leve et mer normalt liv.

Mange forteller hvordan mangel på arbeid påvirker dem negativt i ulike aspekter av livet. Foruten at det å gå hjemme sliter på helsen både psykisk og fysisk, tydeliggjør flere hvordan mangel på lønnsinntekt begrenser dem i å kunne være med på aktiviteter med venner. Det påvirker også relasjonen mellom dem, for den kompliseres av at de lever så forskjellige liv. Asim forteller om en ensformig hverdag:

Jeg er sliten...hver dag er det samme som de andre dag, du har ingenting...for når du jobber kanskje du kan gå litt ut med venner, men når jeg skal ut med venner og jeg har ingen penger, de skal betale for meg, men jeg liker det ikke. Jeg er ikke et barn så du skal betale for meg...så jeg kan bare sitte på hjem og det er ikke hyggelig.

Informantenes beskrivelser av arbeidets betydning underbygger de positive aspektene ved arbeid, foruten inntekt og mulighetene det gir dem. Det kommer tydelig frem at i deres øyne, handler det om selvrealisering, unngå kjedsomhet og et ønske om å føle seg nyttig samt bidra i samfunnet (Halvorsen 2004, 28). En negativ konsekvens ved å stå utenfor arbeidsmarkedet, foruten passivisering, kan være at flere trekker til det svarte arbeidsmarkedet, og i noen tilfeller også inn i mer organisert kriminalitet (Valenta og Thorshaug 2011, 90). En annen konsekvens kan være at det påvirker senere deltakelse i arbeidslivet, gjør det vanskelig å

opprette kontakt med lokalmiljøet, manglende norskkunnskaper, og det kan føre til en slags “opplæring” i å motta ytelser uten å gi noe tilbake (Valenta og Thorshaug 2011, 98).

4.2 Økonomi

Fattigdom kan defineres som absolutt, hvor det handler om at grunnleggende materielle behov ikke dekkes, og som relativ. Den relative fattigdomsforståelsen har blitt mer vanlig å bruke fordi den i større grad inkluderer de immaterielle ressursene, i form av blant annet kulturell og sosial kapital (Harsløf og Seim 2008, 24). En relativ fattigdomsbeskrivelse dreier seg om at man alltid er fattig i forhold til andre. Den fokuserer på hva det vil si å ikke leve opp til den levestandarden som defineres som akseptabel i et samfunn (Fløtten og Pedersen 2008, 37). Jeg bruker et relativt fattigdomsbegrep i denne oppgaven:

Individuals, families and groups in the population can be said to be in poverty when they lack the resources to obtain the type of diet, participate in the activities and have the living conditions and amenities which are customary, or are at least widely encouraged or approved, in the societies to which they belong (Townsend 1979, 31, sitert fra Fløtten og Pedersen 2008, 37).

Arbeid og økonomi henger tett sammen. Har en ikke mulighet til å arbeide, har en heller ingen lønnsinntekt. I et konsumsamfunn, som det norske, settes selvrealisering og identitet høyt (Halvorsen 2004, 26). Uten en lønnsinntekt påvirkes mulighetene til selvrealisering. Det minsker muligheten for et variert liv og sosial kontakt med andre.

Før avslag mottar en enslig asylsøker 2920 kroner hver måned fra UDI. Dette beløpet skal dekke utgifter til mat, klær, telefon, transport osv. Et ektepar kan få inntil 4940 kroner, og det gis et tilleggsbeløp per barn. Personer med endelig avslag, som flere av informantene, får 1980 kroner i måneden, som tilsvarer 64 kroner dagen (UDI 2015, pkt. 4.2). Sammenligner man dette beløpet med veiledende satser for sosialstønad utenom bolig i 2014, mottar sosialhjelpsklienter 5600 kroner i måneden.²³ Det bidrar til å sette det økonomiske beløpet i perspektiv med andre sårbare grupper i samfunnet. På papiret kan avviste asylsøkere ha rett til å søke om sosialhjelp. I realiteten vil de svært sjeldent få dette innvilget, da de har et reelt tilbud om å oppholde seg på asylmottak og motta beløpet nevnt ovenfor (Vollebækk 2014, 47).

Alle beskriver at mangel på penger skaper mange bekymringer. Det er tydelig at det oppstår en frustrasjon når de er nødt til å leve slik de gjør. Flere er oppgitte over det lave beløpet de

²³ <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/a-1-2013-statlige-veiledende-retningslin/id748022/> Lest: 13.01.2015

har rett på, noe Khalid uttrykker slik: *“Du kan ikke jobbe her, også du får 900 (hver andre uke)...hvordan du kan, du kan leve på 900?! Ingen kan...!”* De beskriver hvordan mangel på økonomi ekskluderer dem ytterligere fra samfunnet, da det i stor grad påvirker hva de har mulighet til å gjøre i hverdagen. De må prioritere, for alt koster penger. *“I can not go...I don't have more money, here transport is very expensive”* uttrykker Zahra. Det kan koste 1/3 av månedsbeløpet å besøke venner eller familie i andre byer og bare det å ta bussen til og fra butikken kan bli til en vurdering.

Flertallet understreker at de ikke liker å motta penger uten selv å bidra og de er frustrerte over at de ikke kan endre situasjonen de er i. En av grunnene til at Malik forlot asylmottaket var at han aldri hadde levd på andres penger og var vant til å klare seg selv. Asim, i sterkere grad enn de andre, uttrykker at han tror passiviteten påvirker måten norske folk ser på asylsøkere:

Så jeg sitte på hjem, og jeg ta penger fra Norge for ingenting, for bare å sitte, og de norske folk liker det ikke. Hvorfor de asylsøkere kommer her og ta penger og bare sitter...? Jeg liker ikke at du betaler meg for bare å sitte. Jeg vil jobbe, jeg må gå ut, jeg må kommunisere med folk.

Mangel på økonomi og bekymringene rundt dette er sterkt til stede i alles liv. Likevel fremhever flere at de ikke liker å snakke om penger. Det kan ha vært uttrykk for at de var bekymret for at jeg som norsk statsborger, og dermed som representant for majoriteten, skulle dømme dem og tenke at de kom hit for pengenes skyld og at det er derfor de ikke reiser hjem. Det kan ha vært et uttrykk for å skille seg fra typiske stereotyper fremstilt i media, som at noen asylsøkere kommer hit kun på grunn av materielle årsaker og for å utnytte velferdsstatens goder (Steen 2013, 116). Malik understreker at de er her fordi de må, de har ikke noe annet valg. Familien hans i hjemlandet gjør det bra økonomisk, og hvis det var penger det handlet om ville han reist hjem for lengst. Der kunne han levd et bedre liv enn det han gjør her.

Det kommer tydelig frem at informantene har en levestandard vesentlig dårligere enn normen i samfunnet. De har ingen lovlige muligheter til å forsørge seg selv gjennom arbeid og mottar kun et minimalt beløp hver måned. For de i samfunnet som mottar trygdeytelser og sosialhjelp kan det brukes argumenter om at ytelsene skal holdes lave for å motivere til arbeid. Det skal lønne seg å jobbe (Harsløf og Seim 2008, 31). Når det gjelder avviste asylsøkere som ikke har mulighet for å jobbe, kan man ikke lenger bruke slike argumenter. Dermed blir de tvunget inn i fattigdom. Det lages en underklasse av fattige i samfunnet som står uten muligheter til å forbedre livssituasjonen, så lenge de ikke får innvilget oppholdstillatelse.

4.3 Helse

Jeg hadde mye stress og jeg hadde ikke noe jobb, jeg hadde ikke noe penger, jeg hadde ikke noe sted å bo, og jeg var singel på den tiden. Jeg hadde vondt i hjerte og jeg klarte ikke å kjenne den venstre hånda, det kom alltid om natta. Da det var en gang som var veldig sterk, da hadde jeg ikke penger å ta taxi...hadde ikke penger for billett heller...Venta jeg til klokken var halv seks, så kom første t-bane, da tok jeg t-banen til legevakten. Da de kom å sjekke alt mulig og dem sa 'nei det er jo helt greit, du er jo frisk, det er jo bare de musklene rundt hjertet ditt, på grunn av stress de presser hjertet ditt'...Den stressen som, den skikkelig stressen, ikke sånn vanlig stress som vi får om dagen, men denne stress som du lever med hele tiden, du får et eller annet hormon i kroppen som du bruker bare når du er livredd eller løper fra noen...Da sier han (legen), 'ja det er på grunn av stress'...da sa jeg, 'det er jo mange ganger det skjer med meg, får jeg lov til å ha noe medisiner eller et eller annet?' Da sier han, 'nei det kan du ikke, du må prate med en psykolog og det har du ikke rett til.' Og da sa jeg, 'hva skal jeg gjøre syns du?'...Han sa, 'jeg skjønner deg egentlig, men jeg kan ikke gjøre noe med det'... (Malik).

Selv om historien ovenfor ikke er representativ for alle informantene, syns jeg den er et godt eksempel på hvordan avviste asylsøkere i stor grad ekskluderes fra velferdsstaten når det gjelder tilgang på helsehjelp. Den gir et bilde av hvor komplisert hverdagen kan bli når man står uten rettigheter. Etter avslag har de kun rett på akutt nødhjelp, noe som omfatter alle mennesker som oppholder seg i Norge uansett oppholdsstatus (Vollebæk 2014, 76). Kirkens Bymisjon og Røde Kors' Helsesenter for papirløse migranter blir det eneste reelle ikke-akutte helsetilbudet til avviste asylsøkere. Helsesenteret er kun åpent et par dager i uken og har begrenset kapasitet.²⁴ Informantenes erfaringer gir oss et innblikk i en virkelighet som skiller seg fra dem som er inkludert i velferdsstatens goder.

Helsen blir påvirket av den stressende livssituasjonen informantene lever i. Alle blir syke av å leve slik de gjør, noe som slår ut i både fysiske og psykiske plager. Malik for eksempel, forteller om en venn som fikk oppholdstillatelse etter fem år på vent. I løpet av den tiden hadde han begynt å glemme mange ting på grunn av alt stresset han hadde levd med. Ventetiden og den psykiske belastningen dette medførte, gjorde han mindre rustet for å gå ut i arbeidslivet. Zahra forteller at hun har en sterk psyke, men at situasjonen hun lever i påvirker den fysiske helsen hennes. Både Zahra og Malik har hatt hjerteproblemer, som de mener skyldes stress. Resten snakker mer om de psykiske plagene ved å vente og ikke vite noe om fremtiden. Mohammed gir uttrykk for at stresset påvirker nattesøvnen, og Amin forteller om hvordan han tidligere sov dårlig fordi han var redd for å bli hentet av politiet. Asim, som har oppholdt seg kortest i landet, forteller at situasjonen han lever i har forandret han: "*Men nå*

²⁴ <http://www.bymisjon.no/PageFiles/15350/Helsesenteret%20-%20for%20papirl%C3%B8se%20migranter-%C3%A5rsmelding-2013.pdf> Lest: 10.3.2015

etter et år, jeg er som bare en vanlig mann. Ikke drømmer, ikke, ingenting...Bare depresjon, bare depresjon...”

Begrenset tilgang på helsetjenester, samt muligheten til å betale for disse, trer tydelig frem når Malik under intervjuet tar hånden til kinnet og sier: *“sorry, jeg har litt tannpine, derfor jeg stopper av og til.”* Han har gått med tannpine i cirka et halvt år og for å døyve smerten tar han smertestillende daglig. Problemet er at han ikke har råd til tannlege, for inngrepet kan koste inntil 7000 kroner. Zahra forteller om hvor frustrerende det er å gå med problemer som ikke er akutte og ikke ha en fastlege hun kan oppsøke. Hun synes hun burde få de rettighetene hun har krav på som menneske. Hun opplever å stå utenfor samfunnet og mangle noe som andre har. Zahra har mulighet til å oppsøke privat lege, men på grunn av den økonomiske situasjonen til avviste asylsøkere blir som regel ikke det en reell mulighet. Ved kroniske plager får man kun behandling hvis eller når tilstanden utvikler seg til å bli akutt.²⁵

Informantenes beskrivelse av hva tilværelsen gjør med helsen, bekreftes av gjennomførte studier av papirløses helse. Ottesen (2008, 11) sier at de generelt har dårlig fysisk og psykisk helsetilstand, og det rapporteres om at mange opplever depresjon og handlingslammelse. Stress og psykosomatiske plager er også svært utbredt. Forskning på arbeidsløshet og forbindelsen til helse, fremhever at lengre tids arbeidsløshet kan øke risikoen for psykiske plager (Halvorsen 2004, 114). Konsekvensene av et liv i passivitet og hva det gjør med en, kommer tydelig frem hos informantene. Mangel på arbeid er en av de største faktorene for deres dårlige helse og frustrerende livssituasjon. Hadde de hatt lov til å jobbe ville det løst mange av deres problemer. Valenta og Thorshaug (2011, 32) bekrefter at arbeid kan bidra til å redusere den psykososiale nedbrytingen mange asylsøkere opplever.

Den Norske Legeforening (2008, 55) mener at det på lang sikt vil være helseøkonomisk lønnsomt å bidra til avviste asylsøkeres helse. Eskalerer helseproblemet har de krav på øyeblikkelig hjelp, noe som blir en ekstra utgift for velferdsstaten. Avviste asylsøkeres rett på helsetjenester har i lengre tid vært diskutert og flere ganger omtalt i media.

Ansvarsfraskrivelsen for helsen til avviste asylsøkere begrunner nåværende og tidligere regjeringer med at dette er mennesker som egentlig ikke skal være her. Slike argumenter har blitt sterkt kritisert fra flere hold. Svein Mollekleiv, president i Røde Kors, konstaterer at det er brudd på menneskerettigheter når det utvises ulike regler for helsehjelp. FN har også kritisert Norge på dette området (Aftenposten 2015a).

²⁵ <http://www.noas.no/kort-info-om-asylfeltet/> Lest 18.03.2015

4.4 Botilbud

I 2004 ble det innført en ny praksis hvor avviste asylsøkere mistet plass i ordinære asylmottak og tilgang til økonomiske støtteordninger. I kjølvannet av dette ble det i 2006 opprettet en ventemottaksordning. Det skulle fungere som et mer nøkternt tilbud enn ordinære asylmottak hvor avviste asylsøkere kunne bo og var et forsøk på et returfremmende tiltak (Valenta mfl. 2010, 9). Tilbudet ble ikke tatt godt i mot av dem det var ment for, og det ble kritisert sterkt fra flere hold for ikke å være et forsvarlig tilbud. Ventemottakene ble nedlagt i 2010 etter at det oppstod store opptøyer på ventemottakene Fagerli og Lier (Steen 2013, 39). Med unntak av et forslag i 2011 om å etablere retursentre, har det ikke vært gjort forsøk på å starte opp lignende ordninger. Inntil videre har alle avviste asylsøkere rett til å oppholde seg på ordinære mottak (Valenta og Berg 2012, 13).

Asylmottak er et gratis botilbud til alle asylsøkere og er ment som et midlertidig botilbud. Det påvirker utformingen av mottakene da det er vektlegging på nøkternhet (Berg 2012, 26).

Mottaket hvor informantene bodde var stort, med kapasitet for 160 boende. På intervju tidspunktet bodde det 136 personer der, både enslige og barnefamilier. Familiene har egne rom, noen enslige må dele rom med andre, noen får privat. Noen har eget bad, mens andre må dele. Kjøkken og vaskerom deles med andre beboere. Her bor mennesker med mange forskjellige nasjonaliteter og like mange bakgrunner. Noen har fått avslag, mens andre fortsatt venter på avgjørelsen fra UDI. Asylmottaket var nedslitt og slitent. Det var tydelig at det ikke innvilges mye penger til vedlikehold. Til å være et mottak med mange beboere var det overraskende stille, foruten litt småsnakk i gangene og gråt eller latter fra noen av barna. Vollebækk (2014, 44) fremhever at asylmottak i flere tilfeller har blitt kritisert for å være nedslitte bygninger som ikke passer til sitt formål. Ofte brukes bygninger som opprinnelig har vært hotell, sykehjem, psykiatriske institusjoner o.l. Velger en ikke å bo på asylmottak, mister en retten på økonomisk støtte fra staten (Vollebækk 2014, 45).

Foruten Malik som valgte å flytte vekk fra asylmottak, oppholdt informantene seg på mottak på intervju tidspunktet. Bosituasjonen og tilfredsheten ved denne beskrives forskjellig. Noen trives etter forholdene godt. Andre misliker tilværelsen på mottak. Det kan være utfordrende å oppholde seg på mottak, og spesielt hvis det er over lenger tid. Flere påpeker at utfordringene ofte henger sammen med at det er mange mennesker fra ulike land og kulturer som oppholder seg på samme sted. Historiene er like mange og ulike som antall mennesker der. Malik forlot mottaket fordi: *“Da jeg var i mottaket da tenkte jeg at jeg kommer til å bli sånn psykisk, får psykisk problem av å leve her...fordi man blir dum, det er jo sånn stort press at du sitter et*

sted, du jobber ikke...” Khalid uttrykker fortvilelse over mangel på mulighetene på mottak og spør retorisk hva for et liv det er å bo der, når alt han gjør er å sove og sitte på dataen. En annen utfordring som påpekes er at man stadig ser at andre får opphold og flytter ut i kommunene, men ikke en selv. Man har alltid noen andre å sammenligne seg med. Spørsmål som hvorfor de og ikke jeg påpekes av alle informantene. Mohammed forteller: *“Jeg kommer 2009, andre de kommer 2013, 2012, de kommer her og flytter til kommune, de kommer her og flytter til kommune...”*

Malik som bor for seg selv forteller om en vanskelig og usikker bosituasjon. Da han først flyttet fra mottaket, sov han flere netter på sentralbanestasjonen og etterhvert hos venner og bekjente. Tallet på avviste asylsøkere som bor utenfor mottak estimeres til å ligge mellom ti og femten tusen (Zhang 2008, sitert fra Valenta mfl. 2010, 96). Ottesen (2008, 11) bekrefter at avviste asylsøkere utenfor mottak ofte har dårlige boforhold, og at noen sliter med å finne overnatting og dermed bor på gata. Kun ved særskilte tilfeller, som sprengkulde, kan asylsøkere med endelig avslag søke om akuttovernatting (Vollebæk 2014, 70). De med et godt nettverk er bedre stilt enn de uten. Mange overlever på en kombinasjon av uformell støtte gjennom venner og slektninger, samt inntekter fra det illegale arbeidsmarkedet (Valenta mfl. 2010, 96-97).

Informantene står i en svært marginal situasjon uten mange valgmuligheter. Utenom botilbud på asylmottak, som for flere i realiteten ikke er et relevant tilbud fordi de kan være redde for å bli tvangsutsendt, har de ingen andre reelle muligheter til husly enn å finne noe på egenhånd (Valenta 2012, 234). Velger man ikke å bo på asylmottak, men heller ikke har venner eller familie som kan forsørge en, tvinges man så og si inn på det svarte arbeidsmarkedet (Ottesen 2008, 11).

4.5 Oppsummering

Mangel på oppholdstillatelse påvirker ulike deler av livene deres. Avslag på asylsøknaden fører til at en asylsøker mister tilgangen på mange rettigheter. Ved å fokusere på manglende tilgang til arbeid, økonomi, helsetjenester og botilbud trer viktigheten av de ulike rettighetene frem. Det gis et innblikk i hvordan de opplever det å stå utenfor velferdsstaten.

Avviste asylsøkere på mottak er noe bedre ivaretatt enn de som bor utenfor. De er sikret tak over hodet og en viss sum penger i måneden. Alle deler erfaringer fra et liv uten muligheter til å kunne forbedre tilværelsen, og hva dette gjør med dem. Noen blir fysisk syke, andre psykisk syke, og noen begge deler. Det kommer tydelig frem at alle har et ønske om å bidra i

samfunnet; de vil arbeide. Ingen liker “å bare sitte der” og motta penger fra staten uten selv å yte noe. Ved at fem av informantene lever på mottak og en utenfor bidrar det til å nyansere og se på viktigheten av arbeid. Gjennom Maliks historie trer betydning av arbeid tydelig frem da han foretrekker det svarte arbeidsmarkedet fremfor et liv i passivitet. De resterende informantene påpeker at livet i passivitet på mottak, uten noe å gå til, gjør dem syke.

Dagens politikk fører til at avviste asylsøkere lever et liv med tilgang på få rettigheter. Mangel på tilgang til rettigheter begrunnes med at de egentlig ikke skal være her. I like stor grad oppholder de seg i landet. De blir dermed tvunget inn i et liv i fattigdom hvor de har ingen lovlige muligheter til å forbedre sin livssituasjon. Informantenes beskrivelser og opplevelser av et liv uten mange rettigheter, setter forståelsen av systemet i sammenheng med nåværende livssituasjon. Den marginale livssituasjonen påvirker hvordan de snakker om møte med systemet.

5. MØTE MED ASYLSYSTEMET

I denne delen vil jeg ta for meg hvordan informantene opplever det direkte og/eller indirekte møte med asylsystemet (jf. Kapittel 1.2 *Presentasjon og avgrensning av problemstilling*). Den marginaliserte situasjonen de levde i under intervjusituasjonen med meg, som belyst i kapittel 4, mener jeg kan ha hatt innvirkning på måten informantene forstod og beskrev systemet.

5.1 Møte med politiet

Når en søker om asyl har asylsøkeren hovedsakelig kontakt med politiets særorgan Politiets Utlendingsenhet (PU). Hovedoppgavene til PU er å registrere nyankomne asylsøkere, etterforske for å fastsette identitet, uttransportere personer uten lovlig opphold og drive politiets utlendingsinternat på Trandum. UDI og UNE fatter vedtakene i asylsøknader, mens PU har ansvaret for å tvangsreturnere de det måtte gjelde.²⁶ Foruten at informantene delte erfaringer fra registreringen hos PU, delte de også sine erfaringer fra møte med politiet i hverdagen.

Alle informantene bekrefter at de har hatt kontakt med politiet. Noen forteller om frykt for politiet. Hvis Amin hører at politiet skal komme til mottaket, blir han redd og gjemmer seg på vaskerommet om natten. Før gjorde han det fordi han var redd for å bli tvangsreturnert. Nå er han ikke lenger redd for det, men han klarer likevel ikke å slappe av selv om han vet at politiet er annerledes her enn i hjemlandet: *“Det er veldig bra politi fra norsk, veldig, veldig bra”*, men frykten dukker opp likevel: *“...han (politimannen) er veldig snill og sånn, men jeg tror samme som i hjemlandet, i hjemlandet bare slå og drepe og sånn og jeg tror sånn...jeg tror alle politi gjøre sånn...”* Khalid sier han vet at politiet er snille her, men han klarer ikke å glemme tidligere erfaringer. Han var redd under registreringen hos PU:

Nei, jeg var, det var første gang i hele livet mitt jeg har intervju, jeg var redd og sånn, jeg vet ikke hva...Jeg kjenner ingen her og fortelle meg før jeg gå til intervju at du må ikke bli redd, du må ikke...Jeg tror samme som hjemlandets politi...kanskje noen slår deg, noen...Jeg kommer fra et land, bare krig, og politi det betyr andre ting...ikke samme som med Norge eller Sweden, politi bare jobber for folk. Der nei, der jobber og dreper folk og slår folk og sånn.

Mohammed og Malik er ikke redde for å ta kontakt med politiet. Det eneste Malik er bekymret for er å bli tatt i å arbeide svart. Begge har opptil flere ganger oppsøkt et politikontor for å be om arbeidstillatelse eller om å bli sendt til et sted hvor de kan leve et normalt og verdig liv, da de ikke ønsker å leve slik de nå gjør:

²⁶ https://www.politi.no/politiets_utlendingsenhet/om_politiets_utlendingsenhet/ Lest: 27.03.2015

Jeg kan ikke bo her...og da sa (politiet) 'jo hva skal vi gjøre?' Jeg sa 'bare gi meg papir så jeg kan jobb'...De sa 'nei det er ikke lov å jobbe her.' 'Hva skal jeg gjøre, skal jeg være her?' Ingen svar, ingen...De sa, 'du bestemmer, du kan bare gå eller', det sa de. Jeg kommer tilbake hit (asylmottaket), hva skal jeg gjøre? Nå jeg vente på, ingen svar...(Mohammed)

At informantene oppsøker politiet mener jeg kan tyde på en misforståelse da de muligens ikke vet hvem som bestemmer om de skal få oppholdstillatelse eller ikke. En annen måte å forstå det på, kan være at politiet oppfattes som mer tilgjengelig enn UDI. Kanskje er årsaken at politiet er mer synlig i lokalmiljøet da hvert distrikt har et kontor man kan oppsøke? Selv om noen informanter gir uttrykk for frykt fordi de assosierer politiet i Norge med politiet i hjemlandet og systemet der, virket det som at de fleste ikke var redde for politiet så lenge de ikke kunne bli tvangsutsendt.

Asim er den eneste som forteller om en direkte ubehagelig opplevelse under registreringsmøte hos PU. Asim mener politimannen behandlet han urettferdig fordi politimannen var kristen og kom fra et land i Midtøsten som ikke liker muslimer fra hans hjemland. Han antyder at han ble diskriminert på bakgrunn av sin religion og etnisitet:

Men når jeg snakket med den første politimann på arabisk, jeg vet når jeg snakker arabisk, hvis du snakker arabisk jeg vet hvor kommer du fra og han hadde en gullring på hånden, det betyr at han er christian (kristen). De christian i hans land liker ikke de muslimer fra mitt hjemland.

Han mener også at politimannen handlet ut ifra innvandringspolitiske hensyn. Asim overleverte alle sine papirer til han. Politimannen kunne enkelt sjekke om Asim snakket sant om hvilket land han kom fra: *"men du (politimann) vil ikke sjekke. For det er ikke i din interesse å sjekke og se. Kanskje du vet at jeg er fra det landet, kanskje du vet at jeg ikke lyver, men du vil sende meg ut, for det er bedre. Du tenker at det er bedre."* Han uttrykker at det er bedre for Norge hvis han reiser ut, for da er det en utlending mindre å tenke på. Asim er helt sikker på at politimannen diskriminerte han og bevisst behandlet han dårlig, men det ikke er noe poeng å fortelle det til noen, fordi i Norge skal alle være like. Ingen ville forstå eller tro på han hvis det kom frem. Han gir dermed uttrykk for at han kjenner til det norske systemet, men han tror politimannen handlet ut i fra en tankegang fra hjemlandet.

Kategoriseringer og stereotyper finnes blant mange profesjonsutøvere (Quereshi 2009, 210). Quereshi (2009, 210) viser til ulike undersøkelser som fremhever at mange minoriteter som har oppsøkt hjelpeapparatet og politiet, blir diskriminert og stigmatisert. Sollund (2007, 171) bekrefter dette da kategoriseringer som "pakistanere driver med gjengkriminalitet", "kosovo-

albanere driver med narkotika”, “somaliere tygger khat og slår konene sine” kom frem i studien av politiet. På grunnlag av denne studien kan det være reelt å anta at dette også gjelder asylsøkere. Det Asim forteller, kan ligne på noen av de momentene Sollund (2007) tar opp.

En finsk undersøkelse (Egharevba 1999, sitert fra Sollund 2007, 207) fant at etniske minoriteters tidligere erfaringer med politiet fra hjemlandet påvirket forholdet til politiet i eksillandet. Negative erfaringer fra hjemlandet ble ofte overført i deres syn på finsk politi. Det samme gjelder informantene. I tillegg vil deres erfaringer i Norge påvirke tilliten til politiet. Har de positive erfaringer her, kan det bidra til å forbedre inntrykket og fjerne noe av skepsisen og engstelsen. Har de derimot dårlige erfaringer, kan det føre til at skepsisen blir værende (Sollund 2007, 208). Det kan være et tegn på at de likevel har tillit til norske myndigheter da flere uttrykker at de vet at politiet er annerledes her enn i hjemlandet.

5.2 Møte med Utlendingsdirektoratet

Utlendingsdirektoratets (UDI) hovedoppgaver er å behandle søknader om ulike oppholdstillatelser i Norge. Her gjelder det dem som søker om beskyttelse (asyl). UDI er underlagt Justis- og beredskapsdepartementet og samarbeider både med politiet og utenriksstasjonene. UDI utfyller både en tjeneste- og myndighetsfunksjon i samfunnet. Saksbehandlerne i UDI skal på den ene siden bidra til å sikre beskyttelse til flyktninger, informere om deres rettigheter og veilede dem i asylsøkerprosessen. På den andre siden skal de bidra til å hindre ulovlig og uønsket innvandring og gi avslag til dem de mener ikke søker om asyl på riktig grunnlag.²⁷ Saksbehandlerne har dermed en motsetningsfylt oppgave og blir også en del av en motsetningsfylt ideologi i samfunnet: de skal legge menneskerettighetene til grunn, hvor alle mennesker har rett til beskyttelse dersom de er på flukt (jf. utlendingsloven § 28), samtidig som de skal beskytte landet fra “uønsket” innvandring.

UDI skal utføre nåværende regjeringens politikk. Regjeringen legger føringer på hvor mange som skal innvilges oppholdstillatelse.²⁸ Utenom regjeringens restriktive innvandringspolitikk (Brekke 2015; Dagens Næringsliv 2015), bygger saksbehandlerne i UDI sine avgjørelser ut i fra landinfo. Landinfo er en faglig uavhengig enhet i utlendingsforvaltningen som skal oppdatere UDI og UNE om samfunnsforhold og menneskerettigheter i ulike land.²⁹ I tillegg forholder saksbehandlerne seg til forvaltningsloven og utlendingsloven (jf. Kapittel 1.6.1

²⁷ <http://www.nyinorge.no/no/Ny-i-Norge-velg-sprak/Ny-i-Norge/Verdt-a-vite/Offentlige-etater/UDI---Utlendingsdirektoratet/> Lest: 12.01.2015

²⁸ <http://www.udi.no/om-udi/om-udi-og-utlendingsforvaltningen/hvem-gjor-hva-i-utlendingsforvaltningen/#link-4253> Lest: 08.03.2015

²⁹ <http://www.landinfo.no/> Lest: 08.03.2015

Lovverk og internasjonale forpliktelser). På grunnlag av dette, sammen med en skjønnsvurdering av asylsøkerens troverdighet, avgjøres det om asylsøkeren får innvilget opphold. Det må finnes en rettferdig balanse slik at ikke alle som ankommer landet får innvilget opphold, men heller ikke gjøre det for vanskelig slik at beslutningene som tas bryter med grunnleggende menneskerettigheter.

UDI kan forstås som et byråkratisk system. Det er hierarkisk oppbygd og saksbehandlingen er styrt av et regelverk. Det innebærer en stor grad av dokumentasjon og loggføring. De ansatte er spesialisert innenfor sitt felt som gjør arbeidsdelingen tydelig. I tillegg skal det forekomme en upersonlig- og likebehandling av brukerne. På grunnlag av dette vil jeg, for å belyse informantenes opplevelse av UDI, blant annet bruke elementer av byråkratiteori i diskusjonen av funnene.

5.2.1 Du får bare en sjanse

Etter registreringsmøtet hos PU, vil en asylsøker normalt kun bli innkalt til ett asylintervju. Intervjuet er en komplisert samtale hvor mye står på spill på kort tid, og mye skal klaffe. Asylsøkeren må klare å sannsynliggjøre sin sak innenfor en gitt tidsramme fordi saksbehandleren på bakgrunn av intervjuet skal skille ut søkerne som har rett til opphold. Asylsøkerens troverdighet blir spesielt lagt vekt på i asylsaker da muligheter for å legge frem bevis og få vitneutsagn, er svært begrenset (Lidén 2012, 120).

Flere informanter sier at intervjuet varte i mellom fire til seks timer. Det er mange timer å prate om seg selv og livet sitt før en kom til Norge. Dagsformen kan variere, både for saksbehandler som intervjuer, for tolken som skal oversette og for personen som skal intervjues. Malik beskriver det som en av de viktigste dagene i livet sitt. For saksbehandleren i UDI er det bare en vanlig dag på jobb, og forventningene de ulike partene har til intervjusituasjonen blir dermed svært forskjellig. Det forventes mye av nyankomne asylsøkere i første møte med UDI; de skal forklare historien sin på en mest mulig troverdig måte, for alt som kommer frem vil det såes tvil rundt (Lidén 2012, 120). De får bare en sjanse til å forklare seg, men UDI kan ta kontakt når det passer. Ifølge informantene virker det som at UDI kan gjøre feil, mens de selv ikke kan det. Hvis asylsøkerne sier noe feil, kan det forstås som inkonsistens og manglende troverdighet, og dermed bli brukt mot dem i vurderingen av saken.

Flere syntes at saksbehandler som gjennomførte intervjuet var hyggelig. De klarte likevel ikke å slappe av fordi saksbehandler er en myndighetsperson. Flertallet nevner at de var nervøse og redde under intervjuet og de mener det påvirket hva de sa. Malik og Khalid påpeker at de ikke

fikk noe informasjon i forkant av intervjuet. Det gjorde dem mer utrygge og usikre. Malik er den som deler mest om hvordan han opplevde intervjusituasjonen. *“Du veit ikke det helt sikkert, men det handler om livet ditt, så hvordan livet ditt blir etter det. Så det er jo mye stress at du tenker okei, får jeg opphold eller må jeg leve som et dyr...”* sier han. Uten at noen hadde sagt det til han i forkant, beskriver han intervjusituasjonen som en plass hvor saksbehandler skulle prøve å finne ut om han løy. Det går godt overens med at det er søkerens troverdighet som vurderes under intervjuet:

De er jo psykologer, de ser på deg og hvordan du oppfører deg, er du stressa og, men jeg var jo helt stressa, jeg vet ikke, kanskje hun tenkte kanskje jeg stresser fordi jeg lyver eller, men jeg hadde bekræftelse for alt som jeg sa...de skal spørre deg samme spørsmål på flere forskjellige måter...’hvordan var det, ble du tatt?’ for eksempel. Jeg har jo forklart det at jeg ble tatt, ‘har du blitt tatt i hjemlandet ditt?’. Sånne spørsmål er det, går tilbake for å finne ut om du lyver eller ikke, med det spørrende ansikt.

I tillegg var han sulten og sliten under intervjuet. Det påvirket konsentrasjonen hans: *“Jeg var skikkelig sulten egentlig. Når sover du ikke, spesielt du er mere sulten. Hjernen virker ikke i det hele tatt.”* Det førte til at han svarte feil på spørsmål han egentlig kunne. Khalid turte ikke å dele alt fordi han var usikker i situasjonen. I etterkant klandrer han seg selv for å ha vært redd, og gir uttrykk for at det kan ha påvirket avgjørelsen i saken. På den tiden kjente han ikke til det norske systemet og at det er annerledes enn i hjemlandet. Flere forteller om assosiasjoner de fikk til hjemlandet i møte med systemet i Norge, og spesielt under intervjusituasjonen. Malik uttrykker dette tydeligst når han sier at hvis du smiler til en politimann i hjemlandet, kan du bli arrestert. Dette tenkte han på da han møtte saksbehandleren i UDI. Sitter man med slike tanker under sitt første og eneste møte med UDI, kan det påvirke hvilken informasjon man gir.

Asylsøkeren får kun en sjanse og må stå inne for sin forklaring, da det ikke er anledning for å gjøre endringer på et senere tidspunkt. Etter at asylintervjuet er gjennomført, må den som har vært på intervju skrive under på et referat fra møtet. Som hovedregel skal asylintervjurapporten leses opp for søkeren. Gjøres ikke dette, skal heller ikke søkeren signere dokumentet (UDI 2013, pkt. 6). Malik er den eneste som snakker om denne prosessen. Det virker som han ikke fikk lest opp saken sin, men likevel måtte signere. Eventuelt kan det hende at saken ble lest opp, men at han ikke forstod alt som ble sagt. Han forteller i hvert fall at han opplevde situasjonen som problematisk fordi han ikke visste hva som stod i dokumentet. Kanskje tolken oversatte feil? Når han flere år etterpå leser gjennom dokumentet og finner feil, blir det vanskelig å rette opp: *“men det er jo heeelt dumt, jeg signerer under de*

som har skrevet på norsk og jeg kan ikke norsk i det hele tatt. Og da jeg bekrefter at det, ja det er sant som jeg har sagt, og du må gjøre det (skrive under).” Han er oppgitt fordi han ikke kan gjøre noe med det: “...de bryr seg ikke om det, det er ferdig, forget about it...det er jo sånn byråkrati vettu.” Etter intervjuet ringte saksbehandleren Malik og ba han komme tilbake for å skrive under på et nytt dokument, for det var gjort en feil på det forrige. Han fikk aldri vite hva feilen var. Asim forteller også at feil som er gjort er umulig å endre på og kan påvirke resten av saksforløpet. Hele prosessen omtaler han som “a game”. Han kjenner en som har jobbet i UDI som har fortalt han at: “*UDI er veldig simple case; it’s from the beginning, if you’re case starts to go a little bit like this (armen viser skrått nedover) it will just continue...if it starts wrong, then it’s wrong to the end. Nothing can help.*” Å være i en situasjon hvor du har absolutt ingen kontroll til å påvirke eller endre situasjonen, oppleves som frustrerende og urettferdig for informantene og bidrar til å svekke tilliten til UDI.

De har kun møtt saksbehandler i UDI en gang, og dette fører til at flere tenker på hva de ville gjort eller sagt annerledes hvis de fikk en sjanse til. Som nevnt, uttrykker Malik seg mest om asylintervjuet. Før trodde han at UDI var eksperter. I etterkant av asylintervjuet har han skjønt at han burde ha forklart alt han sa ned til minste detalj for å unngå misforståelser. Han vet hva han ville gjort annerledes dersom han fikk gjøre det om igjen. Han burde snakket til dem som han gjør når han snakker til et to år gammelt barn:

...jeg må forklare alt mulig med finger, ansikt og tegne til folk at sånn er problemet. Fordi når jeg traff de folkene som jobber på UDI da tenkte jeg at de er eksperter. De veit akkurat hva som skjer i hjemlandet. Når jeg forklarer om noe ganske kort, de forstår akkurat hva jeg mener...men jeg visste ikke at det er jo en del folk som skjønner ingenting...Da skal jeg forklare everything, like a sentence by sentence til dem.

Khalid synes at asylintervjuet skulle gått over to i stedet for over en dag, for da ville han slappet av mer:

Første dag det var så stress, du kan ikke snakke, men andre dag kanskje de kan, jeg eller andre kan snakke vanlig...de må, jeg tror, de må lage to dager for en person intervju. Fordi kanskje første dag han blir redd eller sånn, men andre dag han blir litt okei og sånn, han kan snakke vanlig...

Zahra stiller seg spørrende til hvordan UDI kun i løpet av ett intervju kan bestemme om en person skal få opphold eller ikke: “...can’t read the case good, need time, how you decide in the same days?” Det er tydelig at flere av informantene er frustrert overfor måten systemet fungerer på i dag. De bruker mye av tiden sin på å undre over hvorfor deres ressurser ikke blir bedre brukt. De skjønner ikke hvorfor myndighetene betaler penger til dem for “å sitte stille”,

når de kunne jobbet og bidratt i samfunnet. Flere syns UDI burde skille mer mellom søkerne. Både Malik og Asim mener det burde finnes et slags bonussystem, hvor de som oppfører seg pent, og viser at de virkelig vil og kan bidra, får oppholdstillatelse, i hvert fall midlertidig. Mohammed skulle ønske UDI tok mer hensyn til livssituasjonen til hver enkelt og uttrykker maktesløshet i møte med systemet:

...han er singel, han kan bo her hele livet (på asylmottaket). Han er ikke singel, han har barn og kone han må ha opphold, det må tenke UDI, men de tenker ikke. Han har barn, fire barn og kone, avslag, endelig avslag. Det er urettferdig, men det er UDI som bestemmer.

En komplisert samhandlingsprosess

En dialog er en her- og- nå- relasjon. Kommunikasjonen må forstås ut i fra tre ulike perspektiver som alle henger sammen: hva er det som sies, hvordan sies det, og hva legger aktørene vekt på. Skjer samtalen innenfor et hierarkisk system, kan det ha betydning for hva som deles. For at en god kommunikasjonssituasjon hvor muligheter for anerkjennelse skal kunne skapes, er gjensidig respekt, undring og ydmykhet viktig (Quereshi 2009, 221, 224). Lidén (2012, 125) påpeker flere momenter som kan påvirke en dialogisk samtale i et asylintervju. Disse vil jeg ta for meg nedenfor.

For det første må relasjonen mellom saksbehandler i UDI og asylsøkeren ses i sammenheng med posisjonen de har til hverandre, som i dette tilfellet er svært asymmetrisk (Lidén 2012, 125). Ranger (1986, 154-155) sier at sosialarbeiderne blir nøkkelpersoner mellom klienten og byråkratiet. I noen tilfeller vil de bruke loven for å verne om klienten, mens i andre tilfeller brukes loven for å verne mot klienten. Sosialarbeideren får dermed et fritt spillerom. Det kan påvirke klientens isolerte og avhengige posisjon. Selv om klienter føler seg dårlig behandlet kan de sjeldent velge å ikke forholde seg til systemet. Behovet for hjelp fører til at de blir værende (Ranger 1986, 156). Saksbehandlerne i UDI blir nøkkelpersoner mellom asylsøkeren og tilgangen til velferdsstaten. I noen tilfeller brukes loven for å innvilge opphold, og i andre tilfeller for å verne mot asylsøkeren, som vil si at de ikke får opphold. Den asymmetriske relasjonen mellom asylsøker og saksbehandler blir enorm siden saksbehandler har makt og myndighet til å påvirke det meste av asylsøkerens tilværelse. Asylsøkeren må innordne seg saksbehandlerens avgjørelse. For å tydeliggjøre den asymmetriske relasjonen ytterligere, bekrefter Comte Bureau (2014, 27) at det ofte er store konsekvenser hvis en bruker gjør feil, mot ingen konsekvenser hvis UDI gjør feil, bortsett fra at det negativt vil påvirke brukeren selv.

For det andre er hendelser ofte flertydige; en muligens kaotisk situasjon skal plutselig bli til en lineær fortelling. Det som oppfattes som relevant i samtalen, påvirker hva som fortelles. Det kan føre til at asylsøkeren unngår å gi viktig informasjon (Lidén 2012, 125). Det stilles strenge krav til hvordan asylsøkere legger frem sin sak. Saksbehandleren vil i tillegg til eventuelle landrapporter og ekspertuttalelser, legge vekt på kronologi og konsistens i saksframlegget, samt troverdigheten i det som fortelles (Lidén 2012, 120). UDI krever at asylsøkerne skal forklare seg mest mulig presist, og detaljert fortelle om opplevelsene fra hjemlandet. Det kan være utfordrende for en person i en sårbar og utsatt situasjon å tenke og fortelle kronologisk og konsistent. Selv om man har en dramatisk historie å fortelle, er det ikke alltid man har klart å tenke igjennom hvordan den skal presenteres når det gjelder fakta, opplevelse og konsekvenser. Dette kan påvirke oppfattelsen av troverdigheten (NOAS 2010, 23). For asylsøkeren kan det handle om hva som er strategisk lurt å dele, mens saksbehandleren skal prøve å forstå hvem personen er (Lidén 2012, 127). Saksbehandlerne vet tydelig hva de ser etter i intervjusituasjonen, men ut ifra informantenes beskrivelser var ikke de klar over det samme. Lidén (2012, 127) viser til internasjonale studier av asyLintervjuer som påpeker at spørsmål ofte ble stilt på en måte asylsøkeren ikke forstod og at den begrensede tidsrammen rundt intervjuet ga asylsøkeren liten anledning til å utdype seg. I tillegg utfordret det doble formålet med intervjuet kommunikasjonen mellom søker og saksbehandler. På den ene siden var formålet å lage en tillitsfull dialog for å få søkeren til å åpne seg, mens det på den andre siden ble kontrollert for troverdigheten.

Et tredje aspekt er samtals utvikling. Den blir påvirket av kommunikasjonen mellom partene. Forståelsen og meningen utvikles ofte underveis i samtalen (Lidén 2012, 125). Quereshi (2009, 218) understreker at kommunikasjon handler om å dele med hverandre, prøve å forstå og være i kontakt med, samtidig som det handler om å utveksle. På grunn av ordets mange bruksområder øker sannsynligheten for at vi forstår noe ulikt. Det igjen betyr at misforståelser lett kan oppstå. Å forstå handler om “å tilstrebe et symmetrisk møte med mennesker og miljø. Det krever tid, empati og helst gode bakgrunnskunnskaper”(Quereshi 2009, 218). Den *asymmetriske* relasjonen mellom saksbehandler og asylsøker påvirker dermed muligheten for god kommunikasjon, da samtalen allerede fra starten har et vanskelig utgangspunkt. Når flere informanter ble redde og fikk assosiasjoner til hjemlandet under intervjuet, kan det ha påvirket intervjuforløpet. Lidén (2012, 127) fremhever at politiske og byråkratiske rammebetingelser påvirker intervjusituasjonen. Eksisterende oppfatninger av innvandring og asylsøkere som hvem de er og hva de vil, kan påvirke samtals mål og form.

I sosialt arbeid er det stort fokus på hvordan man skal få til en god samhandling med klienter i sårbare situasjoner. Shulman (2003, 54) plasserer et stort ansvar på sosialarbeideren. Han deler samhandlingen inn i fire faser som sosialarbeideren må forholde seg til: forberedelsesfasen, åpningsfasen, mellomfasen og avslutnings- overgangsfasen. I forkant er det viktig at sosialarbeideren bygger opp en innledende empati overfor klienten og innstiller seg på følelsene og tankene klienten muligens gjør seg om sosialarbeideren. Sosialarbeideren skal fange opp tilbakemeldinger fra klienten og blant annet håndtere autoritetsproblemer (Shulman 2003, 82-83). UDIs regelverk har retningslinjer for gjennomføringen av asylintervjuet. De går overens med noen av momentene i Shulmans åpningsfase. I *Kapittel 4.1 Kontaktetablering* (UDI 2013) står det: “ I den innledende fasen av intervjuet skal intervjueren legge vekt på å skape trygge og forutsigbare rammer for intervjuet.” Ut fra informantenes beskrivelser opplevdes ikke møtet slik. Det virker som det ble overskygget av byråkratiske trekk ved organisasjonen som effektivitet, regelstyring og upersonlighet i saksbehandlingen. Informantene gir uttrykk for at de søker forståelse og empati for sin livssituasjon. Det kan bli vanskelig å oppnå da saksbehandlernes hovedoppgave ikke er “å hjelpe” asylsøkeren, men å finne ut om han/hun har rett på oppholdstillatelse.

Hvordan saksbehandlerne opplever intervjusituasjonen har jeg ikke undersøkt. Uten å kunne bruke det som sammenligningsgrunnlag, kan det være relevant å se hvilke funn som har kommet frem ved å studere saksbehandlerens samhandling med asylsøkerne. Øygarden (2010) understreker at saksbehandlerne oppfatter sin todelte rolle, mellom hjelper og kontrollør, som et dilemma. Gjennom troverdighetsvurderingene av asylsøkerens historier tretr kontrollfunksjonen tydelig frem. Øygarden (2010) trekker videre frem at byråkratiske rammer ved institusjonen, som tidspress og produksjonskrav, påvirker og definerer intervjusituasjonen. Flere saksbehandlere i studien forteller at de ofte er forutinntatte til asylsøkerne, spesielt hvis de har hørt lignende historier før. Graf's (2013) studie av tidligere asylsøkeres opplevelse av intervjuet hos PU og UDI, påpeker viktigheten av å bli møtt med respekt. Fokus på en god kontaktetablering og trygge rammer i situasjonen øker sjansene for at asylsøkerne åpner seg, og deler hendelser det kan være vanskelig å snakke om. Det motsatte kan føre til en retraumatisering. Funnene gir meg noen ideer om at de avviste asylsøkerne ikke er de eneste som oppfatter kontakten med UDI som utfordrende. Saksbehandlerne i UDI er også innforstått med dette. Asylintervjuet foregår under byråkratiske rammer som ikke åpner mulighetene for en god dialog mellom saksbehandler og

asylsøker. Opplever man derimot møte med UDI som respektfullt og trygt, kan det øke sjansene for en god dialog mellom partene.

5.2.2 Den umulige, men nødvendige kontakten

Informantene er avhengig av å ha kontakt med systemet, da det er avgjørelsene fra UDI som styrer livene deres. De ønsker ikke å være avhengige av systemet, men så lenge de ikke får innvilget oppholdstillatelse må de forholde seg til det. Flere av informantene snakket ofte om UDI i et oppgitt og frustrert tonefall. Alle påpeker flere ganger den manglende kontakten. Den er så og si ikke eksisterende da det nesten er umulig å få tak i saksbehandleren i UDI. Asim gir uttrykk for det slik: *“Jeg har ikke snakket med UDI så for meg they don’t exist...de er unreachable.”*

Alle informantene forteller at kontakten med UDI oppleves som komplisert og vanskelig. Asim setter best ord på det alle snakker om; en absolutt mangel på kontakt: *“Veldig frustrerende, veldig vanskelig prosess. Ingen kommunikasjon, vi er folk...Vi trenger kommunikasjon...Jeg er ikke robot, du vet det...du kan bare fortell meg, vi prosesserer det, vi jobber om det, okei, jeg vil se, jeg venter...”* Flere har prøvd å kontakte UDI på egenhånd. Ut fra Asims erfaring går kontakten kun på UDIs premisser:

Hvis du vil ha et møte med UDI det er umulig. Jeg har sendt masse meldinger til UDI, men ingen svar. Det UDI er som en God, du kan ikke kontakte dem. Jeg ringer dem, etter du venter en halvtime på telefon, det er en fyr på telefon fortell meg ‘jeg vet ingenting om deg, jeg vet ingenting om din sak, jeg vet ingenting bare vet ingenting’. Okei. ‘Men hvem kan hjelpe meg?’ ‘Han fortell meg, ‘jeg kan ikke svare om det.’ Okei, jeg sender email, ingen svar. Det er ikke greit. Jeg liker det ikke.

Asim viser stor frustrasjon fordi ingen gir han informasjon angående saksforløpet, og han gir uttrykk for at han fortjener å bli behandlet bedre. Mohammed har ikke snakket med UDI i etterkant av intervjuet i 2010. Han har spurt kontaktpersonen på mottaket om å ringe UDI, men kontaktpersonen bekrefter bare at kontakten skjer på UDIs premisser: *“Det er UDI som bestemmer...”* De ansatte på mottaket forklarer Mohammed at han gjerne må skrive et brev til UDI, men han kan ikke kreve at noen skal møte han, for det er ikke slik det fungerer. Hendelser som Asim og Mohammed beskriver, og som alle informantene i ulik grad har opplevd, bidrar til at UDI blir oppfattet som utilgjengelig.

Informantene påpeker at de ønsker informasjon fra UDI da de opplever en usikkerhet rundt hva som kommer til å skje fremover og hvor de ligger hen i saksforløpet. Mangel på informasjon bidrar til å skape en usikker livssituasjon for informantene i en allerede usikker

livstilværelse. Ingen har fått jevnlige oppdateringer fra UDI. Ventetiden på tilbakemelding har variert fra et par måneder til flere år. Khalid fikk det siste avslaget i 2010. Når jeg spør om han ikke har hørt noe etter den tid, svarer han oppgitt: “ *Nei, jeg ringte til UDI to, tre måneder siden, de sa, ‘du har ingenting her, du må ringe UNE’...* ” Asim visste ikke engang at han hadde fått avslag på asylsøknaden før han mottok et brev som beskrev konsekvensene hvis han ikke forlater landet. Han var overrasket fordi han ikke fikk tilsendt en begrunnelse for avslaget. Deres uttalelser tyder på at de skulle ønske det var mer kontinuerlig informasjon fra UDI. Det ville bli enklere å vente, hvis de visste hva de ventet på.

Oppnår de kontakt med noen i UDI, forteller flere at personen de snakker med ikke kan hjelpe dem vedrørende saken deres. Det virker som det fører til at flere av informantene betviler kunnskapen og kompetansen til UDI. “ *Men hvis jeg ringer, jeg bare hører, ‘jeg vet ikke, jeg vet ikke’, hvorfor du jobber på UDI hvis du vet ingenting* ” sier Asim. Skulle han uoppfordret høre noe fra UDI forbinder han det med noe negativt: “ *...bare når de fortell meg UDI vil kontakte deg. Okei, det er something bad. De skal sende meg ut...* ” Zahra stiller spørsmålsteget ved profesjonaliteten til de ansatte og lurer på om de egentlig har rett utdanning til å jobbe der. Hun trekker en link til seg selv ved å si at hun kan være utdannet til noe, men jobbe med noe annet. Det virker som hun er usikker på om de ansatte har riktig kompetanse for å jobbe med asylsaker. Det kan også være et uttrykk for å prøve å finne en sammenheng og forstå hvorfor akkurat hun fikk avslag. Kanskje det skyldes inkompetente ansatte? Tilliten informantene har til systemet ser ut til å svekkes betraktelig når de begynner å betvile kompetansen til de ansatte. Ut fra UDIs tjenestefunksjon er det naturlig å forvente at noen kan svare på spørsmål når man tar kontakt. Det motsatte kan virke lite profesjonelt og useriøst.

Noen forteller for øvrig om den gangen da UDI uoppfordret tok kontakt med dem og de fikk gode nyheter. Amin og Khalid kommer fra samme land i Midtøsten, begge mottok et brev fra UDI hvor det stod at de for øyeblikket ikke står i fare for å bli tvangsreturnert på grunn av situasjonen i hjemlandet. Det er helt tydelig at å få dette brevet fra UDI ga dem ro i sjelen da de sa at de sov i flere dager i etterkant. Det kan stå som et godt eksempel på hvor viktig det er med tilbakemeldinger og kontinuerlig informasjon om saksforløpet.

Et behov for kontakt

I 2013 svarte UDI på 134 800 telefonhenvendelser og 53 200 e-poster (Comte Bureau 2014, 9). Rapporten viser at knapphet i ressurser innad i institusjonen går utover brukernes tilfredshet. For eksempel fører mange henvendelser fra brukerne til lengre saksbehandlingstid, og mindre effektive og forutsigbare saksløp. Det kan bli til en sirkel av udekte behov (Comte Bureau 2014, 9). Dette kan gi svar på hvorfor informantene stort sett føler seg oversett og glemt av UDI: de føler udekte brukerbehov, de aller fleste tar kontakt, men uten hell, det blir en økt bruk av tid og ressurser fra UDI (men ikke som informantene selv merker) som igjen fører til en større nedprioritering av dem.

UDIs tre kjerneverdier *menneskeverd, profesjonalitet og helhet* (UDI ukjent dato, 4) går ikke overens med informantenes oppfattelse. Kjerneverdiene blir motstridende når det på UDIs hjemmesider, om en søker på saksbehandlingstider (under søknad om permanent oppholdstillatelse), står: “Saksbehandlerne våre bruker mye tid på å svare på telefon og e-post. Vi ber derfor om at du ikke kontakter oss for å sjekke hvordan det går med saken din. Da vil vi kunne behandle søknadene raskere. Søknaden din vil ikke bli behandlet raskere hvis du kontakter oss ofte. Når UDI er ferdig med saken din vil du få beskjed, du trenger ikke å ringe oss” (UDI ukjent dato³⁰). En slik beskjed, bidrar ikke til å oppleve UDI som imøtekommende og tilgjengelig. I henhold til forvaltningsloven § 11,3 plikter saksbehandler å gi veiledning til en person som spør om sine rettigheter og plikter i et konkret forhold som har aktuell interesse for han. Fra informantenes opplysninger og UDIs eget utsagn, kan det se ut som at saksbehandlingen ikke følger forvaltningsloven på dette punktet. Det kan virke som at når det er i UDIs interesse som myndighetspersoner, å returnere avviste asylsøkere, lar de raskt høre fra seg. Når det står i informantenes interesse (UDIs tjenesteservice) tar det derimot lang tid.

Det er viktig med forutsigbarhet i kontakten da informantene har behov for å vite mer om saksforløpet. Når de ikke hører noe fra UDI, tar de kontakt på egenhånd. Det kan være et tegn på at de ikke stoler på UDI da de er usikre på om saken deres blir fulgt opp. Noe ventetid og usikkerhet er håndterbart, men når dette drar utover i tid og de føler de ikke har kontroll over situasjonen, oppleves det som krevende. Informantene ønsker tydeligere kommunikasjon fra UDIs side, i den forstand at de får jevnlig oppdateringer om saksforløpet, og at noen kan svare dem på spørsmål ved behov. Comte Bureau (2014, 20) påpeker det informantene gir uttrykk for; brukerne trenger en bekreftelse fra UDI om at saken ikke er glemt. Regelmessig

³⁰ <http://www.udi.no/har-sokt/permanent-opphold/hvor-lenge-ma-du-vente-for-du-far-svar-pa-soknaden-din/>
Lest: 15.4.2015

oppdatering fører til trygghet. Mens mangel på informasjon fører både til mangel på tillit og trygghet.

Noen av informantene tydeliggjør viktigheten av uoppfordret kontakt, og det ser ut som det kan bidra til å øke tilliten til systemet. Comte Bureau (2014, 20, 25) beskriver betydningen av uoppfordret kontakt fra UDI og påpeker at det bidrar til økt trygghet og tillit til systemet. For øvrig kan det se ut som det ikke er hvilken som helst informasjon som bidrar til at kommunikasjonen oppfattes som god. Et svar fra UDI som er for standardisert og lite tilpasset mottakeren, fører heller til at det stilles spørsmål ved systemets evne til å ivareta dem, som igjen reduserer tilliten (Comte Bureau 2014, 25). Blant informantene er det et todelt syn på dette. På den ene siden ga flere uttrykk for at de kun behøvde en tilbakemelding på hva som skulle skje fremover, mens andre ga uttrykk for at de trengte mer personlig oppfølging.

En hierarkisk oppbygging av et system kan føre til tregere saksbehandling, som igjen kan øke avstanden mellom klient og i dette tilfellet asylsystemet. Klienter (her asylsøkeren) oppfatter sine behov som øyeblikkelige, men systemet håndterer det ikke like raskt som klienten ønsker (Stjernø 1981, 98). På papiret ønsker UDI å jobbe helhetlig, men i praksis klarer ikke de ansatte å håndtere henvendelsene fra informantene. Henvendelsene ser ut til å forsvinne i den byråkratiske oppbygningen av institusjonen. All kommunikasjon skal gå tjenesteveien, altså gjennom de ulike nivåene i hierarkiet, og det finnes en tydelig arbeidsdeling blant de ansatte. Det medfører at personen i skranken som svarer på henvendelser fra brukere, ikke vet noe om dem som ringer inn, og har heller ikke autoritet til å undersøke det ytterligere, da det ligger utenfor vedkommendes arbeidsoppgaver. For informantene som engasjerer seg om sitt saksforløp, og ikke om hvem som har ansvar for hva eller hvem, virker det uforståelig at en som er ansatt i UDI ikke kan svare på spørsmålene deres.

5.2.3 *“Du er bare et nummer for UDI, ingenting mer”*

Overskriften er et sitat fra Asim. I likhet med han, forteller flere av informantene at UDI ikke bryr seg om dem og at de blir sett på som “tall”. Asim synes systemet er: *“Veldig byråkratisk og alt på papir...så de bare, de ikke så et navn, de bare ser et nummer og...som en computer.”* Han sammenligner UDI både med en datamaskin og med en robot. Gjennom hans beskrivelser blir etaten et slags “ikke-menneske” som ikke bryr seg om brukerne. Noen informanter refererer til UDI som en slags Gud, da inkluderes UDI igjen inn i kategorien “ikke-menneske”. Zahra, i likhet med flere, skjønner ikke hvordan UDI ikke kan bry seg om henne når hun har ventet i fem år. For å få frem at det er mange år, setter hun det inn i et

tidsperspektiv og sammenligner det med at et barn som ble født for fem år siden, ville begynt på skolen nå. Mye skjer på den tiden. Malik uttrykker noe av det samme. Han sier at systemet egentlig ikke bryr seg om hva som skjer med han for UDI føler ikke noe ansvar etter at de har fått avslag. På spørsmål til Malik om han har noe inntrykk av hva UDI tenker om han forklarer han:

Ja, de rett og slett, de tenker, okei du har jo fått ditt svar, du må forlate landet. Hvor, det veit jeg ikke, og det veit dem ikke heller. Du må forlate landet. Hvor skal jeg? Da sier jeg, okei, send meg hvor du kan er du snill. Du bestemte at jeg skal forlate landet, bare gjør, send meg hvor du kan, jeg skal akseptere hvis det er hjemlandet, hvis jeg kommer til å bli der, da sier jeg ja. Hvis det er noe annet land som du veit at jeg har mulighet til å leve der, bare send meg...Avgjørelsen er gjort, de bryr seg ikke om resten. Thats it.

Etter å ha mottatt avslag, prøvde både Khalid og Mohammed å søke asyl i et tredje land. På grunn av Dublin- samarbeidet ble de raskt sendt tilbake til Norge. Begge hadde forstått det som at Norge skulle ta opp saken deres igjen og at de kunne få en ny sjanse ved tilbakevending. Det kan ha vært en misforståelse, feilinformasjon fra UDIs side, eventuelt at de har fått informasjon, men ikke har skjönt eller husker den. For øvrig er det ikke den mislykkede reisen de snakker mest om, men om skuffelsen over ikke å ha blitt kontaktet etter at de kom tilbake. Spesielt Mohammed gir uttrykk for skuffelse over at UDI, eller andre deler av systemet, ikke har brydd seg om saken hans etter han kom hjem:

...også når jeg kom her jeg ble sendt til mottak, så jeg kommer tilbake her, denne mottak og jeg er her, ingen svar, ingen fra politi, ingen papir fra UDI, ingen papir fra, hva heter, UNE...fra november når jeg kommer tilbake her igjen, 2013 til nå, det er kanskje et år. De sier ingenting, de sa bare bo der, du kan bare dø, du kan bare fhhhhhs (lager en lyd og viser med armen, som i forsvinne) crazy...de spurte ingenting. Når jeg kommer tilbake hit, de må si hvorfor du gå der, og gi meg litt informasjon for eksempel og litt intervju...

Mohammed syns noen burde spurt hvorfor han dro, i tillegg til å gi han mer informasjon om saksforløpet. Slik jeg ser det føler han seg lurt, men kanskje aller mest glemt. Et år har gått siden han kom tilbake, men han har enda ikke hørt noe fra UDI og forklarer det med at *“regler Norge er sånn”*.

Khalid, i motsetning til de andre informantene, tillegger UDI et mer menneskelig preg. Han viser en viss forståelse for at det gjøres feil, for det er menneskelig. For øvrig syns han saksbehandlerne burde jobbe hardere for å forstå hva du mener når du møter dem. Først da kan de svare ja eller nei på din asylsøknad:

Også UDI det er mennesker, det er ikke noen fra God, ja det er mennesker, de kan gjøre feil. Kanskje de forstår ikke hva jeg mener. Kanskje de er trøtt, kanskje de har problem også...men de må, de må forstå fra inne hva du sier, hva du mener. Etterpå de kan svare ja eller nei.

Byråkratiets dysfunksjoner

Merton som presentert tidligere (jf. Kapittel 2.1 *Byråkratiteori*), var opptatt av dysfunksjoner ved byråkratiet. Han mente at som følge av visse trekk ved organisasjonens oppbygging og struktur kan holdninger og atferd internaliseres hos den ansatte. Det kan føre til at personen opptrer likt i situasjoner som burde håndteres forskjellig (Stjernø 1981, 100). I dette tilfelle kan man tenke seg at saksbehandlerne blir så opptatt av å vurdere troverdighetsaspektet til asylsøkeren at de mister helhetssynet i enkeltsaker. Det blir større sjanse for at saksbehandlerne handler likt i ulike situasjoner. Flaa mfl. (1995, 34) påpeker at dysfunksjonene kan føre til at handlinger blir rigide og det kan skapes en gjensidig lojalitet på måten det jobbes på innad i organisasjonen. Det kan bli starten på en ond sirkel hvor det å følge reglene blir et mål i seg selv. Det kan være en av grunnene til at informantene føler seg behandlet som “et tall” i stedet for at det tas hensyn til deres individuelle behov. I verste tilfelle kan byråkratiet, i en dysfunksjonell form, bli et tilstivnet apparat som er preget av upersonlighet og manglende kommunikasjon (Stjernø 1981,104). Det ser ut til at informantene har en slik oppfattelse av UDI.

Informantene mener at UDI ikke tar hensyn til dem som personer og at det ikke brukes noe individuelt skjønn. De blir kun sett på som et asylsøkertall i et asylsystem. Lipsky (2010, 44) trekker frem at det ofte kan være vanskelig for saksbehandlerne – bakkebyråkratene– å behandle folk som individer nettopp på grunn av arbeidspress og mangel på ressurser. Når antall henvendelser øker og saksbehandlerne har en stor mengde klienter, lager de seg ofte forenklete mentale program til å kategorisere klientene effektivt. For de ansatte fungerer en slik forenklingsprosess som en overlevelsestrategi og handler om å finne måter å jobbe på for å spare tid (Ranger 1986, 151-152). For informantene kan dette oppleves som en upersonlig og kald håndtering av deres personlige saker, fordi de forstår som regel sine behov som individuelle problemer, og kravene de stiller som individuelle uttrykk for ønsker og klager. Bakkebyråkratene, på den andre siden, ser på klientproblemer som noe som må kategoriseres. Optimale løsninger handler ofte om arbeidet i dets helhet, i stedet for den beste løsningen for individet (Lipsky 2010, 60). Tjenestefunksjonen må ofte vike for og blir uforenlig med myndighetsfunksjonen som krever kontroll, da bakkebyråkratene skal bedømme klientens kredibilitet og troverdighet (Lipsky 2010, 73-74). Snakker asylsøkeren sant?

Skuffelsen informantene uttrykker ved å oppleve seg behandlet som “et tall”, kan også handle om forventningene en har til systemet. Lipsky (2010, 9) illustrer det slik: Tar du kontakt med telefonselskapet, bilmekanikerfirmaet eller andre som ikke vet noe om ditt personlige liv, kan du håndtere en eventuell dårlig behandling eller avvisning. Du forventer ikke at de skal vise deg så mye personlig interesse. Det blir derimot annerledes hvis du blir møtt med en nedlatende tone, og føler deg kategorisert og behandlet “byråkratisk” av noen du forventer skal behandle deg sympatisk og prøve å forstå deg og situasjonen du er i. Skuffelsen blir så mye større.

5.2.4 Opplevelse av forskjellsbehandling og tilfeldigheter ved saksbehandlingen

Velferdsstaten bygger på tillit. Skandinavere er kjent for å utvise stor tillit til folk generelt, men også til det offentlige system de er en del av og bruker (Brochmann og Hagelund 2010, 315). Tillit kan bestå av mange faktorer, men handler om at man oppfatter andres godhet, ærlighet og dyktighet som ekte og til å stole på (Fugelli 2011, 104). Det kan skilles mellom tre ulike dimensjoner for tillit (Mayer, Davis og Schoorman 1995, 717-720). Den første går ut på *evnen til å handle/kompetanse*. En må ha tro på at den en møter har kunnskap på et felt, som er nødvendig for å håndtere saken på best mulig måte. Den andre handler om *velvilje*. Den går ut på i hvilken grad en har tro på at den andre parten vil en vel og støtter og ivaretar ens interesser, uten et egoistisk motiv for å gjøre det. Den tredje dimensjonen handler om *integritet*. En må forvente at den andre parten følger visse prinsipper (regler) og verdier for å ivareta ens interesser. Den bygger i stor grad på tidligere erfaringer og en tro på at parten handler rettferdig (Mayer, Davis og Schoorman 1995, 717-720).

Tillit henger sammen med legitimitet. Hvis brukerne skal vise tillit til institusjonen må systemet, og i dette tilfellet UDI, utvise en form for legitimitet til brukerne. Det er nettopp legitimiteten til institusjonen som kan bidra til å rettferdiggjøre en type behandling av en bruker (asylsøker) i overensstemmelse med det offentlige regelverket. Skjer det en forskjellsbehandling, skal det bygges på et saklig grunnlag og være knyttet opp mot regelverket. Systemet skal legitimere eller bevise at det ikke er vilkårlige subjektive innfall som har påvirket utfallet av saken (Claussen og Ørving 2003, 87-88). En asylsøker som henvender seg til UDI, har dermed en forventning om å bli behandlet på lik linje som en annen asylsøker i samme situasjon.

Opplevelse av forskjellsbehandling og tilfeldigheter ved avgjørelsene på asylsøknadene, beskrives av alle informantene. Asim er frustrert fordi det ikke hjelper å være ærlig. Han

forteller at hadde han visst hvordan systemet fungerte før han kom hit, ville han aldri ha vist passet sitt som sa hvor han er født. Han ville bare fortalt at han er fra det landet han har vokst opp i, ikke noe mer: *“I was honest, I told them all my story, without lying, and I am now taking the consequences of being honest.”* Han synes det er veldig urettferdig at han skal straffes fordi han var ærlig, da han er sikker på at han ville ha fått innvilget opphold dersom han løy. Flere oppfatter UDI som ikke-konsistente og det stilles spørsmål vedrørende systemets troverdighet. Alle forteller historier om folk de kjenner med lignende bakgrunn som får opphold, mens de ikke får det. Når informantene heller ikke opplever å ha mottatt en god begrunnelse for avslaget, medfører det tanker om forskjellsbehandling, og UDI oppfattes ikke som nøytrale i avgjørelsene som tas.

Noen informanter tror at avgjørelsene som tas, er så tilfeldige at det kommer an på om saksbehandler har en god eller dårlig dag. Zahra sammenligner saksbehandleren med en lærer som gir ut dårlig karakterer på en dårlig dag: *“...and some people, example, decide like teacher, when he is angry he say bad (grade).”* Khalid kommenterer at noen får det inn med teskje og blir gitt honning. Det tolker jeg som at for noen er det enkelt og de får all den hjelpen de trenger, mens for andre er det motsatt. Selv om det finnes en viss forståelse blant informantene for at alle kan ha en dårlig dag, oppleves det likevel som ufattelig urettferdig hvis det er riktig at slike tilfeldigheter påvirker livene deres.

Som beskrevet tidligere, forholder ansatte i UDI seg blant annet til landinfo når de skal vurdere asylsøkerens situasjon i hjemlandet og troverdigheten i historiene som fortelles. Malik er den eneste som uttaler seg om dette. Han hevder at landinfo ikke har blitt jevnlig oppdatert. Det kan føre til urettferdig behandling, for da kan nåværende saker avgjøres på grunnlag av hvordan situasjonen var for flere år siden:

...hvor mange år var det, minst fem år, seks år, var landinfo, den delen for landet mitt var ikke oppdatert. For seks år de brukte samme (informasjon). Så det er jo forandring i et land hver eneste dag og de hadde ikke oppdatert den og de behandlet sakene på samme måte som på den tiden var en litt, en prosent som jeg sier, mer liberal president i landet.

Flere påpeker at politikken som føres er viktigere enn dem som enkeltpersoner. Noen nevner at UDI er mest opptatt av å ivareta gode relasjoner med andre land: *“But I really, I, myself, I think the problem, Norwegian government problem...They don't worry for your case, they worry for relation government”* sier Zahra. Andre understreker at UDI ikke kan godta flere asylsøkere enn de har fått beskjed om fra høyere hold. Malik, i sterkere grad enn de andre,

uttrykker hva han mener om norske myndigheter. Han har klare meninger om hva som skjer når Norge har nådd det antall asylsøkere de har forpliktet seg til, og at dette kan gi utslag i hvem som får opphold:

Når Norge sier okei, vi har jo 2000, vi har kapasitet for å få 2000 asylsøkere imot og da kommer 5000 og de 3000 som får ikke det, det skjer sikkert hvert fall sånn minst halvparten av dem urettferdig, som har rett til å få opphold, men dem får ikke det...

På oppfølgingsspørsmål om han synes UDI tenker for mye på antall søkere, svarer Malik:

“Ja ja, 2000, det spiller ingen rolle, er det noen som vil bli drept og bli sendt til sitt land, tvangsreturnert eller noen som meg, det spiller ingen rolle. Her er de tallene som vi skal ha, resten da vi sorry, men vi driter i...” Asim uttrykker noe av det samme når han sier at UDI

aldri kan bli nøytrale, fordi de har interesser i å sende dem ut. Det ser ut som han refererer til innvandringspolitiske hensyn og UDIs myndighetsfunksjon. Deres oppfatninger av UDIs politiske interesser stemmer overens med det Stang (2012b, 116) konstaterer: sterke politiske føringer fører ofte til at hensynet til innvandringskontroll prioriteres og at hensynet til “det humanitære rommet” i utl. § 38 innskrenkes. I praksis kommer det ofte tydelig frem hva som er regjeringens politiske retningsvalg, og “resultatet vil noen ganger kunne være mer et produkt av samspillet mellom praksis og politikk, enn det vil være et produkt av loven i seg selv” (Stang 2012b,117).

UDI oppfattes som lite konsistent da flere informanter har mottatt motstridende beskjeder i begrunnelsene for avslagene. Mohammed vet om tre personer fra samme land og distrikt som han og alle hadde intervju omtrent på samme tidspunkt. De andre fikk opphold, mens han fikk avslag med begrunnelsen at klanen han kommer fra er stor, så den kan passe på han. Dette gjaldt tydeligvis ikke for de andre. Mohammed klaget på avgjørelsen og mottok et nytt avslag, men denne gangen var begrunnelsen endret til at nå er byen han kommer fra blitt trygg igjen. Malik kjenner til noen der saken er at han er kjent for regimet i hjemlandet og politisk aktiv. De får medhold, men det får ikke han. Det er vanskelig å forholde seg til ulike beskjeder:

“Men akkurat for meg, de har sagt han er jo kjent for regimet, han er jo kristen og en politisk aktivist, men vi tror ikke det er så farlig...så derfor du blir helt gærn av hva de driver med.”

Malik sammenligner det å få opphold med å vinne i lotto: *“Det som er det verste, er at det er jo lottery.”* Han begrunner det med at noen som ikke har rett på oppholdstillatelse får det, andre som er akkurat som han får det, mens noen som er i en verre situasjon enn han får det ikke. Det er helt tilfeldig. Du vet aldri hva som kan skje; gir de deg oppholdstillatelse eller ikke, lar de deg vente selv om de har lovet rask saksbehandling o.l.

Mangel på tillit

Mangel på konsistent og rettferdig saksbehandling, samt lite og ofte motstridende tilbakemeldinger fra UDI, beskrives av flere informanter. Det bidrar til å svekke tilliten de har til UDI, og de blir usikre på om systemet klarer å ivareta dem som personer. Som påpekt tidligere er UDIs kjerneverdier *menneskeverd, profesjonalitet og helhet*. De går overens med tillitens tre komponenter *kompetanse, velvilje og integritet*. Avstanden mellom hvordan UDI ønsker å fremstå og hvordan det oppfattes av informantene blir problematisk da det oppfattes svært motstridende. Informantene betviler saksbehandlerne velvilje og integritet; de er usikre på om saksbehandlerne handler rettferdig og ivaretar deres interesser. De stoler heller ikke på avgjørelsene som er tatt, og betviler kompetansen til saksbehandlerne. Slik betviles også tillitens komponent om evnen til å handle kompetent i spesifikke situasjoner. Mangelen på tillit til UDI kommer dermed tydelig frem i måten flere av informantene beskriver møte med systemet. Videre ser mangel på tillit ut til å øke spekulasjonene blant informantene, som for eksempel at saksbehandlerne i UDI forskjellsbehandler og ikke er nøytrale i avgjørelsene de tar. Comte Bureau (2014, 25) bekrefter brukernes behov for konsistente avgjørelser og påpeker at mangel på dette, samt motstridende tilbakemeldinger, kan bidra til å redusere tilliten til institusjonen. Informantene er heller ikke de eneste som mangler tillit og er kritiske til UDI. Sammenlignet med andre offentlige institusjoner, er tilfredsheten blant UDIs brukere lavere enn det en vanligvis forventer av en offentlig etat (Comte Bureau 2014, 5).

Mangel på tillit og opplevelsen av lite konsekvent saksbehandling kan henge sammen med at informantene har møtt noe av skjønnets problematiske sider. Dette innebærer komplikasjoner en skjønnsutøvelse kan medbringe (Terum 2003, 109). Det kan gi en forklaring til opplevelsen de har av forskjellsbehandling og gi et svar på hvorfor noen de kjenner og som de mener har lignende utgangspunkt får opphold, mens de ikke får det.

Tillitsproblemer kan oppstå hvis skjønn benyttes i utstrakt form. Forutsigbarhet bidrar til opprettholdelse og dannelse av tillit, men opplever en avgjørelser som lite forutsigbare og at en ikke blir behandlet på lik linje med andre i samme situasjon, kan det påvirke tilliten (Terum 2003, 109). Skjønnsutøvelse kan innebære vilkårlighet i den forstand at det finnes et spenningsfelt mellom likebehandling og skjønsmessige vurderinger: "...skjønn er en variabel faktor som både kan føre til at like tilfeller behandles forskjellig, og at ulike tilfeller behandles likt. Skjønnsutøvelse kan derfor komme i konflikt med grunnleggende krav til rettsikkerhet" (Terum 2003, 109). Uten at beslutningstageren alltid er klar over det selv styres skjønnsutøvelsen ofte av private verdier og vurderinger. Hvis slike private meninger påvirker

beslutningen, er mulighetene for at saken ville vært annerledes hvis en annen saksbehandler behandlet saken stor (Terum 2003, 109). Det kan virke som flere av informantene mener de har vært utsatt for dette, ved at de ikke forstår hvordan noen de kjenner har fått opphold, mens de selv har fått avslag. Det kan også innebære at hvis de hadde hatt en annen saksbehandler, kunne de muligens ha fått innvilget oppholdstillatelse. Informantene har havnet i et dilemma. På den ene siden snakker de om urettferdig behandling fordi de ikke blir behandlet likt som andre (ønske om likebehandling), og på den andre siden ønsker de å bli behandlet forskjellig fordi hver sak er ulik en annen (ønske om skjønn).

Det bidrar å svekke tilliten til systemet når informantene ikke opplever at de er utsatt for et byråkrati som handler legalt rasjonelt. Hvis systemet fungerer legalt rasjonelt, skal asylsøkerne oppleve at systemet møter dem med klare og presise forventninger, fordi systemet er styrt av lover. I praksis betyr det at hvis man dekker kravene som søker, noe informantene mener at de gjør, skal en klient kunne forvente at sine behov dekkes. Tildelingen av for eksempel oppholdstillatelse skal oppleves som rettferdig og forutsigbart. Det skal også skje innenfor et rimelig tidsforløp. Hva som er rimelig vil knyttes opp til kunnskap om utfallet av andres opplevelser og beskrivelser av lignende situasjoner (Claussen og Ørving 2003, 90).

5.3 Møte med Utlendingsnemnda

Utlendingsnemnda (UNE) er et domstollignende forvaltningsorgan som behandler klagesaker på UDI-vedtak etter Utlendingsloven, Utlendingsforskriften og Statsborgerloven. UNE er overordnet UDI som lovtolkende organ. Det betyr at UNE er retningsgivende for praksis i UDI.³¹ Justis- og beredskapsdepartementet kan ikke instruere UNE i lovtolkning, vurdering eller avgjørelser i enkeltsaker (kun hvis det gjelder hensyn som omfatter landets sikkerhet, eller utenrikspolitiske hensyn).³² De fleste klagesaker blir vurdert uten personlig oppmøte. Kun saker som reiser spesiell tvil, innkalles til nemndsmøter (Aftenposten 2013).

Alle informantene hadde påklagd avslaget sitt til UNE. De lå ulikt an i saksforløpet. På intervju tidspunktet var bare Malik blitt innkalt til nemndsmøte og hatt mulighet til å fremlegge saken en gang til. Maliks fremstilling av møte med UNE ligner på mange måter på informantenes oppfattelse av møte med UDI. Han betviler kompetansen til de ansatte og opplever å bli behandlet urettferdig. Malik beskriver nemndsmøte som et sted hvor han ikke

³¹ <http://www.udi.no/om-udi/om-udi-og-utlendingsforvaltningen/hvem-gjor-hva-i-utlendingsforvaltningen/#link-4251> Lest 13.01.2015

³² https://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/org/underliggende-etater/utlendingsnemnda_une/id85818/ Lest: 08.03.2015

ble tatt seriøst. Det virket som de tilstedeværende ikke forstod alvoret i det. For eksempel kom saksbehandleren med flere nedlatende og irrelevante spørsmål under møte. Han ville teste om Malik faktisk hadde konvertert til kristendommen og spurte om hva man sier når man går ut av kirken. De andre i nemndsmøte begynte å le, og ut ifra Maliks forklaring var det fordi de også syntes spørsmålet var irrelevant for å finne ut om han faktisk var kristen. I etterkant har Malik lest referatet fra møte. Saksbehandleren var selektiv på informasjonen han noterte i referatet, for de nedlatende spørsmålene var utelatt. Hendelser som dette påvirker Maliks tillit til UNE: *“Hadde jeg ti sauer, hadde jeg ikke stolt på han (saksbehandler) om å passe dem.”* Malik oppfattet han som ledet møte som en slags Gud. Han kunne bestemme alt: *“... han er jo my God in that meeting. Sånn er det, det er jo en gutt (saksbehandler) som har kommet for å bestemme om ditt liv.”* Etter min tolkning betviler han kompetansen til saksbehandler ved å referere til han som en gutt. I tillegg, ved å referere til han som Gud, gir han også uttrykk for at det ligger alt for mye makt i noen få hender.

Mangelen på kontakt og informasjon om saksforløpet, som beskrevet ovenfor i kontakten med UDI, kommer også tydelig frem i møte med UNE. Flere informanter gir uttrykk for at de ikke vet om det er UDI eller UNE som har ansvar for saken deres. Etter å ha ringt UDI, får Khalid beskjed om å ringe UNE fordi det er de som har ansvar for saken hans. Khalid sier: *“...jeg ringte til UNE og de sa nei, det er ingenting, du må vente. Ja du må vente. Hvordan jeg venter, syv år til...?”* Informantene uttrykker forvirring vedrørende hvem som har ansvar for saken deres, noe som kan henge sammen med at de forholder seg til det som er relevant for dem, selve asylsaken. Det ser ut som de har mindre forståelse for prosessene de går igjennom. Dette bekreftes også av Comte Bureau (2014, 23) som skriver: *“Den generelle forståelsen av prosesser og regelverk er lav, og brukerne har ofte liten kunnskap om hvilken instans de er i kontakt med, hvilken avdeling som har ansvar, hvem som bistår hvem eller utsteder hva.”*

Saksbehandlingen i UNE har blitt kritisert fra flere hold. Spesielt trekkes det frem som uforsvarlig at flere asylsøkeres fremtid avgjøres av kun en person. Ser man på saker klagd inn til UNE i 2012, var 50 prosent av sakene behandlet av nemndsleder, 40 prosent av sekretariatet og kun 7 prosent i nemndsmøte. Det innebærer at fåtallet møter opp personlig og får mulighet til å legge frem saken sin (Aftenposten 2013).

5.4 Møte med tolk og advokat

Når en asylsøker blir registrert og intervjuet, har personen rett på tolk. Tolken skal oversette nøyaktig det saksbehandleren og asylsøkeren snakker om.³³ En asylsøker har også rett til gratis advokat ved avslag på asylsøknaden. Sammen med advokaten skal asylsøkeren vurdere om han/hun ønsker å klage på vedtaket.³⁴ Hvis man bestemmer seg for å klage, men vedtaket ikke blir endret, har man ikke mulighet til å klage igjen. En kan skrive omgjøringsbegjær til UNE i håp om at de vil vurdere saken på nytt og vurdere eventuelle nye opplysninger i saken. Personen må selv betale utgiftene det medfører.³⁵ Kontakten avviste asylsøkere har med asylsystemet vil som regel gå gjennom enten tolk eller advokat, eller ved bruk av begge. Kommunikasjonen går derfor nesten aldri i en rett linje. Det kan bidra til at kommunikasjonen skurrer og gjør den mer utfordrende enn det den allerede er.

Nesten alle informantene uttrykker at de har hatt problemer enten med bruk av tolk eller advokat, eller begge deler. Særlig omfatter det hendelser som at tolken enten ikke forstår hva de sier, eller at tolken tolker feil. Spesielt trekkes det frem at misforståelser ved bruk av tolk har skjedd i kontakt med advokat eller med UDI. Flere kommenterer at det som regel er fordi tolken er fra et annet land eller en annen region enn dem selv, og at de dermed snakker annerledes, selv om det er samme språk. Malik deler en av sine erfaringer: *“...det som er verst er den tolken. De har jo ødelagt mange saker...jeg har jo forklart kanskje halvtime, men de har jo ikke forstått hva jeg prater om nesten.”* Han sier videre at det er helt essensielle sider av saken hans som tolken ikke har oversatt. Det kunne hatt innvirkning på utfallet av saken. Noen gir uttrykk for at de mener de ble diskriminert av tolken på grunn av religion og etnisitet. Khalid mener det ikke tas nok hensyn til hvor tolken skal være fra. Det er viktig at de prøver å finne en fra samme region fordi slik kan man unngå mange språklige misforståelser og opplevelser av å bli diskriminert. Han viste stor misnøye da han snakket om tolken han hadde under asylintervjuet: *“...og jeg er sunni. Jeg kommer fra krig der mellom sunni og shia. Jeg tenkte kanskje den tolk, kanskje han er shia, kanskje han, han skal gjøre problem til meg.”* Slike tanker gjorde Khalid redd under asylintervjuet og han ga uttrykk for at tolken muligens var ute etter å ta han og ødelegge livet hans. På spørsmål om han mener at tolken kanskje jobbet “undercover”, bekrefter han dette. Når Khalid reflekterer over hendelsen i etterkant begrunner han frykten og skepsisen med at han kun hadde vært i Norge i

³³ <http://www.udi.no/ord-og-begreper/tolk/> Lest 27.03.2015

³⁴ <http://www.udi.no/ord-og-begreper/advokat-i-asylsaker/> Lest: 27.03.2015

³⁵ <http://www.noas.no/kort-info-om-asylfeltet/> Lest: 27.03.2015

to uker på intervjutidspunktet. Han visste ingenting om landet, og den usikre situasjonen gjorde at frykten fra hjemlandet blusset opp igjen (jf. Kapittel 5.1, *Møte med politiet*).

Opplevelsene flere av informantene har ved bruk av tolk, går overens med funnene i ulike undersøkelser. Lidén (2012, 128) påpeker at flere studier argumenterer for tolkens avgjørende betydning under asylintervjuet. For eksempel observerte Doornbos (2005, sitert fra Lidén 2012, 128) kommunikasjonen mellom søker, tolk og intervjuer. Det viste seg at tolkningen var mangelfull og at tolkens rolle var lite definert. Noen tolker behersket ikke dialekten til søkeren, mens noen la inn subjektive tolkninger i spørsmålene og svarene fra intervjuer og søker. Oversetter tolken feil, kan det medføre fatale misforståelser som kan ha store konsekvenser for asylsøkeren (Lidén 2012, 128).

I tillegg til skepsis mot tolken, viste noen av informantene skepsis til advokaten de hadde fått tildelt. Khalid påpeker at siden han tror innvandringspolitiske hensyn tillegges stor vekt, kan ikke advokatene gjøre mye for å hjelpe dem. Saken er allerede bestemt av norske myndigheter: *“Du har en advokat eller ti advokater, det hjelper ingenting, du må reise, ferdig... men også jeg tror de kan gjøre ingenting, fordi Norge, når de bestemmer det er ja ja, nei nei (som i et ja er et ja, et nei er et nei).”* Zahra er den som sterkest viser skepsis til advokaten hun fikk tildelt etter avslaget. Hun spekulerer på om systemet kanskje er korrump, som i at noen betalte advokaten for ikke å hjelpe henne: *“I don't know, maybe the man gave him something or, money, i dont know!”* På grunn av misnøye med advokaten de fikk tildelt, har Malik, Khalid og Asim funnet advokat på egenhånd, som de selv betaler for. De håper at advokatene kan hjelpe dem til å få opphold, samtidig holder de forventningene lave fordi de er redde for å bli skuffet.

5.5 Oppsummering

Gjennom informantenes beskrivelser får man et innblikk i de ulike delene av asylsystemet som her er delt inn i politi, UDI, UNE, tolk og advokat. Selv om de avviste asylsøkerne har ulike erfaringer, oppleves kontakten med asylsystemet som svært utfordrende og mangelfull av alle. Da kontakten de har med systemet hovedsakelig dreier seg om kontakten med UDI, bærer analysen preg av dette. Den bærer også preg av at de har fått avslag. Det er naturlig å anta at de stiller seg mer negative til systemet enn noen som har fått innvilget opphold. Opplevelsen av urettferdighet vedrørende avslaget, saksbehandlingen som lite konsistent, samt uforståelighet rundt hvordan andre i lignende situasjoner får opphold, men ikke dem,

påpekes i stor grad. Det formidles et syn om at avgjørelsen som tas av saksbehandlerne ikke baseres på rettigheter, men på tilfeldigheter.

Årsakene til at asylsystemet oppleves som kaldt, ikke tar hensyn til enkeltindividet og er lite imøtekommende, kan ved hjelp av byråkratiteori, forklares med at de avviste asylsøkerne er en del av et byråkratisk system. Det innebærer blant annet en hierarkisk oppdeling av institusjonen og upersonlig behandling av klienter. I tillegg, når henvendelsene øker, får saksbehandlerne ofte behov for å kategorisere klientene for å kunne arbeide mer effektivt. Det betyr at det ikke bare er enkeltpersoners handlinger som gjør at informantene opplever systemet slik de gjør. Det henger sammen med hele systemet som sådan, med sin byråkratiske oppbygging og dysfunksjonene det kan føre med seg. Det ser ikke ut til at det har så stor betydning for informantene om det var tolken eller saksbehandler i UDI som gjorde en feil eller behandlet dem dårlig. Alle aktørene er del av samme enhet, asylsystemet, som de avviste asylsøkerne uansett må forholde seg til. En mer forutsigbar og tilgjengelig kommunikasjon med jevnligere informasjon om saksforløpet, samt beskjed om hva som kommer til å skje fremover, ville gitt dem trygghet. Det kunne bidratt til å øke tilliten, som i stor grad mangler til systemet.

Informantenes opplevelser av asylsystemet står i sterk kontrast til asylsystemets egne overordnede målsetninger. Deres erfaringer gir innblikk i hvordan det kan oppleves å være i total avhengighet til et system, uten muligheter til å kunne påvirke utfallet av sine liv. Det trer tydelig frem hvor viktig det er å oppleve avgjørelser som rettferdige og konsistente.

6. MELLOMSITUASJONEN

Mellomsituasjon, mellomposisjon, liminalfase og limbotilværelse er begreper som kan brukes for å beskrive tilværelsen til asylsøkere med og uten avslag. Situasjonen de lever i kan beskrives som en “verken-eller”- fase, da en lever midt imellom to ulike statuser. De lever i en forlenget overgangsfase som ingen kan svare på hvor lenge vil vare (Berg 2012, 25; Verdens Gang 2015). Informantene lever mellom ulike statuser hvor de ikke får opphold, men heller ikke sendes ut av landet. Livene deres er preget av mellomsituasjonen de lever i. Nedenfor vil jeg ta for meg hvordan mellomsituasjonen har påvirket dem når det gjelder hvilke tanker de hadde før de kom og hvordan det har forandret seg underveis. Jeg vil se nærmere på hva et liv på vent innebærer og hvilke håp de har for fremtiden. Til slutt vil jeg ta for meg *opplevelse av sammenheng* og diskutere det opp mot mellomsituasjonen de lever i. Her vil elementer fra kapittel 4 og kapittel 5 også trekkes inn da mellomsituasjonen preger hele deres tilværelse.

6.1 Ønske om å starte et nytt liv

Alle informantene ankom Norge med en positiv innstilling. Noen hadde fått anbefalinger fra venner og slektninger om at Norge var det beste landet å søke asyl i, mens andre hadde hørt om det på nyhetene. Noen visste ingenting om Norge før de kom hit, men hadde fått det anbefalt av menneskesmuglerne som hjalp dem hit. Informantene hadde ulike grunner for å velge Norge, fra tilfeldigheter som tok dem hit, til allerede bosatte familiemedlemmer. De hadde til felles et ønske om å få en ny sjanse og starte et nytt liv her. Asim forteller at Norge har et godt rykte i utlandet og Khalid oppsummerer på en god måte det flere av dem har hørt: *“Norge er beste land for å jobbe, få et godt liv og gjøre hva du vil og sånn.”*

6.2 “I lost everything here...”

Livet i Norge er helt tydelig ikke slik informantene hadde forventet seg før de kom hit. Det kan gjøre skuffelsen ekstra stor når oppholdet ikke samsvarer til forventningene de hadde. Alle uttrykker en enorm skuffelse over hvordan livet har utviklet seg. *“Jeg kommer til Norge i 2008 og jeg blir glad at jeg skal få et nytt liv og sånn, men det var ikke det...”* sier Khalid. Overskriften er et sitat fra Zahra som ikke lenger tror at hun bor i Europa. Drømmen hun hadde om et bedre liv før hun kom hit har forsvunnet: *“...I think before, I think in Europe you get everything...but when I come here and I meet many problem, now I feel different, I lost everything.”* Særlig Zahra snakker om hva mellomsituasjonen gjør med henne. Hun har alltid likt å leve og ønsket å utvikle seg. Hun har forandret seg med årene, reist, prøvd nye ting, slik

er det ikke lenger. Zahra syns hun har mislyktes, for før gjorde hun det bra og levde et bedre liv enn mange av vennene sine: *“...Before I live okey, I have a job, I have a house, I have a car. Now like old mother, grandmother...and I feel, that’s not good to me when I’m feeling that...”* Hun vil ikke lenger snakke med vennene sine og unngår å svare på telefon hvis de ringer fordi hun er flau over hvordan livet hennes har blitt. Asim uttrykker noe av det samme, at situasjonen gjør noe med han og at han nesten har gitt opp: *“Jeg er ikke sterk mer, jeg har prøvd alt, snakket med alt...”* Malik uttrykker en skuffelse fordi han ikke har noen tilhørighet, og skjønner ikke hvordan det går an å leve som han gjør. Noe han ofte tenker på når han er alene er: *“...drømmer jeg eller er det virkelighet? Så jeg er jo ingenting i et land...er det mulig å leve sånn? Drømmer jeg? Eller is it real?”*

6.3 “Sender dere ikke oss hjem, da la oss jobbe og la oss leve “

Livet på vent, hvor du ikke kan reise hjem, men heller ikke får opphold oppleves som svært utfordrende av alle informantene. Som beskrevet tidligere, er det et liv så og si uten rettigheter. Overskriften er et sitat fra Malik. Han er den av informantene som har levd lengst i en mellomsituasjon og uttrykker sterkt at han ikke skjønner logikken i systemet. Han har alltid vært åpen om hvor han bor til myndighetene, men likevel blir han ikke tvangsreturnert fordi myndighetene er usikre på hva som vil skje dersom han sendes hjem. Han viser tydelig frustrasjon over livet på vent:

Vi har ikke rettigheter til å få oppholdstillatelse, da må en tvangsretur skje neste dag til landet sitt etter at det er undersøkt at han ikke har noe problem...Klarer du ikke sende han tilbake, at han er i risiko som FNs regler, det betyr at han har rettigheter til å få oppholdstillatelse. Men de som er i midten, det skjønner jeg ikke, det er oss. Som de veit ikke hva skal de gjøre med oss, de veit at vi har rett til å få opphold...

Hvis en asylsøker med avslag ikke reiser hjem frivillig og myndighetene heller ikke kan tvangsreturnere personen, lever man i en fastlåst situasjon uten mange valgmuligheter. Malik beskriver situasjonen slik: *“ Fordi det er jo verst å leve i verden som du har ikke en plass. Nå, drar du til de landene som er i EU, de sender deg hit igjen, for du har jo søkt asyl i Norge. Du kan ikke dra til Sverige eller Tyskland eller her og der.”* Zahra snakker også om den fastlåste situasjonen: *“...why I live sometimes...why I live only for eat like maybe animal...I can not move, I can not go study...what I do? This money is little.”* Hun lurer på om til og med dyr har det bedre enn henne for folk tar vare på dem, og dyrene har til og med muligheten til å reise i blant.

Zahra og Malik sammenligner livssituasjonen nå med å leve i et fengsel. *“Five years like jail, but big jail”* sier Zahra. Malik mener det er noe verre enn fengsel, fordi i fengsel i Norge har man flere rettigheter enn det en avvist asylsøker har: *“Det er jo et eller annet verre enn fengsel. I fengsel du har jo rett til å studere, du har jo rett for mange ting. Men det har du ikke nå...”* Malik, i motsetning til de andre, har en fullpakket hverdag. Han sier at han bokstavelig talt løper fra sted til sted, men opplever samtidig at han står på stedet hvil. Han kommer ikke videre noe sted, han kan ikke utvikle seg. Han ser på ventesituasjonen som tortur. Dette tolker jeg som uvisshet om hvordan det skal ende, men det er en lang og smertefull prosess hvor mye står på spill.

Alle snakker om at de bruker mye tid på bare å vente, uten å vite på hva, eller hvor lenge. Flere er rådville til hva de skal gjøre fremover. Av myndighetene får de bare beskjed om å vente. Mohammed forteller: *“...jeg vet ikke hva jeg skal gjøre, jeg er her fem år, jeg ser ikke barnet mitt og kona mi og moren min. Så jeg vet ikke hva jeg skal gjøre. Når jeg kom her jeg er ung, nå jeg er gammel. Jeg er gammel mann.”* Khalid uttrykker det slik: *“her bare må vente. Når du dør, også vente der.”* Videre sier Khalid at alle mennesker tenker på sitt eget liv, og at det ikke er mye til liv å bare sove og sitte på dataen. De beste årene av livet ser han passere foran øynene sine, og han får dem aldri tilbake. Asim sier: *“Men de vil ikke hjelpe meg og de vil ikke let me stay...Jeg vet ikke hva skal jeg gjøre etterpå...du bare sitte å tenke.”* Asim syns ventetiden kunne vært bedre utnyttet og påpeker alt han går glipp av. Han legger vekt på alt han kunne gjort og lært i løpet av et år: *“Jeg tenker at jeg har rett til å jobbe, og jeg har rett for å lære norsk...i et år jeg kan lære norsk helt perfekt i skolen, du vil ikke la meg gå til skole. I et år jeg kan gjøre alt, men de vil ikke hjelpe meg...”*

En konsekvens av å leve slik de gjør er at de ikke har mulighet til å bestemme utfallet av livene sine. Zahra uttrykker dette med stor frustrasjon:

...I can not go to school, I can not go to university...I can not work. Everything say ‘no you need permission’...I get only 250 hours (norsk kurs) and after that stop, I say I want to go again...My life has stop, what i wait? I wait nothing. Five years I can’t travel, I can not study, I can not work, how???

Malik forteller hvordan mangel på kontroll påvirker hverdagen hans:

...egentlig det er jo den verste følelsen akkurat, det er det som kommer alltid, alltid hver eneste dag og hver eneste kveld, de tankene dine, at du tenker, at du kan ikke planlegge noe, du kan ikke bestemme om livet ditt, du veit ikke hva det blir i morgen. Hadde du papirene i orden da hadde du tenkt, okei jeg skal gjøre det, jeg skal gjøre det, jeg skal studere og jeg skal gjøre det og det og det. Da kunne du planlegge livet

ditt. Men den verste følelsen og tungeste pressure, det presset som du får er det at du, du har ikke kontroll over det. Og spesielt når du føler at du kan gjøre noe, at du har den kompetansen eller kapasiteten til å gjøre noe i livet ditt...det er jo akkurat som du har jo masse energi, og beina og hånda er jo låst på gulvet og du klarer ikke å bevege deg. Så jeg tror det er jo den verste følelse som kommer alltid...

Berg (2012, 32) henviser til ulike studier som alle bekrefter at hvis man minsker ventetiden til asylsøkere, kan det bedre livssituasjonen deres betraktelig. "Ventingen blir en tilleggsbelastning i en allerede vanskelig situasjon" skriver Berg (2012, 31). Selv om disse studiene er gjort på asylsøkere før avslag, antar jeg at det vil være like relevant for asylsøkere med avslag. Når noen av informantene har levd på vent i syv år, er dette helt klart ingen ideell livssituasjon.

6.4 "...du bare venter å se og håper at du skal få hjelp..."

Overskriften er et sitat fra Asim. Han, som resten, håper med tiden å få innvilget oppholdstillatelse. Den frustrerende ventetiden ser ut til å medføre at flere av informantene begynner å sammenligne seg med venner enten i utlandet eller her som har fått opphold. Det kan gjøre situasjonen mer uholdbar når man ikke forstår hvorfor de har fått det, og ikke en selv. Noen angrer til og med på at de søkte asyl i Norge, og ikke i et annet land. Mohammed angrer på at han ikke søkte asyl i Sverige, for der har han hørt at mange får opphold, og får det raskt. Flere han kjenner som kom samtidig med han, enten til Norge eller Sverige, har blitt gjenforent med familiene sine, de har jobb og begynt et nytt liv. Han sammenligner seg med dem: "*Jeg har ingenting. De har bil og noen kjører buss, barna kommer hit. Jeg har ingenting...jeg er hjemme og tenker.*" Det ser ut til at det å sammenligne seg med andre også bidrar til å gi dem et håp om at det finnes en sjanse for å få oppholdstillatelse en gang i fremtiden. Dette er med til å holde motet oppe. Asim sier at selv om situasjonen kan virke håpløs, vil han gjøre alt i sin makt for å prøve å få opphold, helt til det ikke er mulig lenger. Han kan ikke leve med seg selv hvis han vet han ikke prøvde alt. Han forteller om et håp om oppholdstillatelse en gang i fremtiden, som også gjenspeiles hos resten av informantene.

6.5 Mangel på opplevelse av sammenheng

Avviste asylsøkeres livssituasjon, er som det har vist seg, svært sammensatt og komplisert. Livssituasjonen preges i stor grad av uforståelighet. Det ser ut til at mellomsituasjonen, gir mangel på opplevelse av sammenheng. Denne mangelen blir dekkende for hele deres eksistens. Som introdusert innledningsvis, kan man studere en persons opplevelse av sammenheng ved å se på i hvilken grad personen opplever situasjonen som begripelig, håndterbar og meningsfull (Antonovsky 2012, 39-41). Knytter jeg informantenes beskrivelser

fra *Utenfor velferdsstaten- en ny norsk underklasse* (Kapittel 4), *Møte med systemet* (Kapittel 5) og *Mellomsituasjonen* (Kapittel 6) til opplevelsen de har av sammenheng, mener jeg det er tydelig at den er lav. Avviste asylsøkere har ofte liten oversikt over livssituasjonen, og få muligheter til å bestemme over egen hverdag. Berg (2012, 31) påpeker at situasjonen til asylsøkere ofte ser ut til å være det motsatte enn av de aspektene opplevelse av sammenheng innebærer. Det er flere grunner som bidrar til at informantene har en lav opplevelse av sammenheng:

For det første opplever de ikke livssituasjonen som begripelig, da alle stiller spørsmål til hvordan de kan leve slik de gjør. De begriper ikke hvorfor de ikke får oppholdstillatelse når de heller ikke kan sendes hjem, eller hvorfor andre får oppholdstillatelse, men ikke dem. De forstår heller ikke hva de venter på, og hvorfor de fortsatt må vente. Ulike og uklare tilbakemeldinger fra UDI gjør situasjonen mindre forståelig. Situasjonen oppfattes mer som tilfeldig og kaotisk, enn som forståelsesfull og organisert. Mangel på forståelse er en av grunnene til at informantene mangler tillit til asylsystemet.

For det andre oppfatter de i liten grad situasjonen som håndterbar. Utfordringer de møter henger nesten alltid sammen med at de ikke har oppholdstillatelse. Dette er noe de ikke selv kan påvirke. Alle snakker om at de har kunnskap og kompetanse som de ønsker å bidra med. Hadde de hatt oppholdstillatelse, kunne de arbeidet og dermed hatt bedre økonomi. I tillegg ville de hatt tilgang på helsetjenester og større valgfrihet med tanke på bosituasjon. I stedet for å ha mulighet til å påvirke og håndtere situasjonen, blir de maktesløse i møte med systemet. Hvis de prøver å forbedre situasjonen, som for eksempel å ta kontakt med UDI på egenhånd, blir de som regel avvist med beskjed om at de må vente.

For det tredje oppfatter de ikke nåværende livssituasjon som meningsfull. Flukten fra hjemlandet og det å søke asyl i Norge, ser de på som meningsfullt. Det kommer tydelig frem i måten de snakker om dette på. Berg (2012, 31) bekrefter i sine studier at situasjonen til asylsøkere ofte oppleves som meningsfull i starten, men kan forandre seg med tiden. Den utvikler seg til en opplevelse av meningsløshet hos mange fordi tilværelsen er preget av stor grad av usikkerhet. Blant dem jeg har intervjuet bidrar avslaget på asylsøknaden til å fjerne noe av meningen med tilværelsen. De skjønner ikke hvorfor de bare skal vente hvis det ikke resulterer i noe. De har sterk motivasjon for, og ønske om å bidra i det norske samfunn, men dette har de ikke mulighet til. Selv om enkelte ga uttrykk for at de holdt på å gi opp og ikke

orket å kjempe mer, hadde alle informantene fortsatt til en viss grad motivasjon for å kjempe videre.

Antonovsky (2012, 42- 44) påpeker hvordan de tre komponentene i opplevelsen av sammenheng kan forstås i forhold til hverandre. For eksempel, skårer man lavt på begripelighet og håndterbarhet, men høyt på mening innebærer dette en iboende kraft til å øke de to andre komponentene. Brekke (2004, 56) tydeliggjør komponentenes tilknytning ved å si at hvis asylsøkere får oppholdstillatelse kan *begripelighet* og *håndterbarhet* også øke. Dette samsvarer godt med det informantene sier at hvis de bare får innvilget oppholdstillatelse, ordner alt seg. Brekke (2004, 56-57) konstaterer videre at hvis utfallet forblir negativt og livssituasjonen fortsetter slik den er, vil det være vanskelig å finne mening i tilværelsen. Han trekker frem at det er viktig både fra myndighetenes side og fra asylsøkerne selv å opprettholde opplevelsen av livet som meningsfullt. Hvis asylsøkerne mangler dette, kan det påvirke hele deres eksistens. Det kan se ut som at hvis man mister håpet om et bedre liv kan livsgnisten også forsvinne (Brekke 2004, 57).

“74 døde i mottak på fem år” lyder overskriften til en artikkel i Klassekampen (7.4. 2015, 6). Artikkelen henviser til en europeisk kartlegging som sier at selvmord er den vanligste dødsårsaken blant asylsøkere. Antar man at de fleste dødsfall i mottak skyldes selvmord (det finnes ikke informasjon om dødsårsak), er selvmordsraten blant asylsøkere atskillelig høyere enn i resten av befolkningen (Klassekampen 7.4.2015, 6). Rune Berglund Steen, leder for antirasistisk senter, kommenterer i samme artikkel at “i alle de tilfellene jeg kjenner til har selvmordet hatt en direkte link til behandlingen asylsøknaden deres har fått.” Selv om man kan referere til slike utsagn som spekulasjoner, og helt sikkert finne flere grunner til det, er det likevel viktige poeng å ha med seg. Det kan si noe om at måten mennesker blir behandlet på i møte med systemet, kan ha innvirkning på hvorvidt de opplever livene sine som meningsfulle.

6.6 Oppsummering

Mellomsituasjonen informantene lever i har forandret dem. Alle hadde forventninger om et bedre liv da de kom til Norge. Livet nå lever ikke opp til forventningene de hadde. I ulik grad legger de vekt på skuffelsen over livssituasjonen og hva mellomsituasjonen har gjort med dem. Tilværelsen de beskriver gir uttrykk for at de i svært liten grad har en opplevelse av sammenheng i tilværelsen. De skjønner ikke hvordan de kan leve slik de gjør, men de håper at de en gang i fremtiden kan få oppholdstillatelse.

7. OPPSUMMERING OG AVSLUTTENDE DISKUSJON

Det kommer ikke som en overraskelse at asylsøkere som har fått avslag har en negativ oppfatning av myndighetene og systemet de er en del av. Jeg antar at avviste asylsøkere aldri vil si seg helt fornøyd med behandlingen de har fått fra UDI da det er oppholdstillatelse som står øverst på ønskelisten. For øvrig har det ikke vært opplagt hvordan de beskriver møte med systemet og hva som har vært viktig for dem å fortelle. Oppgaven bidrar til å gi en stemme til de som sjeldent uttaler seg i det offentlige.

7.1 Manglende rettigheter fungerer ikke som et insentiv for hjemreise

Mangel på rettigheter som skal fungere som et insentiv for å reise hjem, et returfremmende tiltak, fungerer tydelig ikke slik på informantene. Argumenter som at det er bortkastet å bruke ressurser på noen som uansett skal sendes hjem blir flittig brukt (Ottesen 2008, 34). Når ingen av dem ser på det som en mulighet å reise hjem, hva skjer da med denne gruppen i samfunnet som lever med begrenset tilgang på rettigheter? I stedet for å fremme retur, skaper det et liv i fattigdom på kanten av velferdsstaten, uten muligheter for utvikling. De tvinges inn i en avhengighet med systemet, som de ikke selv ønsker å være avhengige av. Mer enn alt ønsker de å kunne forsørge seg selv.

Flere av informantene påpeker alt de kunne gjort og lært på den tiden de bare ventet. Får de senere innvilget oppholdstillatelse, kan den lange ventetiden ha negativ innvirkning på integreringen. Ottesen (2008, 34) setter livssituasjonen til avviste asylsøkere inn i et større perspektiv. For hvilke fordeler har den globaliserte verden av at vi sender tilbake mennesker frarøvet sine ressurser? Endrer vi fokuset og heller ser på det som et viktig bidrag, noe som kan komme til gode et annet sted, kunne det kanskje vært lettere å tilby avviste asylsøkere tilgang på flere rettigheter. Det blir enda mer relevant når dagens regjering utdyper at det er viktig å hjelpe flyktninger i nærområdene, i stedet for å ta imot mange flere her (Aftenposten 2015b). Skal de avviste asylsøkerne uansett returneres, kan det de lærer i en ventesituasjon i Norge være nyttig kunnskap også hvis de sendes hjem.

7.2 Møte med systemet: utfordringer og muligheter

Ut i fra de avviste asylsøkernes beskrivelser trer det tydelig frem at de har møtt et byråkratisk system og flere av dysfunksjonene et slikt system kan føre med seg. De har opplevd upersonlig saksbehandling, blitt kategorisert og behandlet som nok et nummer i tallrekken. De har møtt et hierarki hvor det er vanskelig å nå frem til rett saksbehandler som kan svare dem på deres spørsmål. De har møtt skjønnets problematiske sider som kan forklare hvorfor noen i

lignende situasjoner får opphold, men ikke dem selv. Alle nevner urettferdig behandling i møte med systemet. De avviste asylsøkernes opplevelse av asylsystemet bidrar til å sette fokus på hvor viktig det er at vi møter våre medmennesker med respekt, og ikke som et tall i et system. Selv om UDI ikke kan gi opphold til alle, så kan alle oppleve å bli møtt med likeverd og på en respektfull måte. Føler man seg forstått og får en mer personlig og utdypende begrunnelse for avslaget, kan det bidra til å øke forståelsen og tilliten til systemet.

Kontinuerlig oppdatering om saken oppleves som svært viktig for informantene. En person i UDI som de har mulighet til å kontakte ved behov, eventuelt en jevnlig, uoppfordret kontakt fra UDI om saksforløpet, som fungerer som en slags bekreftelse på at de ikke er glemt, kunne løst dette. Opplever de saksbehandlingen som konsistent, kan det øke tilliten til systemet. Så lenge begrunnelsen fra UDI blir uforståelig for asylsøkeren som mottar avslaget, er det stor sannsynlighet for at skepsisen mot UDI vil fortsette. Saksbehandlerne i UDI tar livsviktige avgjørelser, og det betyr at det bør være en opplevelse av troverdighet i avgjørelsene og begrunnelsene som tas. Når dette i følge informantene ikke skjer, er det naturlig at de prøver å finne grunner for at systemet er slik det er.

Når det gjelder intervjuet med PU, UDI og UNE er det enkle tiltak som kunne bidratt til å gjøre det til en tryggere arena og forbedre samhandlingsprosessen mellom partene. For eksempel å respektere en asylsøkers ønske om å ha en tolk fra samme land og region. Det kan føre til at noen misforståelser og opplevelser av diskriminering forsvinner. Ideelt sett burde asylsøkere hatt mer enn en sjanse til å forklare seg for myndighetene, da dette møtet ofte preges av nervøsitet og usikkerhet. Ressursmessig vil det være en utfordring for myndighetene å gjøre slike endringer. Da er det desto viktigere at informasjonen som gis på forhånd er utdypende, som hva forventes av både saksbehandler og asylsøker under selve intervjuet, og hvilken informasjon det er viktig at de deler.

Det finnes tiltak som kan bedre en uforutsigbar og håpløs livssituasjon. Får man for eksempel informasjon om hva som skal skje videre, kan det øke forståelsen. Større forståelse av situasjonen kan gi forutsigbarhet i tilværelsen, noe som igjen kan gi en viss opplevelse av kontroll (Brekke 2004, 57). Mer forutsigbarhet trer frem som en viktig enkeltfaktor for å øke tilliten til systemet og forbedre livssituasjonen til de avviste asylsøkerne. Det ser ut som UDI og de andre institusjonene i asylsystemet har et stykke å gå når det gjelder å opprette en god kontakt med brukerne. Comte Bureau (2014), som på vegne av UDI har skrevet om UDIs kommunikasjon med brukerne, bekrefter heldigvis at kommunikasjon også er et tema UDI

bryr seg om og at det foreligger et ønske om å forbedre seg. UDI er klar over at kommunikasjonen med brukerne er mangelfull. For øvrig fokuserer rapporten hovedsakelig på kontakten mellom UDI og brukerne utad, og ikke på kontakten under for eksempel asylintervjuet. I tillegg samler de alle brukerne i en undersøkelse, i stedet for å ta for seg de ulike gruppene. Det kan føre til at ulike gruppers behov blir oversett.

7.3 En marginal livssituasjon påvirker oppfattelsen av systemet

Da jeg intervjuet de avviste asylsøkerne, levde de under forholdene beskrevet i kapittel 4. Fordi de lever et liv i passivitet, uten å kunne fylle dagene med noe meningsfullt, blir det lett å overanalysere all kontakt med UDI og hvordan denne foregår. På den måten henger oppfatningen av møte med systemet tett sammen med livet uten mange rettigheter. Hadde de hatt en aktiv hverdag, for eksempel en jobb å gå til, ville jobben kunne fylle noe av tiden de nå bruker til å tenke negativt og analysere. Manglende kontakt med UDI ville da muligens ikke hatt så stor betydning. Hver dag, og nesten hele tiden, tenker informantene på oppholdstillatelsen. Bestemmer de seg for å ringe til UDI for å få informasjon om saksgangen, er dette kanskje dagens høydepunkt fordi de håper å kunne få noen svar. Når de opplever å få lite imøtekommende svar fra UDI og beskjed om å vente, kan situasjonen oppleves som enda mer frustrerende, for alt de gjør er bare å vente. Viktigheten av kontinuerlig informasjon bør ikke bagatelliseres.

Alt de mangler tilgang på: arbeid, økonomi, helsetjenester og botilbud, legger seg sammen til et liv som gjør et “ja” enormt viktig for informantene. UDI får dermed en stor plass i livene deres fordi det er så lite annet der. For de avviste asylsøkerne vil et positivt svar fra UDI endre hele deres livssituasjon, hvor det åpnes opp fra nesten ingen, til all verdens muligheter og ikke minst rettigheter. Det er dermed den samlede livssituasjonen som gjør at et “ja” ønskes enda sterkere, og fører til at de blir ytterligere kritiske for alt de kan kritisere.

7.4 Avsluttende refleksjoner

Det er uenighet om hvor nødvendig innvandringen er for Norge. Holdningene varierer fra om vi trenger utenlandsk arbeidskraft, til at vi må hjelpe mennesker på flukt, til mer innvandrings skeptiske holdninger som at gode velferdsordninger tiltrekker seg mennesker fra fattige land som utgjør en trussel mot velferdsstatens økonomi (Hatland 2011, 251). En velferdsstat bygget på universelle ambisjoner om at “alle skal med” må ta stilling til hvordan den skal forholde seg til og møte det at “alle” også kan innebære de som oppholder seg i Norge uten oppholdstillatelse (Halvorsen, Stjernø og Øverbye 2013, 233).

En aktuell samfunnsdebatt handler om hvilke rettigheter avviste asylsøkere bør ha, og meningen innad i nåværende regjering er splittet: FrP og Høyre begrunner situasjonen til avviste asylsøkere med at de har valgt det selv og derfor ikke behøver flere rettigheter. KrF og Venstre vil åpne opp for flere rettigheter, blant annet retten til å arbeide. Statssekretær Jøran Kallmyr (FrP) uttaler:

Det er ikke aktuelt å gi midlertidige tillatelser eller et amnesti til personer som har fått endelig avslag på sine asylsøknader. De skal reise frivillig hjem selv om Norge ikke har tilbaketakelsesavtale med det aktuelle landet. Gjør de ikke det er de i en selvvalgt situasjon...(Verdens Gang 2015).

Argumenter som FrPs statssekretær Kallmyr presenterer bygger på en individuell forklaring. Det innebærer en tankegang om at sosiale problemer er noe personen har valgt selv og selv er skyldig i; de kunne bare reist hjem hvis de ville. Som sosionom, hvor det å se helheten i klientens liv presiseres, blir det vanskelig å godta slike argumenter om at de har valgt det selv. Det er vanskelig å tro at et liv på vent er å foretrekke fremfor et godt liv i hjemlandet, hvis det var en mulighet. Ut i fra en sosionoms synspunkt må dermed en kontekstuell og strukturell forklaring, som knytter sosiale problemer opp mot utviklingstrekk i samfunnet, legges til en individuell forklaring (Halvorsen, Stjernø og Øverbye 2013, 56). Kanskje tilgangen avviste asylsøkere har på rettigheter vil endres hvis situasjonen de lever med, i større grad forstås som situasjonell, i stedet for individuell.

Når man lærer mer om avviste asylsøkeres levekår og deres opplevelser av asylsystemet, som jeg har gjort i denne oppgaven, undrer jeg meg noen ganger over hvorfor det ikke har vært større oppstandelse rundt deres marginale situasjon. Shulman (2003, 40) påpeker at samfunnets grunnleggende interesse er å ivareta og integrere svakerestilte grupper i samfunnet. Samtidig har samfunnet en viss egeninteresse som bygger på økonomiske grunntanker om å opprettholde fattigdommen, og bærer preg av en stereotypisk oppfatning om at mennesker som står "utenfor", selv er skyld i problemene sine (Shulman 2003, 40). Sosialarbeidere har et etisk ansvar for å bedre situasjonen for vanskeligstilte mennesker, men også å synliggjøre hvordan ulike samfunnsforhold og politiske føringer kan påvirke enkeltindivider og grupper. Det kan se ut som at sterke pressgrupper som fungerer som kilder for å gi tilbakemeldinger til samfunnet, ofte tilsløres av et behov for fred og ro. Når pressgrupper i samfunnet "avdekker viktige udekkede behov, avslører de samtidig problemer som er vanskelig å håndtere" (Shulman 2003, 40).

Jeg mener at myndighetene har et ansvar og en moralsk forpliktelse til å ta vare på mennesker som oppholder seg i landet, uansett grunnen de har for å være her. Norge er en generøs velferdsstat og bygger sine verdier på menneskerettighetenes prinsipper. Det finnes nok av unnskyldninger for hvorfor avviste asylsøkere ikke skal hjelpes. Men å frarøve mennesker deres rett til å arbeide og rett til legehjelp, som et middel for å tvinge folk hjem, ser ikke ut til å være gode løsninger og kan stride med menneskerettighetene. Politikerne må fokusere på hvordan de kan hjelpe de som er her, i stedet for å marginalisere dem ytterligere som en del av et returfremmende tiltak. Det er utenfor min oppgave å gå dypere inn i og diskutere hvordan politikken burde vært og hva som kunne vært gjort annerledes, men en ting er sikkert, at mennesker blir værende i landet uansett hva vi syns om det. I bunn og grunn handler det om hva for et samfunn vi ønsker å være: “ Et sivilisert samfunn må være et samfunn der alles stemme blir hørt, der ingen blir diskriminert, og der selv de mest sårbare og utsatte har god livskvalitet”(Ottesen 2008, 33). For når alt kommer til alt så forteller vel måten vi behandler andre folk på kanskje mer om oss selv enn om dem.

Oppgaven har sett på systemet fra avviste asylsøkeres ståsted og gitt et innblikk i hvordan innvandringspolitiske hensyn påvirker enkeltindividet, både når det gjelder hverdagslivet, men også i kontakten med systemet. Oppgaven har sett på opplevelsen av systemet i sin helhet, og ikke kun opp mot de enkelte instansene. I tillegg har den bidratt med å sette avviste asylsøkeres livssituasjon i sammenheng med måten de oppfatter systemet på. Gjennom informantenes beskrivelser har studien gitt et innblikk i hvordan det oppleves å leve et liv uten tilgang på mange rettigheter og hvordan det oppleves å være fullstendig avhengig av et system som asylsystemet. Den viser dermed hvordan livssituasjonen skaper en avhengighet til systemet. I en tilværelse, hvor de ikke har andre muligheter enn å vente, ser det ut til at kommunikasjonen og kontakten med spesielt UDI, betyr alt for dem. Jeg håper denne studien bidrar til å gi en mer balansert fremstilling av avviste asylsøkere i det offentlige bildet. Jeg håper også at ved å ha økt kunnskapen om deres situasjon, kan det være et skritt nærmere for å øke deres velferd.

Det siste ordet skal Asim få:

I won't run, I won't hide, but I don't want to go out and think in the days to come I did it alone, maybe if I wait they will change their mind. So I will wait until the end, I will do everything what is under the law...but I hope eventually, maybe this is not an American movie, but maybe eventually miracles can happen...

LITTERATURLISTE

- Aftenposten. 2013. *Mange asylklager blir behandlet av bare en person*.
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Mange-asylklager-blir-behandlet-av-bare-n-person-7088690.html> (27.3.2015).
- Aftenposten. 2015a. *Mener at kravet om at papirløse skal betale for fødsel er brudd på menneskerettighetene*. <http://www.aftenposten.no/helse/Mener-kravet-om-at-papirløse-skal-betale-for-fødsel-er-brudd-pa-menneskerettighetene-7879598.html> (20.03.2015).
- Aftenposten. 2015b. *Solberg-front mot Syria flyktninger til Norge*.
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/Solberg-front-mot-Syria-flyktninger-til-Norge-7989356.html> (21.4.2015).
- Amelie, Maria. 2014. *Takk*. Oslo: Pax forlag.
- Antonovsky, Aaron. 2012. *Helsens mysterium. Den salutogene modellen*. Oversatt av Ane Sjøbu. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag. Opprinnelig publisert som *Unraveling the mystery of health* (California: Jossey-Bass Inc. Publishers, 1987).
- Berg, Berit. 2012. "Mottakssystemet- historikk og utviklingstrender". I *Asylsøker i velferdsstatens venterom*, red. Marko Valenta og Berit Berg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Borgå, Per. 1993. *Studies of long-term functional psychosis in three different areas of Stockholm County*. Umeå: Umeå University. Sitert i Berg, Berit. 2012. "Mottakssystemet- historikk og utviklingstrender". I *Asylsøker i velferdsstatens venterom*, red. Marko Valenta og Berit Berg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Brekke, Jan- Paul. 2004. *While we are waiting. Uncertainty and empowerment among asylum-seekers in Sweden*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brekke, Jan-Paul. 2015. *Lykkes man med integreringen av innvandrere? Nei svarer svenskene, "tja" svarer nordmennene*.
<http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Lykkes-man-med-integreringen-av-innvandrere-Nei-svarer-svenskene-tja-svarer-nordmennene-7941988.html> (20.3.2015).
- Brekke, Jan-Paul og Susanne Sørholt. 2005. *I velferdsstatens grenseland. En evaluering av ordningen med bortfall av botilbud i mottak for personer med endelig avslag på asylsøknaden*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brochmann, Grete og Anniken Hagelund. 2010. *Velferdens grenser*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Brunovskis, Anette. 2010. "Irregular migration research in Norway: Reflections on research ethics and methodological challenges based on a methods development project in Norway". I *Irregular migration in a Scandinavian perspective*, red. Trine Lund Thomsen, Martin Bak Jørgensen, Susi Meret, Kirsten Hviid og Helle Stenum. Maastricht: Shaker Publishing.
- Claussen, Tor og Kjersti Ørvig. 2003. *Sosiale dilemmaer i det moderne*. Oslo: Unipub forlag.
- Comte Bureau. 2014. *Bedre kommunikasjon med UDIs brukere. Innsikt og muligheter*.
http://www.udi.no/globalassets/global/forskning-fou_i/utlendingsforvaltningen/kommunikasjon-med-brukere-2014.pdf (7.1.2015).
- Dagens Næringsliv 2015. *Norge mot asylstrømmen i Europa*.
<http://www.dn.no/nyheter/politikkSamfunn/2015/01/26/2148/Innvandring/norge-mot-asylstrømmen-i-europa> (9.4.2015).
- Dalen, Monica. 2011. *Intervju som forskningsmetode- en kvalitativ tilnærming*. 2.utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Den Norske Legeforening. 2008. *Likeverdig helsetjenester?- om helsetjenester til ikke-vestlige innvandrere*.
[http://legeforeningen.no/PageFiles/26887/Likeverdig%20helsetjeneste%20-%20Om%20helsetjenester%20til%20ikke-vestlige%20innvandrere%20\(Pdf\).pdf](http://legeforeningen.no/PageFiles/26887/Likeverdig%20helsetjeneste%20-%20Om%20helsetjenester%20til%20ikke-vestlige%20innvandrere%20(Pdf).pdf) (5.2.2015).
- Doornbos, N. 2005. "On being heard in Asylum cases- Evidentiary Assessment through Asylum Interviews". I *Proof, Evidentiary Assessment and Credibility in Asylum Procedures*, red. Noll, G. Leiden: Martinus Nijhoff. Sitert i Lidén, Hilde. 2012. "Det vanskelige asylintervjuet". I *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Egharevba, Stephen. 1999. "African immigrants' perception of police in Finland: Is it based on the discourse of race or culture?" I *International journal of the Sociology of Law*. 34 (2006):42-63. Sitert i Sollund, Ragnhild Aslaug. 2007. *Tatt for en annen. En feltstudie av relasjonen mellom etniske minoriteter og politiet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Fellesorganisasjonen (FO). 2010. *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere*.
https://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/Yrkesetisk_2011_lav%281%29.pdf (7.4.2015).

- Fellesorganisasjonen (FO). 2013. *Sosionomer og sosialt arbeid*.
<https://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/sos.pdf> (15.4.2015).
- Flaa, Paul, Dag Hofoss, Finn Holmer-Hoven, Thorstein Medhus og Rolf Rønning. 1995.
Innføring i organisasjonsteori. 4.utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Flyktningshjelpen. 2014. *Flyktningsregnskapet. Alt om mennesker på flukt verden over*. Oslo: Flyktningshjelpen.
- FNs konvensjon om flyktnings stilling (Flyktningskonvensjonen) av 28. juli 1951.
- FNs verdenserklæring om menneskerettigheter av 10. desember 1948.
- Fog, Jette. 2004. *Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsintervju*. København: Akademisk Forlag.
- Fugelli, Per. 2011. "Grunnstoffet tillit." *Sykepleien forskning* 6: 114-115. doi: 10.4220/sykepleienf.2011.0113.
- Graf, Ida Jannicke. 2013. " 'Dette gjelder livet ditt'. Tidligere asylsøkeres erfaringer fra registreringen hos Politiets Utlendingsenhet og asylintervjuet hos Utlendingsdirektoratet– en kvalitativ intervjuundersøkelse." Masteroppgave, Universitetet i Oslo. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/37017/Graf.pdf?sequence=2> (19.3.2015).
- Halvorsen, Knut. 2003. *Å forske på samfunnet- en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 4. utgave. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Halvorsen, Knut. 2004. *Når det ikke er bruk for deg- arbeidsløshet og levekår*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Halvorsen, Knut, Steinar Stjernø og Einar Øverbye. 2013. *Innføring i helse-og sosialpolitikk*. 5. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Harsløf, Ivan og Sissel Seim. 2008. "Fattigdom i en norsk velferdskontekst". I *Fattigdommens dynamikk. Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*, red. Ivan Harsløf og Sissel Seim. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hatland, Aksel. 2011. "Velferdspolitik og innvandring". I *Den norske velferdsstaten*, red. Aksel Hatland, Stein Kuhnle og Tor Inge Romøren. 4. utgave. Oslo: Gyldendal Forlag.
- Janmyr, Maja. 2014. *Returmania*.
<http://www.dagbladet.no/2014/11/06/kultur/meninger/debatt/kronikk/asyl/36115647/> (17.11.2014).
- Johannessen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Christoffersen. 2010. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4.utgave. Oslo: Abstrakt forlag.

- Johansen, Nicolay B., Thomas Ugelvik og Katja Franko Aas. 2013. "Globalisering, staten og de fremmede". I *Krimmigrasjon? Den nye kontrollen av de fremmede*, red. Nicolay B. Johansen, Thomas Ugelvik og Katja Franko Aas. Oslo: Universitetsforlaget.
- Klassekampen*. 7.4.2015. 74 døde i mottak på fem år. s.6-7.
- Klassekampen*. 8.4.2015. Asylsøkernes endestasjon, s. 6-7.
- Kuhnle, Stein og Tord Skogedal Lindén. 2011. "Norge i møte med Europa". I *Den norske velferdsstaten*, red. Aksel Hatland, Stein Kuhnle og Tor Inge Romøren. 4.utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann. 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*. 2.utgave. Oslo: Gyldendal Forlag.
- Lee, Raymond M. *Doing research on sensitive topics*. 1993. London: Sage publications.
- Levin, Irene. 2004. *Hva er sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lidén, Hilde. 2012. "Det vanskelige asylintervjuet". I *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Lipsky, Michael. 2010. *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russel Sage Foundation.
- Lov av 10. februar 1967 nr. 10 *lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker* (forvaltningsloven).
- Lov av 15.mai 2008 nr. 35 *lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her* (utlendingsloven).
- Mayer, Roger C., James H. Davis og F. David Schoorman. 1995. "An integrative model of organizational trust." *The Academy of Management Review* 3:709-734.
<http://www.jstor.org/stable/258792> (17.04.2015).
- McCracken, G. 1988. *The Long Interview. Qualitative Research Methods Series. Volume 13*. California: Sage Publications. Sitert i Fog, Jette. 2004. *Med samtalen som udgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag.
- Meld.St. 9 (2009-2010). *Norsk flyktning- og migrasjonspolitik i et europeisk perspektiv*. Justis- og politidepartementet.
- Merton, R.K. 1968. *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press. Sitert i Flaa, Paul, Dag Hofoss, Finn Holmer-Hoven, Thorstein Medhus og Rolf Rønning. 1995. *Innføring i organisasjonsteori*. 4.utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

- Norsk Organisasjon for Asylsøkere (NOAS). 2010. *Fakta på bordet. NOAS' anbefalinger for bedre opplysning av asylsaker i første instans*. http://www.noas.no/wp-content/uploads/2012/08/Fakta_p%C3%A5_bordet.pdf (19.3.2015).
- NOU 2011:7. *Velferd og migrasjon- den norske modellens fremtid*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- Nyeng, Frode. 2012. *Nøkkelbegreper i forskningsmetode og vitenskapsteori*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ottesen, Solveig Holmedal. 2008. *Papirløse migranter. En undersøkelse av situasjonen for mennesker uten lovlig opphold i Norge, og humanitære tiltak for denne gruppen i andre europeiske land*. Oslo: Kirkens Bymisjon.
- Politiets Utlendingsenhet. 2013. *Politiets Utlendingsenhet*. https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politiets_utlendingsenhet/Vedlegg_223_4.pdf (20.04.2015).
- Quereshi, Naushad Ali. 2009. "Kultursensitivitet i profesjonell yrkesutøvelse". I *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*, red. Ketil Eide, Naushad A. Quereshi, Marianne Rugkåsa og Halvard Vike. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Ranger, Marianne. 1986. *"Er det bare meg som roter sånn?" Klientsamtaler på et sosialkontor*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rugkåsa, Marianne. 2009. "Etniske minoritetskvinnens inntreden i arbeidslivet og konsekvenser for barn og familieliv." I *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*, red. Ketil Eide, Naushad A. Quereshi, Marianne Rugkåsa og Halvard Vike. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Shulman, Lawrence. 2003. *Kunsten å hjelpe individer og familier*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Sollund, Ragnhild Aslaug. 2007. *Tatt for en annen. En feltstudie av relasjonen mellom etniske minoriteter og politiet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Stang, Elisabeth Gording. 2012a. "Flyktningbarn og menneskerettigheter". I *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Stang, Elisabeth Gording. 2012b. "Barns stilling i utlendingsloven". I *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Steen, Rune Berglund. 2013. *Svartebok over norsk asylpolitikk*. Oslo: Forlaget Manifest.

- Stjernø, Steinar. 1981. *Sosialpolitikk, byråkrati, profesjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Svensson, Lennart G. 2008. "Profesjon og organisasjon". I *Profesjonsstudier*, red. Anders Molander og Lars Inge Terum. Oslo: Universitetsforlaget.
- Terum, Lars Inge. 2003. *Portvakt i velferdsstaten. Om skjønn og beslutninger i sosialtjenesten*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Thomassen, Magdalene. 2006. *Vitenskap, kunnskap og praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Thomsen, Trine Lund, Martin Bak Jørgensen, Susi Meret, Kirsten Hviid og Helle Stenum. 2010. *Irregular migration in a Scandinavian perspective*. Maastricht: Shaker Publishing.
- Townsend, Peter. 1979. *Poverty in the United Kingdom. A survey of household resources and standards of living*. Harmondsworth: Penguin Books. Sitert i Fløtten, Tone og Axel West Pedersen. 2008. "Fattigdom som mangel på sosialt aksepterte levekår". I *Fattigdommens dynamikk. Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*, red. Ivan Harsløf og Sissel Seim. Oslo: Universitetsforlaget.
- Utlendingsdirektoratet (UDI). 2013. *Intervju i søknader om beskyttelse*. http://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-interne-meldinger/im-2013-011/#_Toc368917607 (10.4.2015).
- Utlendingsdirektoratet (UDI). 2015. *Rutiner og satser for økonomiske ytelser til beboere i statlig mottak, regulerte satser 2015*. https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2008-035/rs-2008-035v1/#_Toc407714726 (18.3.2015).
- Utlendingsdirektoratet (UDI). (ukjent dato). *UDIs strategi 2015-2018*. http://www.udi.no/globalassets/global/om-udi/udi_strategi-2015-2018.pdf (21.4.2015).
- Valenta, Marko. 2012. "Avviste asylsøkere, kamp mot uttransportering og livet utenfor mottakssystemet". I *Asylsøker i velferdsstatens venterom*, red. Marko Valenta og Berit Berg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Valenta, Marko og Berit Berg (red.). 2012. *Asylsøker i velferdsstatens venterom*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Valenta, Marko og Berit Berg. 2012. "Innledning: Asylsøkere i Norge". I *Asylsøker i velferdsstatens venterom*, red. Marko Valenta og Berit Berg. Oslo: Universitetsforlaget.

- Valenta, Marko og Kristin Thorshaug. 2011. *Asylsøkeres rett til å ta arbeid. Evaluering av konsekvenser av innstramminger i dokumentasjonskravet*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Valenta, Marko, Kristin Thorshaug, Thomas Hugaas Molden og Berit Berg. 2010. *Avviste asylsøkere og ventemottaksordningen. Mellom passiv tvang og aktiv returassistanse*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Verdens Gang. 2015. *Vil hjelpe "de ureturnerbare"*.
<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/asyl-debatten/vil-hjelpe-de-ureturnerbare/a/23412094/> (20.03.2015).
- Vollebæk, Line Ruud. 2014. *Sosialt arbeid med sårbare migranter. Mindreårige og voksne asylsøkere, papirløse, EØS- borgere og mulige offer for menneskehandel*. Oslo: Velferdsetaten, Oslo kommune.
- Weber, Max. 1964. *The Theory of Social and Economic Organization*. New York: The Free Press. Sitert i Flaa, Paul, Dag Hofoss, Finn Holmer-Hoven, Thorstein Medhus og Rolf Rønning. 1995. *Innføring i organisasjonsteori*. 4. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Weber, Max. 1971. *Makt og byråkrati*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag. Sitert i Flaa, Paul, Dag Hofoss, Finn Holmer-Hoven, Thorstein Medhus og Rolf Rønning. 1995. *Innføring i organisasjonsteori*. 4. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Weber, Max. 2000. *Makt og byråkrati*. 3. utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Willig, Carla. 2013. *Introducing qualitative research in psychology*. 3. utgave. Maidenhead: Open University Press.
- Zhang, L.C. 2008. *Developing Methods for Determining the Number of Unauthorized Foreigners in Norway*. Oslo: SSB. Sitert i Valenta, Marko, Kristin Thorshaug, Thomas Hugaas Molden og Berit Berg. 2010. *Avviste asylsøkere og ventemottaksordningen. Mellom passiv tvang og aktiv returassistanse*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Øien, Cecilie og Silje Sønsterudbråten. 2011. *No way in, no way out? A study of living conditions of irregular migrants in Norway*. Oslo: FAFO.
- Øygarden, Eirin Vike. 2010. " 'Kontroll under asylintervjuet hos Utlendingsdirektoratet' ". En kvalitativ studie av saksbehandlers samhandling med asylsøker." Masteroppgave, Universitetet i Oslo. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/15292> (19.3.2015).

VEDLEGG 1: Godkjenning av studien

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Steinar Stjernø
Institutt for sosialfag Høgskolen i Oslo og Akershus
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 04.11.2014

Vår ref: 40231 / 3 / AMS

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 09.10.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>40231</i>	<i>Avviste asylsøkeres erfaringer gjennom asylsystemet</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Høgskolen i Oslo og Akershus, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Steinar Stjernø</i>
<i>Student</i>	<i>Anita Hvam Michelsen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.12.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Anne-Mette Somby

Kontaktperson: Anne-Mette Somby tlf: 55 58 24 10

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Anita Hvam Michelsen amich87@hotmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 02. kyrr.swarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVE, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no

Formålet er å få en bedre innsikt i hvordan asylprosessen og systemet kan forstås fra innsiden.

INFORMASJON OG SAMTYKKE

Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

SENSITIVITET

Det må tas høyde for at det kan framkomme sensitive opplysninger om helseforhold i vid forstand siden informantene er i en sårbar situasjon. Vi finner derfor at det vil behandles sensitive personopplysninger om helseforhold, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8 c).

Vi legger til grunn at studenten følges opp av veileder i forbindelse med gjennomføringen av intervjuer.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet legger til grunn at man etterfølger Høgskolen i Oslo og Akershus sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc/mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Personvernombudet har lagt vekt på at opplysningene skal være minst mulig identifiserbare, og at data sikres godt gjennom hele prosjektperioden.

PROSJEKTLUTT OG ANONYMISERING

Forventet prosjektlutt er 01.12.2015. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette lydopptak

VEDLEGG 2: Informasjonsskriv (norsk)

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

-Avviste asylsøkeres erfaringer gjennom asylsystemet-

Bakgrunn og formål

Mitt navn er Anita Hvam Michelsen og jeg er en masterstudent i sosialt arbeid ved Høgskolen i Oslo og Akershus. For tiden holder jeg på med min masteroppgave som handler om avvistes asylsøkeres opplevelser gjennom asylsystemet. Hensikten er å få en bedre innsikt i hvordan asylprosessen og systemet kan forstås fra innsiden. Jeg ønsker med denne studien at samfunnet skal få økt kunnskap om de som har søkt asyl og fått avslag, og jeg synes det er viktig at personlige erfaringer kommer klarere frem enn det de gjør i dag.

Hva innebærer deltakelse i studien?

For å finne ut av dette vil jeg intervju 5-10 personer. Det tar ca. en time. Spørsmålene vil være åpne, og grunnstrukturen vil være på fortid, nåtid og fremtid, hvor jeg ønsker at du skal fortelle meg om hva som har påvirket dine valg og hvordan du opplever det du har vært igjennom.

Garantert anonymitet

Du velger selv hva du ønsker å dele med meg, og jeg kommer ikke til å be om navn, bosted og jeg vil heller ikke registrere dette noe sted. Du vil være anonym i oppgaveteksten og alle opplysninger jeg får av deg vil bli behandlet konfidensielt. Intervjuene vil bli tatt opp på båndopptaker, for at jeg bedre kan huske intervjuene i etterkant. Alle opptakene vil bli slettet senest innen prosjektets slutt i mai 2015. Jeg ønsker å opplyse deg om at jeg har taushetsplikt og at jeg ikke har kontakt med verken UDI eller andre offentlige myndigheter.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien og du har mulighet til å trekke deg når som helst uten å oppgi noen grunn.

Jeg hadde satt stor pris på det om du ønsker å delta!

Med vennlig hilsen

Anita Hvam Michelsen

Master i sosialt arbeid, fakultet for samfunnsfag

Høgskolen i Oslo og Akershus

Telefon: 97750971/ amich87@hotmail.com

Veileder Steinar Stjernø

Professor ved HIOA

Telefon: 67238142/ steinar.stjerno@hioa.no

VEDLEGG 3: Informasjonsskriv (engelsk)

Request for participation in the research project

-Rejected asylum seekers' experiences throughout the asylum system-

Background and purpose

My name is Anita Hvam Michelsen. I am a social worker and a master student in social work at Oslo and Akershus University College. Currently I am working on my master's thesis dealing with rejected asylum seekers' experiences throughout the asylum system. The purpose is to gain a better understanding of how the asylum process and system can be understood from the inside. I want this study to help increase peoples knowledge about those who have applied for asylum and were denied, and I think it is important that personal experiences are shown more clearly than they are today.

What does participation in the project involve?

To figure this out I will interview 5-10 people. It takes about one hour. The questions will be open, and the basic structure will be on the past, present and future, where I want you to tell me about what has influenced your choices and how you experience what you've been through.

Guaranteed anonymity

You choose what you want to share with me, and I will not ask for your name, residency and neither will it be registered. You will remain anonymous in the text and all the information I receive from you will be treated confidentially. The interviews will be recorded on a tape recorder, so that I can better remember the interviews afterwards. All recordings will be erased at the latest by end of the project in May 2015. I would like to inform you that I have a duty of confidentiality and that I have no contact with either UDI or other public authorities.

Voluntary participation

It is voluntary to participate in the study, and you have the option to withdraw at any time during the project without giving any reason for it.

I would really appreciate it if you want to participate!

Best regards,

Anita Hvam Michelsen

Master in social work, Faculty of Social Sciences

Oslo and Akershus University College

Telephone: 97750971/ amich87@hotmail.com

Supervisor Steinar Stjernø

Professor at HIOA

Telephone: 67238142/ steinar.stjerno@hioa.no

VEDLEGG 4: Intervjuguide

Innledning

- Hvem er jeg
- Kort om prosjektet
- Klargjøre begrep som anonymitet og bruk av båndopptaker
- Hva jeg ønsker å få opplysninger om under intervjuet
- Hvorfor jeg vil snakke med akkurat deg
- Klargjøre om informanten har noen spørsmål før intervjuet starter

Faktaspørsmål

1. Kan du fortelle meg litt om deg selv:
 - Hvor lenge har du vært i Norge? Når kom du? Kom du alene?
 - Hvor kommer du fra?
 - Hvor gammel er du?
 - Noter: kjønn

Nøkkelspørsmål

Fortid

Før ankomst

2. Kan du fortelle meg litt om tiden før du kom til Norge?
 - Familie- gift, barn etc.
 - Venner
 - Utdanning
 - Yrke
 - Fritid
 - Litt om hjemlandet generelt- tillit til staten?
3. Hva fikk deg til å bestemme deg for at du måtte forlate landet ditt? (flykte)
4. Hva fikk deg til å komme til /velge Norge? Hvilke alternativer vurderte du(andre land)?
 - Familie?
 - Venner?
 - Andre kontakter?
 - Håp og drømmer
 - Arbeid
5. Hadde du hørt noe om Norge fra før? Evt. Hva?
 - Velferdsstat?
 - Levestandard
 - Et bedre liv?

Møte med systemet etter ankomst til Norge

Opplevelsen av asylprosessen- fra de søkte om asyl til de fikk svar på asylsøknaden

6. Kan du fortelle meg litt om ditt første møte med Norge?
 - Positivt/negativ
 - Som forventet/eller annerledes
 - Hvordan opplevde du mottagelsen?

7. Hvem var den/de første du møtte?
 - Hvis politi- hvordan var møte med dem?
 - Hva syns du om å gi sensitiv informasjon til politiet?

8. Kan du fortelle meg om ditt første møte med UDI?
 - Var du glad for å komme til intervju, eller skeptisk?
 - Møtt med åpent sinn?
 - Følte du at du ble trodd?
 - Var det noen som forstod deg? Prøvde å sette seg inn i din situasjon?
 - Hva ønsket de å vite?
 - Forstod du hvorfor de ønsket den informasjonen de ba deg om?
 - Leverte du dokumenter eller var det tvil om identiteten din?
 - Hva syns du om å gi mye personlig informasjon til mennesker du ikke kjenner som i tillegg er en del av myndighetene?
 - Stolte du på dem?
 - Hva syns du om din saksbehandler i UDI? Nok kunnskap om ditt hjemland og situasjonen der?

9. Hvordan har andre evt. møter med UDI vært?

10. Hva visste du om asylsystemet før du ankom Norge?
 - Hva slags informasjon fikk du da du kom?
 - Hvor fikk du informasjon fra?
 - Var informasjonen forståelig?
 - Visste du hva du gikk til?
 - Ble du først introdusert for asyl da du ankom Norge eller visste du hva det var fra før?

11. Fikk du noen råd og tips på veien om hvordan du burde oppføre deg i intervju, hva som var lurt å si/ikke si?
 - Har du noen erfaring med det, eller har du hørt noe fra noen andre?
 - Hvilke råd ville du gitt til deg selv hvis du ankom i dag?

12. Hva er ditt inntrykk av den norske asylpolitikken (prosessen)?
 - Er det noe du syns du myndighetene kunne ha gjort annerledes?
 - Møte mellom deg og saksbehandlere

- Forståelsen av asylsystemet
 - Nok informasjon om veien videre, din egen situasjon?
13. Hvor lenge måtte du vente på å få svar på den første asylsøknaden? Lang/kort i dine øyne?
- Hva syns du om ventetiden?
 - Hvor lenge bodde du på asylmottak? Hvis du ikke bodde her i hele perioden, hvordan bodde du?
 - Hva levde du av?
14. Hva var det vanskeligste i perioden før du fikk svar på asylsøknaden?
- Usikkerheten
 - Bestemme over eget liv
 - Tvilen ved deg og din sak?
15. Hva følte du da du fikk avslag på søknaden?
- Sinne/frustrasjon
 - Et håp om at det gikk an å endre?
 - Fikk du en god begrunnelse?
 - Hva tror du grunnen var til at du fikk avslag?
16. På hvilket grunnlag mener du at UDI tar avgjørelsene?
17. Vet du om andre i lignende situasjon som deg, men som har fått opphold?
18. Hvordan var samarbeidet ditt med advokaten du fikk utdelt etter avslaget?
19. Hva gjorde du etter avslaget?
- Søkte du igjen? Klagde?
20. Kan du fortelle meg litt om tiden fra du første gang fikk avslag og frem til i dag?
21. Hvilke lyspunkter på veien vil du trekke frem?
- Noen som har trodd på deg, vist deg forståelse? Hvis ja, hva har dette betydd for deg? Hvis nei, hva skulle du ønske at noen hadde gjort?
22. Er det noe du angrer på eller som du skulle ønske du hadde gjort annerledes?
23. Når du ser tilbake på tiden du var gjennom asylsystemet, hvordan tror du andre så og oppfattet deg før det første avslaget? Og forandret det seg etter at du fikk avslag?
- UDI
 - Politi
 - Asylmottaket
 - Venner/familie

- Enkeltpersoner du var i kontakt med

24. Når du ser tilbake, kan du huske hva du tenkte om deg selv på denne tiden?

Forandret?

- Hadde du mulighet til å gjøre det du ville?
- Var du avhengig av hjelp fra andre mennesker?

25. Hvordan har det vært å ikke ha mulighet til å ha kontroll over utfallet av ditt eget liv?

- Har du funnet noe du kan kontrollere?

Nåtid

26. Kan du fortelle meg om hvordan du opplever din nåværende livssituasjon

- Har du mulighet til å gjøre det du vil? Hva gjør du i fritiden?
- Har du jobb? Hvis ja, hva jobber du med? Hvis nei, hvordan overlever du?
- Hvordan bor du?
- Hvordan er livet ditt i Norge? Familie, venner, etc.
- Hva savner du?

27. Hvordan takler du usikkerheten rundt livssituasjonen din?

28. Hvordan tror du de norske du har kontakt med oppfatter deg?

- Har du noe inntrykk av hvordan asylsøkere/avviste asylsøkere omtales i media- aviser og tv?
- Hvordan ser du på deg selv? Hvordan skulle du ønske media omtalte deg?

29. Hvordan ser du på Norge nå? (sammenlignet med før)

- Har Norge levd opp til eventuelle forventninger?

30. Hva får deg til å bli værende?

- Jobb
- Venner, familie
- Frykt for å reise tilbake?
- Mer frihet?

31. Hva er viktig for deg for å ha et godt liv?

Fremtid

32. Hvilke tanker har du om livet videre?

- Har du vurdert andre muligheter; f.eks frivillig retur, kan det blir en mulighet?
- Jobbutsikter
- Muligheter

33. Hva må til for at du skulle velge å reise hjem?

34. Kan situasjonen din forandre seg? Hva må til?

35. Håp for fremtiden

Avrundning

36. Når har du følt at du har hatt mest styring over eget liv? (tenker her gjennom hele livet)

37. Har du noe du ønsker å legge til som ikke har kommet frem gjennom vår samtale?

- Andre tema som er viktig for deg
- Generelle innspill

Avslutning

38. Er det mulig å ta kontakt med deg i etterkant hvis det er noe jeg lurer på angående intervjuet

Tusen takk for at du ville delta!